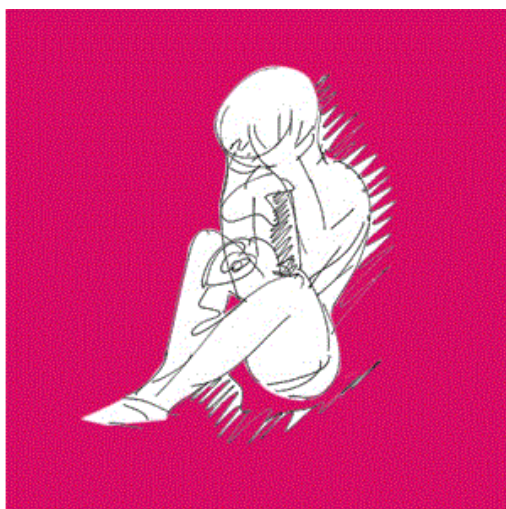

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ: Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ»**

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
«Η ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΗΜΕΡΗΣΙΟ ΤΥΠΟ»**

**Μέλη Τριμελούς Επιτροπής:
Επίκουρη Καθηγήτρια Βλάχου Β. (Επιβλέπουσα) – Καθηγήτρια Χάιδου Α. –
Δρ. Τσίγκανου Ι., Διευθύντρια Ερευνών Ε.Κ.Κ.Ε.**

**Λούντζη Αγγελική-Ρουμβίνη
(Α.Μ. 3212Μ009)**

Αθήνα 2014 – 2015

Η παρούσα εργασία δεν αποτελεί - εν όλω ή εν μέρει - προϊόν κλοπής πνευματικής ιδιοκτησίας και κανένα τμήμα της ούτε στο σύνολό της έχει υποβληθεί προς απόκτηση άλλου πτυχίου ή τίτλου σ' αυτό ή οποιοδήποτε άλλο πανεπιστήμιο ή εκπαιδευτικό ίδρυμα της ημεδαπής ή αλλοδαπής.

12/02/2015

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
Εισαγωγή	5
Α΄ Μέρος - Θεωρητική προσέγγιση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων	7
1. Εννοιολογικοί προσδιορισμοί της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων και συναφών όρων	11
2. Φαινομενολογία της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων	20
2.1 Σωματική κακοποίηση	20
2.2 Συναισθηματική – ψυχολογική κακοποίηση	30
2.3 Σεξουαλική κακοποίηση ή σεξουαλική παραβίαση	37
2.4 Παραμέληση	44
3. Παράγοντες εκδήλωσης του φαινομένου της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων	49
4. Αντιμετώπιση του φαινομένου	58
5. Εγκληματικότητα, ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας	66
Β΄ Μέρος - Εμπειρική διερεύνηση του τρόπου παρουσίασης της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων από τον ελληνικό ημερήσιο Τύπο	72
1. Σχεδιασμός και μεθοδολογία της έρευνας	72
2. Ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων	77
2.1 Παρουσίαση των τίτλων και υπότιτλων των άρθρων και της ορατότητας του θέματος	79
2.1.1 Εφημερίδα «Η Καθημερινή».....	79
2.1.2 Εφημερίδα «Το Βήμα»	84
2.1.3 Εφημερίδα «Η Αυγή»	88
2.1.4 Εφημερίδα «Ελευθεροτυπία»	90
2.1.5 Εφημερίδα «Τα Νέα»	94
2.1.6 Εφημερίδα «Έθνος»	98
2.2 Τα σχόλια στα άρθρα και η χρήση επιθετικών προσδιορισμών	100
2.2.1 Εφημερίδα «Η Καθημερινή».....	100
2.2.2 Εφημερίδα «Το Βήμα»	103
2.2.3 Εφημερίδα «Η Αυγή»	105
2.2.4 Εφημερίδα «Ελευθεροτυπία»	106
2.2.5 Εφημερίδα «Τα Νέα»	108
2.2.6 Εφημερίδα «Έθνος»	109

2.3 Κατηγοριοποίηση των άρθρων	111
2.3.1 Εφημερίδα «Η Καθημερινή».....	111
2.3.2 Εφημερίδα «Το Βήμα»	114
2.3.3 Εφημερίδα «Η Αυγή»	115
2.3.4 Εφημερίδα «Ελευθεροτυπία»	116
2.3.5 Εφημερίδα «Τα Νέα»	118
2.3.6 Εφημερίδα «Έθνος»	120
3. Αποτελέσματα από την ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων	122
3.1 Συμπεράσματα ανά εφημερίδα και ανά είδος της πηγής πληροφόρησης	122
3.2 Γενικά συμπεράσματα	130
Επίλογος	132
Παράρτημα	133
Βιβλιογραφία	135
Άρθρα.....	140
Διαδικτυακές πηγές.....	144

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη του τρόπου με τον οποίο ο ελληνικός ημερήσιος Τύπος παρουσιάζει το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων.

Στο πλαίσιο αυτό, αναπτύσσονται οι μορφές της κακοποίησης των ανηλίκων στην οικογένεια και οι συνέπειές τους, οι παράγοντες εκδήλωσής τους και τα μέτρα αντιμετώπισής τους. Ακόμη, αναφέρεται συνοπτικά η λειτουργία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας ως προς την επιλογή της θεματολογίας τους και τη μετάδοση των πληροφοριών, σε συνδυασμό με την εγκληματικότητα και εν προκειμένω, την ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων.

Συγκεκριμένα, μέσω της ανάλυσης περιεχομένου των δημοσιευμάτων έξι αθηναϊκών εφημερίδων, μαζικής και ημερήσιας κυκλοφορίας - «Η Καθημερινή», «Το Βήμα», «Η Αυγή», «Ελευθεροτυπία», «Τα Νέα» και «Έθνος» - συμπεριλαμβανομένων των Κυριακάτικων φύλλων τους, επιχειρείται η αποτύπωση της εικόνας του εν λόγω φαινομένου που αποδίδεται από τον Τύπο το χρονικό διάστημα των ετών 2008 έως και 2013. Συναφώς, επιδιώκεται η διερεύνηση του τρόπου δημοσιοποίησης των χαρακτηριστικών στοιχείων που αντιστοιχίζονται στην προσωπικότητα του εγκληματία ή φερόμενου ως δράστη και η εκτίμηση του ενδεχομένου επαναθυματοποίησης των θυμάτων μέσω του Τύπου, κατόπιν δημοσίευσης των στοιχείων της ταυτότητάς τους και της ευρείας γνωστοποίησης του σχετικού συμβάντος. Επίσης, εξετάζεται η τεθείσα υπόθεση της εργασίας ότι ο Τύπος παρουσιάζει την ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων ως φαινόμενο που σχετίζεται θετικά με την οικονομική κρίση στην Ελλάδα, η οποία επιφέρει κυρίως τη μείωση του εισοδήματος και την αύξηση της ανεργίας.

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία έχει ως σκοπό τη μελέτη του τρόπου με τον οποίο ο ελληνικός ημερήσιος Τύπος παρουσιάζει την ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων. Για την εξέταση του ανωτέρω θέματος επιλέχθηκε το χρονικό διάστημα των ετών 2008 έως και 2013.

Στο πλαίσιο αυτό, διατυπώθηκε η υπόθεση ότι ο Τύπος παρουσιάζει την κακοποίηση των ανηλίκων στην οικογένεια ως φαινόμενο το οποίο σχετίζεται θετικά με την οικονομική κρίση που πλήττει την Ελλάδα. Επιδίωξη, λοιπόν, της σχετικής μελέτης είναι κατ' αρχήν η επιβεβαίωση ή μη της παραπάνω υπόθεσης και επιπλέον η αποτύπωση της εικόνας του εν λόγω φαινομένου που αντανακλά ο ελληνικός ημερήσιος Τύπος. Συναφώς, επιχειρείται η διερεύνηση του τρόπου προβολής των χαρακτηριστικών στοιχείων που αποδίδονται στην προσωπικότητα του εγκληματία ή φερόμενου ως δράστη και η εκτίμηση του ενδεχομένου επαναθυματοποίησης των θυμάτων μέσω του Τύπου.

Για την επίτευξη των προαναφερομένων χρησιμοποιήθηκαν δημοσιεύματα έξι αθηναϊκών εφημερίδων, μαζικής και ημερήσιας κυκλοφορίας, από το έτος 2008 έως και το 2013. Ειδικότερα, συλλέχθηκαν άρθρα από τις πρωινές εφημερίδες, «Η Καθημερινή», «Το Βήμα» και «Η Αυγή», καθώς και τις απογευματινές, «Ελευθεροτυπία», «Τα Νέα» και «Έθνος», συμπεριλαμβανομένων των Κυριακάτικων φύλλων τους κατά περίπτωση. Η επεξεργασία των άρθρων πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου, η οποία βασίζεται στην κωδικοποίηση των συγκεντρωθέντων δεδομένων και στη συστηματική εξέταση των υπό μελέτη κειμένων, προκειμένου να αναδυθεί το νόημά τους και να εξαχθούν τα σχετικά συμπεράσματα.

Η εργασία διακρίνεται σε δύο μέρη, το θεωρητικό και το ερευνητικό. Συγκεκριμένα, το πρώτο μέρος αφορά στη θεωρητική προσέγγιση του ανωτέρω

φαινομένου και αποτελείται από πέντε κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο περιλαμβάνει τους εννοιολογικούς προσδιορισμούς της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων και συναφών όρων.

Οι διάφορες μορφές κακοποίησης των ανηλίκων στην οικογένεια παρουσιάζονται εκτενώς στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας, που διαιρείται σε ανάλογες ενότητες, ήτοι σωματική και συναισθηματική – ψυχολογική κακοποίηση, σεξουαλική κακοποίηση ή σεξουαλική παραβίαση και παραμέληση.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζονται οι παράγοντες εκδήλωσης της κακοποίησης των ανηλίκων στην οικογένεια μέσω των θεωρητικών αιτιολογικών προσεγγίσεων για την ενδοοικογενειακή βία, που κατατάσσονται σε τρεις βασικές κατηγορίες, τις ατομικές, τις κοινωνικο – ψυχολογικές και τις κοινωνικο – πολιτισμικές. Εξετάζονται, επίσης, τα σχετικά πολυπαραγοντικά ερμηνευτικά σχήματα.

Η αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων μελετάται στο τέταρτο κεφάλαιο της εργασίας. Σε αυτό παρατίθενται τα κυριότερα νομικά κείμενα που σχετίζονται με το εν λόγω φαινόμενο σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, καθώς και οι φορείς που μεριμνούν ποικιλοτρόπως για την αντιμετώπισή του. Επιπρόσθετα, αναλύονται τα σχετικά μέτρα πρόληψης.

Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται μία σύντομη αναφορά στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, στα κριτήρια επιλογής της ειδησεογραφικής θεματολογίας τους και στον τρόπο πληροφόρησης του κοινού εστιάζοντας στην εγκληματικότητα και στην ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας και η ανάλυση των άρθρων του δείγματος. Τέλος, εξάγονται τα συμπεράσματα από την ανωτέρω ανάλυση σε συνδυασμό με τις θεωρητικές προσεγγίσεις που αναφέρονται στο πρώτο μέρος της εργασίας.

Α΄ Μέρος - Θεωρητική προσέγγιση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων

Η κακοποίηση των παιδιών (child abuse/la maltraitance des enfants) είναι γνωστή διαμέσου των αιώνων και εμφανίζεται σε όλους τους πολιτισμούς και τις κοινωνίες των ανθρώπων. Ως παγκόσμιο και διαχρονικό φαινόμενο,¹ λοιπόν, εξακολουθεί να εκδηλώνεται και στη σύγχρονη πραγματικότητα.

Αναφορές στην κακοποίηση και στην παραμέληση των παιδιών προς αποφυγή τέλεσής τους, έγιναν από τον αρχαίο Έλληνα ιατρό Σωράνο, το 2^ο αιώνα μ.Χ., στο εγχειρίδιο γυναικολογίας και μαιευτικής, που φέρει τον τίτλο «Γυναικείων». Στο Κεφάλαιο που τιτλοφορείται «Πώς δει και πότε διδόναι τω βρέφει τον μαστόν», ο ιατρός απευθυνόμενος στη θηλάζουσα, επισημαίνει χαρακτηριστικά για το βρέφος, ότι επιβλαβές είναι να λαμβάνει τροφή από ταραγμένο σώμα και όχι μόνο να λαμβάνει τροφή ένα ταραγμένο σώμα,

«Ου γαρ τεταραγμένω τω σώματι μόνον επιβλαβές λαμβάνειν την τροφήν, αλλά και από τεταραγμένου σώματος τροφή βλάπτει».

Συστήνει στη θηλάζουσα να παίρνει το βρέφος στην αγκαλιά της όταν κλαίει, να του μιλά χαμηλόφωνα και με προσήνεια, να το παρηγορεί, δίχως φωνές και απειλές, καθόσον με τέτοιες συμπεριφορές ενδέχεται αυτό να ταραχθεί και να προκληθούν σωματικές και ψυχικές βλάβες,

«[...] η γαρ από των τοιούτων έκπληξις αιτία παθών γίνεται ποτέ μεν σωματικών, ποτέ δε ψυχικών».²

¹ Η παγκοσμιότητα και η διαχρονικότητα αποτελούν στοιχεία που χαρακτηρίζουν το εγκληματικό φαινόμενο. Βλ. Φαρσεδάκης Ι., *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2005, σσ. 71 - 72. Επίσης, βλ. Σκλάβου Κ., *Η Βία κατά των Γυναικών ως Κοινωνική και Πολιτισμική Κατασκευή*, στο *Νέες Μορφές Κακοποίησης Παιδιού & Εφήβου*, επιμέλεια: Γιωτάκος Ο., Τσιλιάκου Μ., Τσίσιγκα Α. & Τσουβέλας Γ., ΒΗΤΑ, Αθήνα, 2014, σ. 24.

² Σωρανός, *Γυναικείων Β*, 36, σσ. 79 – 83, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://cmg.bbaw.de/epubl/online/cmg_04.html?p=25 (τελευταία επίσκεψη: 23/08/2014). Βλ. επίσης Καραμπερόπουλος Δ., «Τα παιδιατρικά του Σωρανού», *Δελτίο Α΄ Παιδιατρικής Κλινικής του Πανεπιστημίου Αθηνών*, 56, 2009, σσ. 517 – 524.

Έτσι, περιγράφεται ευσύνοπτα και η σημαντικότητα του συναισθηματικού δεσμού της μητέρας ή τροφού με το βρέφος, καθώς και η επίδραση αυτής της σχέσης στην υγεία του νεογέννητου.

Τη δεκαετία του 1860, ο Γάλλος ιατρός παθολόγος και ιατροδικαστής, Tardieu A., αναφέρθηκε στο σύνδρομο του χτυπημένου ή αλλιώς κακοποιημένου παιδιού, μέσω των κλινικών περιγραφών, αφού νωρίτερα είχε διενεργήσει νεκροψίες στις σορούς παιδιών που είχαν καταλήξει μετά από δαρμό.³

Το 1871, στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (Η.Π.Α.), λόγω έλλειψης παιδικής μέριμνας, ένα μικρό κορίτσι σοβαρά κακοποιημένο από τους θετούς γονείς του, θεωρήθηκε ότι θα μπορούσε να υπαχθεί στους νόμους περί βαναυσότητας έναντι των ζώων, προκειμένου έτσι να απομακρυνθεί από τους δράστες και να προστατευθεί. Κατόπιν, το 1879 ιδρύθηκε το πρώτο Δικαστήριο Ανηλίκων (Juvenile Court).⁴

Η εμπλοκή των υπηρεσιών υγείας σε περιστατικά κακοποίησης παιδιών ουσιαστικά άρχισε μόλις το 1946, έτος κατά το οποίο ιδρύθηκε και το Διεθνές Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για την Άμεση Βοήθεια των Παιδιών (UNICEF – United Nations Children’s Fund).⁵ Ακολούθως, το 1959 αναγνωρίστηκαν επίσημα πλέον τα δικαιώματα των παιδιών, με την υιοθέτηση της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Παιδιού από τη Γενική Συνέλευση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.).

Το 1962, ο Αμερικανός παιδίατρος Kempe H. αναφέρθηκε στον όρο

³ Tardieu A., «Étude médico-légale sur les sévices et mauvais traitements exercés sur des enfants», *Enfances & Psy*, vol. 2, n° 39, 2008, σσ. 174-178. Το «σύνδρομο του κακοποιημένου παιδιού» είναι γνωστό και ως «σύνδρομο του Ambroise Tardieu». Η εν λόγω μελέτη δημοσιεύθηκε πρώτη φορά στο *Annales d'hygiène publique et de médecine légale*, 13, Paris, 1860, σσ. 361-398. Σχεδόν έναν αιώνα αργότερα, το 1953, ο Αμερικανός ακτινολόγος και παιδίατρος, Silverman F., περιέγραψε το παραπάνω σύνδρομο μέσω των ποικίλων καταγμάτων που διαγνώστηκαν σε παιδιά διαφόρων ηλικιών.

⁴ Σταυριανός Χ., Τσιάντου Δ. & Αρχάκης Α., «Το πρόβλημα της κακομεταχείρισης των ανηλίκων: ο ρόλος του οδοντίατρου», *Στόμα*, 37, 2008, σ. 86, Κώτση Σ., «Η κακοποίηση παιδιών στην οικογένεια», *Η Ιατρική Σήμερα*, Ιατρικά Θέματα, τ. 51, 2008, σ. 51 και Saraga E. & Muncie J., λήμμα: Family crime, στο McLaughlin E. & Muncie J., *The Sage Dictionary of Criminology*, Sage Publications Ltd, London, 2001, σ. 118.

⁵ Σταυριανός Χ., Τσιάντου Δ. & συν., ό.π., σσ. 86 – 87.

«σύνδρομο του κακοποιημένου παιδιού» (The battered-child syndrome), προκειμένου να εκθέσει συνοπτικά την κλινική κατάσταση των παιδιών που είχαν υποστεί σωματική κακοποίηση από τους γονείς τους.⁶

Η αναγνώριση της κακοποίησης των παιδιών ως ξεχωριστού φαινομένου που πλήττει πρωτίστως την ανηλικότητα και η προβληματική για την αντιμετώπισή του, αναδύθηκαν μόλις τις τελευταίες δεκαετίες με τη συμβολή του γυναικείου κινήματος και το ενδιαφέρον για τα ανθρώπινα δικαιώματα.⁷

Στην Ελλάδα, το 1965, ο ιατρός Δοξιάδης Σ. ίδρυσε το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού (Ι.Υ.Π.), στο εξειδικευμένο έργο του οποίου περιλαμβάνεται η μελέτη και η πρόληψη της κακοποίησης - παραμέλησης των παιδιών.⁸ Το 1982 δημιουργήθηκε από τον ίδιο, το Ίδρυμα Ερευνών για το Παιδί. Η μελέτη του φαινομένου στην Ελλάδα έγινε κυρίως από το Ι.Υ.Π., σταδιακά από το 1980 και έπειτα, επιβεβαιώνοντας την έκταση και τις συνέπειές της εν λόγω κακοποίησης. Το 1982, επίσης, στο 13^ο Παιδοδοντικό Συνέδριο, ο οδοντίατρος Συκαράς Ν. αναφέρθηκε στο ρόλο των συναδέλφων του κατά τη διαχείριση τέτοιων περιστατικών.⁹

Το 1992, λειτούργησε στην πολιτεία Μιζούρη των Η.Π.Α., το πρόγραμμα «Prevent Abuse and Neglect through Dental Awareness» (P.A.N.D.A.) για την πρόληψη της κακοποίησης και παραμέλησης μέσω της κατάλληλης ευαισθητοποίησης των οδοντιάτρων. Επιδιωκόμενος σκοπός του προγράμματος

⁶ Επίσης, η εν λόγω κατάσταση έχει χαρακτηριστεί ως «παραγνωρισμένο τραύμα» από τους αρμόδιους ιατρούς και τους εργαζόμενους σε κοινωνικές υπηρεσίες. Βλ. Kempe H., Silverman F., Steele B.F., Droegemueller W. & Silver H., «The battered - child syndrome», *Child Abuse & Neglect*, vol. 9, 1985, σσ. 143 – 154, ανατύπωση από το άρθρο ορόσημο που δημοσιεύθηκε αρχικά στο *Journal of the American Medical Association*, 181: 17 - 24, 1962 και έπειτα στο *Journal of the American Medical Association*, 251: 3288, 1984.

⁷ Νικολαΐδης Γ., *Παιδική προστασία από τη θυματοποίηση στην Ελλάδα του σήμερα. Η θέση του παρόντος από την οπτική του μέλλοντος*, στο *Νέες Μορφές Κακοποίησης Παιδιού & Εφήβου*, ό.π., σ. xv και Μπαλούρδος Δ. & Φρονίμου Ε., *Πρόληψη κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών: καλές πρακτικές*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα, 2011, σ. 12, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.theartofcrime.gr/index.php?pgtp=1&aid=1352192584> (τελευταία επίσκεψη: 23/08/2014).

⁸ Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.ich-mhsw.gr/el/content/ινστιτούτο-υγείας-του-παιδιού> (τελευταία επίσκεψη: 23/08/2014).

⁹ Σταυριανός Χ., Τσιάντου Δ. & συν., ό.π., σ. 87.

ήταν η εκπαίδευση των οδοντιάτρων επί της υποχρέωσής τους έναντι του νόμου να καταγγέλλουν ανάλογα περιστατικά ασθενών τους.¹⁰

Το φαινόμενο της κακοποίησης των ανηλίκων έχει χαρακτηριστεί από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (Π.Ο.Υ.) ως σοβαρό πρόβλημα δημόσιας υγείας. Σύμφωνα με τον Π.Ο.Υ. για το έτος 2000, 57.000 θάνατοι παιδιών, ηλικίας κάτω των 15 ετών, αποδόθηκαν σε ανθρωποκτονία λόγω της κακοποίησης. Εκτιμάται ότι τα βρέφη και τα πολύ μικρά παιδιά, ηλικίας μέχρι 4 ετών, διατρέχουν κίνδυνο ανθρωποκτονίας λόγω κακοποίησης σε ποσοστό άνω του διπλάσιου σε σύγκριση με τα παιδιά ηλικίας 5 – 14 ετών. Ο κίνδυνος αυτός ποικίλει σύμφωνα με το επίπεδο εισοδήματος της χώρας και την περιοχή. Η αναλογία ανθρωποκτονιών για παιδιά μικρότερα των 5 ετών που ζουν σε ανεπτυγμένες χώρες είναι 2,2 στα 100.000 για τα αγόρια και 1,8 στα 100.000 για τα κορίτσια. Στις αναπτυσσόμενες χώρες τα ποσοστά είναι διπλάσια ή τριπλάσια, ήτοι 6,1 και 5,1, αντιστοίχως. Τα υψηλότερα ποσοστά ανθρωποκτονιών για παιδιά μικρότερα των 5 ετών, παρουσιάστηκαν στην περιοχή της Αφρικής και τα χαμηλότερα σε χώρες με υψηλό εισόδημα, στην Ευρώπη, την ανατολική Μεσόγειο και τις δυτικές περιοχές του Ειρηνικού.¹¹

Σύμφωνα με μελέτη που διενεργήθηκε από τη UNICEF για την παιδική θνησιμότητα εξαιτίας της σωματικής κακοποίησης ή παραμέλησης, κατά τη διάρκεια πέντε ετών εντός της δεκαετίας 1990 στο βιομηχανοποιημένο κόσμο, εκτιμήθηκε ότι ετησίως κατά μέσο όρο πεθαίνουν 3.500 παιδιά, ηλικίας κάτω των 15 ετών.¹²

¹⁰ Σταυριανός Χ., Τσιάντου Δ. & συν., ό.π., σ. 87.

¹¹ World Health Organization, «World Report on Violence and Health», 2002, σ. 60 και σ. 80.

¹² Στην εν λόγω μελέτη, μεταξύ των βιομηχανοποιημένων χωρών περιλαμβάνονται 23 ευρωπαϊκές. Βλ. Σχετικά «Child maltreatment deaths in rich nations», UNICEF - Innocenti Report Card, τ. 5, 2003, σ. 2, 4 & 8.

1. Εννοιολογικοί προσδιορισμοί της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων και συναφών όρων

Η εννοιολογική προσέγγιση της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων διαφοροποιείται ανάλογα με το πλαίσιο εντός του οποίου διατυπώνεται και διευκολύνει, εν πολλοίς, στην κατανόηση και στην επίτευξη του εκάστοτε σκοπού που προορίζεται να επιτελέσει. Κοινωνικοί, πολιτισμικοί, οικονομικοί και ενίοτε θρησκευτικοί παράγοντες απηχούν στην απόδοση των σχετικών εννοιολογικών οριοθετήσεων.

Γενικά, το εν λόγω φαινόμενο αναφέρεται σε όλες τις μορφές κακομεταχείρισης των ανηλίκων με πράξεις και παραλείψεις των γονιών τους ή έτερων συγγενικών τους προσώπων ή άλλων ανθρώπων, που αποτελούν από κοινού οικογένεια υπό στενή ή ευρεία θεώρηση και ενδέχεται να έχουν αναλάβει τη φροντίδα τους. Ως εκ τούτου, χρήζει προσδιορισμού η έννοια της οικογένειας και της κακοποίησης των ανηλίκων, που αμφότερες ποικίλουν διεθνώς. Για παράδειγμα, πράξεις, παραλείψεις και συμπεριφορές που σε μια χώρα εμπίπτουν στην έννοια της κακοποίησης ανηλίκων και εκ του νόμου θεωρούνται εγκληματικές και προσλαμβάνονται ως τέτοιες από την πλειονότητα των μελών της κοινωνίας, σε άλλη χώρα ενδέχεται να μη λογίζονται ως αξιόποινες και να γίνονται, εν όλω ή εν μέρει, κοινωνικά αποδεκτές καθ' υπαγόρευση της εκάστοτε θρησκευτικής ή πολιτισμικής παράδοσης.¹³

Σύμφωνα με τον Π.Ο.Υ., η κακοποίηση ή κακομεταχείριση των παιδιών περιλαμβάνει όλες τις μορφές σωματικής ή συναισθηματικής κακής μεταχείρισης, σεξουαλικής παραβίασης, παραμέλησης ή παραμελημένης θεραπευτικής

¹³. Γουσέτη Ι., «Επιβλαβείς παραδοσιακές πρακτικές κατά των γυναικών και Δικαιώματα του Ανθρώπου», *Εγκληματολογία*, τεύχος 1, 2011, σσ. 160-165, Brigman W., «Circumcision as child abuse: The legal and constitutional issues», *Journal of Family Law*, vol. 23, n° 3, 1985, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.cirp.org/library/legal/brigman/> (τελευταία επίσκεψη: 23/08/2014) και Miller A., *Η απαγορευμένη γνώση*, (μτφρ. Τσινάρη Π.), Ροές, Αθήνα, 2011, σσ. 187-196.

αντιμετώπισης ή εκμετάλλευσης για εμπορικούς σκοπούς, η οποία καταλήγει σε συγκεκριμένη ή εν δυνάμει βλάβη της υγείας, της ζωής, της ανάπτυξης ή της αξιοπρέπειάς τους, στο πλαίσιο μιας σχέσης ευθύνης, εμπιστοσύνης ή ισχύος.¹⁴

Ας σημειωθεί ότι όπως αναφέρεται στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η οποία κυρώθηκε από την Ελλάδα με το νόμο 2101/1992¹⁵ και για τους σκοπούς αυτής, ως παιδί θεωρείται κάθε πρόσωπο μικρότερο των 18 ετών, εκτός αν η ενηλικίωση επέρχεται νωρίτερα, σύμφωνα με το ισχύον σχετικό Δίκαιο κάθε χώρας.

Το 1974 στις Η.Π.Α., διατυπώθηκε ο πρώτος επίσημος ορισμός της παιδικής κακοποίησης με το νόμο 93-247,¹⁶ σύμφωνα με τον οποίο προσδιορίζεται ως ο σωματικός ή πνευματικός τραυματισμός, η σεξουαλική παραβίαση, η παραμέληση ή κακομεταχείριση ενός παιδιού μικρότερου των 18 ετών, κάτω από συνθήκες που θα μπορούσαν να βλάψουν ή να υπονομεύσουν την υγεία και την ευημερία του, από ένα πρόσωπο που είναι υπεύθυνο προς τούτο.

Το Ι.Υ.Π. περιγράφει την κακοποίηση - παραμέληση των παιδιών ως το φαινόμενο στο οποίο ένας ή περισσότεροι ενήλικες ενώ έχουν την ευθύνη της φροντίδας ενός παιδιού, προξενούν ή επιτρέπουν να προκληθούν σε εκείνο σωματικές κακώσεις ή συνθήκες στέρησης, σε τέτοιο βαθμό, με αποτέλεσμα συχνά να επιφέρουν σοβαρές διαταραχές σωματικής, νοητικής και συναισθηματικής

¹⁴. World Health Organization, «Report of the consultation on child abuse prevention, WHO, Geneva, 29-31 March 1999», 1999, σ. 15, όπως αναφέρεται και στο World Health Organization, 2002, ό.π., σ. 59.

¹⁵. Η Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, που κυρώθηκε από την Ελλάδα με το νόμο 2101/1992 και δημοσιεύθηκε στο Φ.Ε.Κ. υπ' αριθ. 192/02-12-1992, τ.Α', ψηφίστηκε την 20^η Νοεμβρίου 1989 από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών και ενσωματώθηκε στο Δίκαιο των κρατών - μελών του, εκτός από εκείνο των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (Η.Π.Α.) και της Σομαλίας. Βλ. σχετικά «Convention on the Rights of the Child», UNICEF, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.amnestyusa.org/our-work/issues/children-s-rights/convention-on-the-rights-of-the-child-0> (τελευταία επίσκεψη: 23/08/2014).

¹⁶. Child Abuse Prevention and Treatment Act (CAPTA) (Public Law 93-247). Βλ. σχετικά Kashani J. & Allan W., *The impact of family violence on children and adolescents*, Sage Publications, U.S.A., 1998, σ. 2.

φύσεως, αναπηρίες, μέχρι και το θάνατο.¹⁷

Εν ολίγοις, συνάγεται από τα παραπάνω ότι οι βασικές μορφές κακοποίησης των ανηλίκων είναι η σωματική, η ψυχολογική – συναισθηματική και η σεξουαλική κακοποίηση, καθώς και η παραμέληση.

Η ανάγκη αντιμετώπισης του φαινομένου, απόδοσης ευθυνών και επιβολής κυρώσεων στους δράστες, υπαγορεύει την παρασκευή νομοθετικών κειμένων και ως εκ τούτου την ακολουθία ειδικότερων ορισμών σε ένα συγκεκριμένο πεδίο εφαρμογής. Η ποικιλία ορισμών για την κακοποίηση, φαίνεται να αντανακλά την αγωνία για την αντιμετώπιση, την πρόληψη και καταστολή του φαινομένου.

Διαφαίνεται ότι η κακοποίηση των ανηλίκων εκτός από μείζον θέμα προσβολής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και πρόβλημα δημόσιας υγείας, είναι παράλληλα ένα σοβαρό ζήτημα ιδιαίτερου εγκληματολογικού ενδιαφέροντος, εν προκειμένω, άμεσα συνυφασμένο με τη βία και κάθε κακοποιητική συμπεριφορά σε βάρος των γυναικών – μητέρων στην οικογένεια.

Στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης, θα υιοθετήσουμε μία προσέγγιση της κακοποίησης των ανηλίκων, σύμφωνη με την ανωτέρω εννοιολογική οριοθέτηση του Π.Ο.Υ. Μάλιστα, οι αναφερόμενες στην εν λόγω οριοθέτηση κακοποιητικές συμπεριφορές, εν πολλοίς, αποτυπώνονται ως αξιόποινες πράξεις σε βάρος των ανηλίκων στον ελληνικό νόμο 3500/2006 για την ενδοοικογενειακή βία¹⁸ είτε στον

¹⁷. Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, *Οδηγός για την αναγνώριση και την αντιμετώπιση της κακοποίησης και παραμέλησης του παιδιού*, επιμέλεια: Αγάθωνος – Γεωργοπούλου Ε., Αθήνα, 1998, σ. 16 και Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, *Μελέτη δημιουργίας επιδημιολογικών εργαλείων διαρκούς επιτήρησης της επίπτωσης κρουσμάτων κακοποίησης – παραμέλησης παιδιών*, επιστημονική επιμέλεια: Νικολαΐδης Γ. & Πετρούλακη Κ. Αθήνα, 2008, σ. 20.

¹⁸. Η ισχύς του Ν.3500/2006 «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις» άρχισε τρεις μήνες μετά τη δημοσίευσή του στο Φ.Ε.Κ. υπ' αριθ. 232/24-10-2006, τ.Α'. Όπως σημειώθηκε στη σχετική Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου, στην έννοια της ενδοοικογενειακής βίας έχουν υπαχθεί μόνο οι σοβαρότερες και απεχθέστερες πράξεις, ενώ εκείνες που χαρακτηρίζονται ως μικρότερης βαρύτητας, όπως η «λεκτική βία», εξακολουθούν να εμπίπτουν στις διατάξεις του ισχύοντος Ποινικού Κώδικα (Π.Κ.). Σημειώνεται ότι επίκειται η έκδοση νέου Π.Κ. Αξιοσημείωτο είναι ότι στο σχέδιο αυτού περιλαμβάνεται Κεφάλαιο με τίτλο «Εγκλήματα κατά της σεξουαλικής ελευθερίας και της ανηλικότητας», ξεχωριστή ενότητα του οποίου αναφέρεται στις προσβολές της ανηλικότητας. Διατηρείται, επίσης, Κεφάλαιο που αναφέρεται στα εγκλήματα σχετικά με την οικογένεια. Τέλος, γίνεται μείνεια ότι από την έναρξη της ισχύος του νέου Π.Κ. καταργούνται τα άρθρα 6, 7, 9 και 10 του Ν. 3500/2006.

ισχύοντα ελληνικό Ποινικό Κώδικα (Π.Κ.).

Άλλωστε για να περιγραφεί μια πράξη ως έγκλημα, κατά τον Pinatel,¹⁹ χρειάζεται να συντρέχουν δύο προϋποθέσεις: α. η αναγωγή της πράξης σε έγκλημα καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας του ποινικού δικαίου και β. η θεώρησή της ως έγκλημα από την πλειονότητα των κοινωνιών ενός σύγχρονου κράτους. Κατά τον Durkheim, το έγκλημα αποτελεί μια πράξη που αποδοκιμάζεται έντονα από το σύνολο της κοινωνίας,²⁰ είτε, ακόμη, πρόκειται για κάθε πράξη που σε οποιοδήποτε βαθμό καθορίζει για το δράστη τη χαρακτηριστική αντίδραση που αποκαλείται ποινή.²¹

Η ενδοοικογενειακή σωματική βλάβη προσδιορίζεται με το άρθρο 6 του νόμου 3500/2006 ως η σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας που ένα μέλος της οικογένειας προξενεί με πρόθεση σε άλλο μέλος αυτής ή η εντελώς ελαφριά κάκωση ή βλάβη της υγείας του. Επιβαρυντικές είναι οι περιπτώσεις που οι ανωτέρω πράξεις συνιστούν μεθοδευμένη πρόκληση έντονου σωματικού πόνου ή σωματικής εξάντλησης, επικίνδυνης για την υγεία, ή ψυχικού πόνου που μπορεί να προκαλέσει σοβαρή ψυχική βλάβη, κυρίως με τη μακρόχρονη απομόνωση του θύματος. Αν, μάλιστα, το θύμα είναι ανήλικος, οι αμέσως προαναφερόμενες περιπτώσεις είναι ακόμη πιο επιβαρυντικές. Στην ενδοοικογενειακή σωματική βλάβη εμπίπτουν και οι τελούμενες με πρόθεση πράξεις της σωματικής κάκωσης ή βλάβης της υγείας ή της εντελώς ελαφριάς κάκωσης ή βλάβης της υγείας μέλους της οικογένειας από άλλο μέλος της, που είναι δυνατό να διακινδυνεύσουν τη ζωή του θύματος ή να επιφέρουν βαριά σωματική βλάβη ή ακόμη έχουν ως συνέπεια τη

¹⁹. Φαρσεδάκης Ι., *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 31. Ας διευκρινισθεί ότι στον όρο «πράξη», σύμφωνα με τον ορισμό του εγκλήματος στον ελληνικό Ποινικό Κώδικα, περιλαμβάνονται και οι παραλείψεις.

²⁰. Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου Α., *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας Μέρος Α΄ Εισαγωγικά*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1984, σ. 32.

²¹. Durkheim E., *De la division du travail social*, Librairie Félix Alcan, 4ième édition, Paris, 1922, σ. 35.

βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση του θύματος.²² Κατά τον ίδιο νόμο, οι πράξεις που αναφέρονται στα άρθρα 299 και 311 Π.Κ., περί ανθρωποκτονίας με πρόθεση και θανατηφόρας βλάβης, αντιστοίχως, εμπίπτουν στον ορισμό της ενδοοικογενειακής βίας.

Η συναισθηματική κακοποίηση δύναται να τελεσθεί και κατά τα άρθρα 7 και 9 του ίδιου νόμου, που αφορούν στην ενδοοικογενειακή παράνομη βία και απειλή, καθώς και στην ενδοοικογενειακή προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας, αντιστοίχως. Στο άρθρο 9, μάλιστα, στις περιπτώσεις που το θύμα είναι ανήλικος, ορίζονται διαφορετικά και επταυξημένα όρια φυλάκισης για το δράστη.²³

Αναφορικά με τη σεξουαλική κακοποίηση, σχετικό τυγχάνει το άρθρο 8 του εν λόγω νομοθετήματος, με το οποίο αντικαταστάθηκαν οι διατάξεις του άρθρου 336 Π.Κ. (Βιασμός) και του άρθρου 338 Π.Κ. (Κατάχρηση σε ασέλγεια).²⁴ Επίσης, σχετικές με τη σεξουαλική κακοποίηση των ανηλίκων είναι οι διατάξεις των άρθρων 339 (Αποπλάνηση παιδιών), 342 (Κατάχρηση ανηλίκων σε ασέλγεια), 345 (Αιμομιξία), 348Α (Πορνογραφία ανηλίκων), 348Γ (Πορνογραφικές παραστάσεις ανηλίκων), 349 (Μαστροπεία), 351 (Σωματεμπορία) και 351Α (Ασέλγεια με ανήλικο

²². Στο εν λόγω άρθρο δεν υπάρχει πρόβλεψη για την ασήμαντη σωματική βλάβη. Οπότε, κατά το μέρος αυτό, εξακολουθεί να ισχύει το άρθρο 308, παράγραφος 1, εδάφιο τρίτο, Π.Κ. (Απλή σωματική βλάβη), για τις τελεσθείσες ασήμαντες σωματικές βλάβες στην οικογένεια. Βλ. σχετικά Στεφανίδου Α., *Ενδοοικογενειακή βία. Η έννοια της οικογένειας και η διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, σ. 70. Τα προεκτεθέντα ισχύουν και στις περιπτώσεις της ενδοοικογενειακής σωματικής κακοποίησης ανηλίκων.

²³. Άρθρο 7 Ν.3500/2006: 1. Το μέλος της οικογένειας το οποίο εξαναγκάζει άλλο μέλος χρησιμοποιώντας βία ή απειλή με σπουδαίο και άμεσο κίνδυνο σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή χωρίς το θύμα να υποχρεούται προς τούτο τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών, ανεξάρτητα από το αν το απειλούμενο κακό στρέφεται εναντίον του ίδιου του θύματος ή κάποιου από τους οικείους του υπό την έννοια της περίπτωσης β' του άρθρου 13 του Ποινικού Κώδικα. 2. Το μέλος της οικογένειας το οποίο προκαλεί τρόμο ή ανησυχία σε άλλο μέλος της οικογένειας, απειλώντας το με βία ή άλλη παράνομη πράξη ή παράλειψη, τιμωρείται με φυλάκιση. Άρθρο 9 Ν.3500/2006: 1. Το μέλος της οικογένειας το οποίο προσβάλλει την αξιοπρέπεια άλλου μέλους της, με ιδιαίτερα ταπεινωτικό λόγο ή έργο που ανάγεται στη γενετήσια ζωή του, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών. 2. Με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών μέχρι τριών ετών τιμωρείται η πράξη της προηγούμενης παραγράφου, αν ο παθών είναι ανήλικος. 3. [...].

²⁴. Ειδικότερα, βιασμό διαπράττει όποιος με σωματική βία ή με απειλή σπουδαίου και άμεσου κινδύνου εξαναγκάζει άλλον σε συνουσία ή σε άλλη ασελή πράξη ή σε ανοχή της. Το αδίκημα του άρθρου 338 Π.Κ. διαπράττει όποιος με κατάχρηση της παραφροσύνης άλλου ή της από οποιαδήποτε αιτία προερχόμενης ανικανότητάς του να αντισταθεί, ενεργεί επ' αυτού συνουσία ή άλλη ασελή πράξη.

έναντι αμοιβής) Π.Κ.²⁵

Κακοποίηση ανηλίκων τελείται με τις πράξεις που μνημονεύονται και σε λοιπές διατάξεις του Π.Κ., όπως στα κεφάλαια που αναφέρονται σε εγκλήματα κατά της ζωής, σωματικές βλάβες, εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας, κατά της γενετήσιας ελευθερίας και της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής, εγκλήματα σχετικά με το γάμο και την οικογένεια, κατά της τιμής και αναφορικά με την επαιτεία.

Οι προαναφερόμενες πράξεις των άρθρων 6, 7, 8 και 9 του νόμου 3500/2006 και για την εφαρμογή αυτού, καθώς και οι μνημονευόμενες στα άρθρα 299 και 311 Π.Κ., δηλαδή ανθρωποκτονία με πρόθεση και θανατηφόρα βλάβη, εμπίπτουν στον ορισμό της ενδοοικογενειακής βίας.

²⁵ Στο άρθρο 339, παράγραφο 1, Π.Κ., προβλέπεται ότι τιμωρείται - εφόσον δεν υπάρχει περίπτωση να τιμωρηθεί βαρύτερα για το έγκλημα του άρθρου 351Α - όποιος ενεργεί ασελγή πράξη με πρόσωπο νεότερο από 15 ετών ή το παραπλανά με αποτέλεσμα να ενεργήσει ή να υποστεί τέτοια πράξη. Μάλιστα, οι επιβαλλόμενες ποινές διαβαθμίζονται ανάλογα με την ηλικία του θύματος κατά τη στιγμή της τέλεσης του αδικήματος. Στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου ορίζεται ότι, οι ασελγείς πράξεις μεταξύ ανηλίκων μικρότερων των 15 ετών δεν τιμωρούνται, εκτός αν η μεταξύ τους διαφορά ηλικίας είναι μεγαλύτερη των 3 ετών, οπότε επιβάλλονται μόνο αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα. Στην παράγραφο 4 αυτού, αναφέρεται ότι τιμωρείται όποιος εξωθεί ή παρασύρει ανήλικο να γίνει μάρτυρας συνουσίας ή άλλης γενετήσιας πράξης, ακόμη και αν ο ανήλικος δεν συμμετέχει σε αυτές. Επιβαρυντική περίπτωση συνιστά όταν ο ανήλικος γίνεται μάρτυρας γενετήσιας κακοποίησης.

Στο άρθρο 342, παράγραφο 1, Π.Κ., ορίζεται ότι τιμωρείται ο ενήλικος που ενεργεί ασελγείς πράξεις με ανήλικο, τον οποίο του έχουν εμπιστευθεί για να τον επιβλέπει ή να τον φυλάσσει, έστω και προσωρινά. Οι επιβαλλόμενες ποινές κλιμακώνονται ανάλογα με την ηλικία του θύματος κατά τη στιγμή της τέλεσης του αδικήματος. Στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου επισημαίνεται ότι, συνιστά επιβαρυντική περίπτωση η τέλεση της εν λόγω πράξης, μεταξύ άλλων, από οικείο και πρόσωπο που συνοικεί με τον ανήλικο ή διατηρεί φιλικές σχέσεις με τους οικείους του. Στην παράγραφο 3 προβλέπεται ότι, τιμωρείται ο ενήλικος που με χειρονομίες, με προτάσεις ή με εξιστόρηση, απεικόνιση ή παρουσίαση πράξεων που αφορούν τη γενετήσια ζωή προσβάλλει την αιδώ ανηλίκου, τον οποίο του έχουν εμπιστευθεί για να τον επιβλέπει ή να τον φυλάσσει, έστω και προσωρινά.

Στο άρθρο 345, παράγραφο 1, Π.Κ., προβλέπεται ότι τιμωρείται η συνουσία μεταξύ συγγενών εξ αίματος, ανιούσας και κατιούσας γραμμής.

Στο άρθρο 348Α, παράγραφο 1, Π.Κ., προβλέπεται ότι τιμωρείται όποιος με πρόθεση παράγει, διανέμει, δημοσιεύει, επιδεικνύει, εισάγει στην Επικράτεια ή εξάγει από αυτήν, μεταφέρει, προσφέρει, πωλεί ή με άλλον τρόπο διαθέτει, αγοράζει, προμηθεύεται, αποκτά ή κατέχει υλικό παιδικής πορνογραφίας ή διαδίδει ή μεταδίδει πληροφορίες σχετικά με την τέλεση των παραπάνω πράξεων. Στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου αναφέρεται ότι, τιμωρείται όποιος με πρόθεση παράγει, προσφέρει, πωλεί ή με οποιονδήποτε τρόπο διαθέτει, διανέμει, διαβιβάζει, αγοράζει, προμηθεύεται ή κατέχει υλικό παιδικής πορνογραφίας ή διαδίδει πληροφορίες σχετικά με την τέλεση των παραπάνω πράξεων, μέσω της τεχνολογίας των πληροφοριών και επικοινωνιών. Στην παράγραφο 3 ορίζεται η έννοια του υλικού παιδικής πορνογραφίας ως η αναπαραστάση ή η πραγματική ή εικονική αποτύπωση, σε ηλεκτρονικό ή άλλο υλικό φορέα, των γεννητικών οργάνων ή του σώματος εν γένει του ανηλίκου, κατά τρόπο που προδήλως προκαλεί γενετήσια διέγερση, καθώς και της πραγματικής ή εικονικής ασελγούς πράξης που διενεργείται από ή με ανήλικο. Σύμφωνα με την παράγραφο 4 του εν λόγω άρθρου, επισημαίνεται ότι, συνιστά επιβαρυντική περίπτωση η τέλεση των πράξεων των παραγράφων 1 και 2, αν η παραγωγή του υλικού παιδικής πορνογραφίας έγινε, μεταξύ άλλων, από οικείο, πρόσωπο που συνοικεί με τον ανήλικο ή διατηρεί φιλικές σχέσεις με τους οικείους του.

Ενδεικτικά αναφέρεται το άρθρο 306 Π.Κ. (Έκθεση), όπου ορίζεται ότι τιμωρείται όποιος με πρόθεση αφήνει αβοήθητο ένα πρόσωπο που το έχει στην προστασία του ή που έχει υποχρέωση να το διατρέφει και να το περιθάλπει. Ακόμη, στο άρθρο 358 Π.Κ. (Παραβίαση της υποχρέωσης για διατροφή), προβλέπεται ότι τιμωρείται όποιος κακόβουλα παραβιάζει την επιβαλλόμενη από το νόμο υποχρέωση διατροφής που έχει αναγνωρίσει το δικαστήριο, με τρόπο έτσι ώστε ο δικαιούχος να υποστεί στερήσεις ή να αναγκαστεί να δεχτεί βοήθεια τρίτων. Κατά το άρθρο 360 Π.Κ. (Παραμέληση της εποπτείας ανηλίκου), τιμωρείται όποιος, ενώ έχει υποχρέωση εποπτείας ανηλίκου μικρότερου των 18 ετών, παραλείπει να τον παρεμποδίσει από την τέλεση αξιόποινης πράξης ή από το να επιδίδεται στην πορνεία. Επίσης, κατά το άρθρο 409 Π.Κ. (Παραμέληση αποτροπής από επαιτεία ή αλητεία) τιμωρείται όποιος εξωθεί σε επαιτεία ή παραλείπει να εμποδίσει από την επαιτεία ή την αλητεία πρόσωπα που έχει στην επιμέλειά του ή που βρίσκονται σε σχέση εξάρτησης από αυτόν, καθώς και όποιος παραδίδει ή προμηθεύει σε άλλους πρόσωπα ηλικίας μικρότερα των 18 ετών ή μεγαλύτερα που όμως είναι σωματικώς

Σύμφωνα με το άρθρο 348Γ Π.Κ. τιμωρείται όποιος εξωθεί ή παρασύρει ανήλικο προκειμένου να συμμετάσχει σε πορνογραφικές παραστάσεις ή διοργανώνει αυτές. Τιμωρείται, επίσης, όποιος τελεί τις εν λόγω πράξεις με τη χρήση εξαναγκασμού ή βίας ή απειλής, προκειμένου να συμμετάσχει ανήλικος σε πορνογραφικές παραστάσεις ή με σκοπό την επιδίωξη οικονομικού οφέλους από αυτές. Πορνογραφική παράσταση, κατά την έννοια των αμέσως προεκτεθέντων, συνιστά η οργανωμένη απευθείας έκθεση, που προορίζεται για θέαση ή ακρόαση, μεταξύ άλλων και με χρήση της τεχνολογίας των πληροφοριών και επικοινωνιών: α) ανηλίκου που επιδίδεται σε πραγματική ή εικονική πράξη γενετήσιου χαρακτήρα ή β) των γεννητικών οργάνων ή του σώματος εν γένει του ανηλίκου κατά τρόπο που προδήλως προκαλεί γενετήσια διέγερση.

Στο άρθρο 349, παράγραφο 1, Π.Κ., καθορίζεται ότι τιμωρείται όποιος για να εξυπηρετήσει την ακολασία άλλων, προάγει ή εξωθεί στην πορνεία ανήλικο ή υποθάλπει ή εξαναγκάζει ή διευκολύνει ή συμμετέχει στην πορνεία ανηλίκων.

Στο άρθρο 351 Π.Κ. προβλέπεται ότι τιμωρείται όποιος, με τη χρήση βίας, απειλής βίας ή άλλων εξαναγκαστικών μέσων, με επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας ή με απαγωγή, προσλαμβάνει, μεταφέρει ή προωθεί εντός ή εκτός της επικράτειας, κατακρατεί, υποθάλπει, παραδίδει με ή χωρίς αντάλλαγμα σε άλλον ή παραλαμβάνει από άλλον πρόσωπο, με σκοπό να προβεί ο ίδιος ή άλλος στη γενετήσια εκμετάλλευσή του. Ομοίως τιμωρείται ο υπαίτιος αν, για να πετύχει τον ίδιο σκοπό, αποσπά τη συναίνεση προσώπου με τη χρήση απαιτηλών μέσων ή το παρασύρει, εκμεταλλεούμενος την ευάλωτη θέση του με υποσχέσεις, δώρα, πληρωμές ή παροχή άλλων ωφελημάτων. Όποιος εν γνώσει ενεργεί ασελή πράξη με πρόσωπο το οποίο τελεί υπό τις συνθήκες που περιγράφηκαν παραπάνω, επίσης τιμωρείται. Επιβαρυντική περίπτωση συνιστά η τέλεση των ανωτέρω πράξεων κατά ανηλίκου.

Σύμφωνα με το άρθρο 351Α Π.Κ., η ασελής πράξη με ανήλικο που τελείται από ενήλικο με αμοιβή ή με άλλα υλικά ανταλλάγματα ή η ασελής πράξη μεταξύ ανηλίκων που προκαλείται από ενήλικο με τον ίδιο τρόπο και τελείται ενώπιον αυτού ή άλλου ενήλικου τιμωρείται.

ή διανοητικώς ανάπηρα, προκειμένου να αποκομίσει χρηματικό όφελος για τον ίδιο ή άλλον.

Όσον αφορά το θεσμό της οικογένειας, αυτός εμφανίζεται σε όλα τα ιστορικά στάδια εξέλιξης της ανθρωπότητας. Παραδοσιακά αποτελεί βασική κοινωνική μονάδα που τα μέλη της συνδέονται μεταξύ τους με γάμο ή δεσμούς αίματος ή αλλιώς με σεξουαλική σχέση ή τεκνοποίηση. Στις σύγχρονες κοινωνίες, οι νεότερες νόρμες σύναψης προσωπικών σχέσεων των ανθρώπων και οι ανάγκες εκπλήρωσης του γονικού ρόλου, δημιούργησαν επιπλέον οικογενειακά σχήματα, όπως τις «πυρηνικές» οικογένειες, τις αποτελούμενες από υιοθετημένα τέκνα, καθώς και την ελεύθερη συμβίωση με μόνιμο σύντροφο.

Από νομική άποψη, η έννοια της οικογένειας εμφανίζεται όταν τα παραπάνω βιολογικά γεγονότα, του σεξουαλικού δεσμού και της απόκτησης τέκνων, έχουν υπόσταση μέσω του δικαίου. Ας σημειωθεί ότι εν προκειμένω και η υιοθεσία μέσω ανάλογης νομικής πράξης δημιουργεί επισήμως οικογένεια.²⁶ Η παραπάνω έννοια προσαρμόζεται στις κοινωνικές αντιλήψεις και συνάδει με το σκοπό του εκάστοτε νομοθετήματος.

Για την παρούσα εργασία, θα χρησιμοποιηθεί ο ευρύς ορισμός του νόμου 3500/2006, βάσει του οποίου η οικογένεια αποτελείται από συζύγους ή γονείς και συγγενείς πρώτου και δεύτερου βαθμού εξ αίματος ή εξ αγχιστείας και τα εξ υιοθεσίας τέκνα τους. Επίσης, στην οικογένεια περιλαμβάνονται, εφόσον συνοικούν, συγγενείς εξ αίματος ή εξ αγχιστείας μέχρι τετάρτου βαθμού και πρόσωπα των οποίων επίτροπος, δικαστικός παραστάτης ή ανάδοχος γονέας έχει ορισθεί μέλος της, καθώς και κάθε ανήλικο πρόσωπο που συνοικεί σε αυτή. Όπως στον οικείο νόμο, έτσι και εδώ, θα συμπεριληφθεί στην οικογένεια η μόνιμη σύντροφος του άνδρα ή ο μόνιμος σύντροφος της γυναίκας και τα τέκνα, κοινά ή ενός εξ αυτών,

²⁶. Παπαχρίστου Θ., *Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου*, 3^η έκδοση, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2005, σσ. 1-2.

εφόσον τα πρόσωπα αυτά συνοικούν, ως και οι τέως σύζυγοι.

Καινοφανής για τα ελληνικά δεδομένα είναι η αξιοσημείωτη αναγωγή του ανήλικου μάρτυρα αξιόποινων πράξεων σε θύμα, με το άρθρο 1 του νόμου 3500/2006. Συγκεκριμένα, θεσπίστηκε ότι θύμα αποτελεί και ο ανήλικος που συνοικεί στην οικογένεια, ενώπιον του οποίου διαπράττονται οι αναφερόμενες στην εν λόγω διάταξη πράξεις. Η συγκεκριμένη κατάσταση κακοποίησης είναι γνωστή διεθνώς ως σύνδρομο του «αμέτοχου θεατή», ενώ το αδίκημα θεωρείται διακεκριμένη μορφή της ενδοοικογενειακής σωματικής βλάβης.²⁷ Σε αυτή την κατεύθυνση διατυπώνεται ακολούθως η έννοια του θύματος για το ανά χείρας πόνημα.

Ως θύμα ενδοοικογενειακής κακοποίησης θεωρείται κάθε ανήλικος, δηλαδή κάθε πρόσωπο ηλικίας κάτω των 18 ετών,²⁸ σε βάρος του οποίου ή ενώπιον του οποίου τελείται από μέλος της οικογένειάς του οποιαδήποτε πράξη ή παράλειψη που εμπίπτει στην έννοια της κακοποίησης.

Στο παραπάνω πλαίσιο εννοιών, όπως αυτές αποδίδονται κατά περίπτωση από τον Π.Ο.Υ., τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, τον οικείο νόμο περί ενδοοικογενειακής βίας και τον ελληνικό Π.Κ., αναπτύσσεται το θέμα του παρόντος πονήματος.

²⁷. Βλ. Μόσχος Γ., *Η προστασία του παιδιού από τη βία στην οικογένεια. Ο Νόμος 3500/06 και ο Συνήγορος του Παιδιού, στο Ενδοοικογενειακή βία: Προοπτικές μετά τον Ν.3500/06. Πρακτικά Επιμορφωτικής Ημερίδας 28/06/2007*, επιμέλεια: Μηλιώνη Φ., Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2008, σ. 97 και Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο του ανωτέρω νόμου. Έχει διαπιστωθεί ότι οι επιπτώσεις της κακοποίησης στους ανήλικους εις βάρος των οποίων τελούνται τέτοιου είδους πράξεις και εκείνων ενώπιον των οποίων αυτές εκτυλίσσονται, είναι παρόμοιες. Εύστοχα, λοιπόν, ο νομοθέτης επέλεξε να εντάξει μεταξύ των θυμάτων και τη δεύτερη αμέσως προαναφερόμενη περίπτωση ανηλίκων. Βλ. σχετικά Παπαγεωργοπούλου Χ., *Κακοποίηση Ανηλίκου. Ένας Όρος με Πολλές Διαστάσεις*, στο *Νέες Μορφές Κακοποίησης Παιδιού & Εφήβου*, ό.π., σσ. 35-36.

²⁸. Το εν λόγω όριο ηλικίας είναι σύμφωνο με τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Εφεξής και για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, όπου αναφέρεται ο όρος «παιδί» εννοείται ο ανήλικος μέχρι 18 ετών, εκτός εάν διευκρινίζεται ειδικότερα κατά περίπτωση ή συνάγεται διαφορετικά από τα συμφραζόμενα.

2. Φαινομενολογία της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων

Η κακοποίηση των ανηλίκων στην οικογένεια, όπως προαναφέρθηκε, διακρίνεται στις παρακάτω κύριες μορφές, τη σωματική, τη συναισθηματική – ψυχολογική και σεξουαλική κακοποίηση ή σεξουαλική παραβίαση,²⁹ καθώς και την παραμέληση.³⁰ Κατά την εκδήλωσή τους συχνά διαπλέκονται, κάποια μορφή έπεται της άλλης ή ακόμη υφέρπουν. Η κάθε μία από αυτές έχει ποικίλες εκφάνσεις, ορατές ή συγκαλυμμένες.

2.1 Σωματική κακοποίηση

Στη σωματική κακοποίηση εμπίπτουν γενικά κάθε είδους τραυματισμοί στο σώμα του ανηλίκου ή κακώσεις, ανεξαρτήτως αριθμού, έκτασης και σοβαρότητας, που δεν αφορούν σε ατυχήματα. Οι συνήθεις κακώσεις γίνονται κυρίως στο κεφάλι και τα άκρα. Ενδεικτικά και βάσει την κλινικής εμπειρίας, οι τραυματισμοί σχετίζονται με μώλωπες, εξάρθρωσεις, κατάγματα στο κεφάλι και τα άκρα, εκδορές, κακώσεις σε βρέφη εξαιτίας ταρακουνήματος, εγκαύματα από τσιγάρο και εσωτερικές κακώσεις.³¹

Ιδιαίτερη μορφή σωματικής κακοποίησης αποτελεί το «σύνδρομο του ταρακουνημένου βρέφους» (shaken baby syndrome) που αφορά βρέφη μικρότερα των εννέα μηνών. Χαρακτηρίζεται από αιμορραγίες του αμφιβληστροειδούς, ενδοκρανιακές αιμορραγίες και μικρά κατάγματα στις αρθρώσεις των άκρων,

^{29.} Συναφής όρος με τη «σεξουαλική κακοποίηση» ανηλίκων, που χρησιμοποιείται στη βιβλιογραφία, είναι εκείνος της «σεξουαλικής παραβίασης». Έπεται παρακάτω περαιτέρω ανάλυση επ' αυτών.

^{30.} Στη βιβλιογραφία συναντάται, επίσης, ο όρος «παραμέληση», ως συμπληρωματικός του όρου «κακοποίηση», δηλαδή «κακοποίηση – παραμέληση». Ωστόσο, σύμφωνα και με την Ομότιμη Καθηγήτρια Σπινέλλη Κ., η κακοποίηση είναι μια κοινωνικο – ψυχολογική έννοια, αρκετά ελαστική, που περιλαμβάνει βία και παραμέληση· εμπεριέχει ακόμα και την οικονομική εκμετάλλευση. Βλ. σχετικά Σπινέλλη Κ., *Θύματα βίας: εντός και εκτός της οικογένειας - εντός και εκτός συνόρων*, στο *Μορφές βίας κατά παιδιών και γυναικών στη σύγχρονη κοινωνία*, επιμέλεια: Σταυριανοπούλου – Γκανάτσου Β. & Βαλάσση – Αδάμ Ε., Εθνικό Συμβούλιο Ελληνίδων, Αθήνα, 2008, σ.19.

^{31.} Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, 1998, ό.π.

εξαιτίας απότομου ταρακουνήματος του βρέφους. Το 1/3 περίπου των σοβαρά ταρακουνημένων βρεφών πεθαίνει. Από όσα επιβιώνουν, τα περισσότερα πάσχουν από σοβαρά μακροχρόνια προβλήματα υγείας.³²

Η σωματική τιμωρία (corporal/physical punishment), σύμφωνα με τη UNICEF, αφορά σε κάθε μορφή τιμωρίας με χρήση βίας, που έχει σκοπό να προκαλέσει σε κάποιο βαθμό ελαφρύ πόνο ή δυσφορία. Συνήθως συνεπάγεται χτυπήματα, όπως ξυλιές, χαστούκια, δαρμούς στα οπίσθια των παιδιών με την παλάμη ή με ραβδί, μαστίγιο, ζώνη, παπούτσι, ξύλινη κουτάλα και άλλα αντικείμενα. Επίσης, περιλαμβάνει κλωτσιές, ταρακουνήματα ή σπρωξίματα, ξύσιμο, τσίμπημα, δάγκωμα, τράβηγμα μαλλιών³³ ή αυτιών, κάψιμο, ζεμάτισμα, εξαναγκασμό κατάποσης ή παραμονής σε άβολη θέση.³⁴

Γενικά, ως σωματική τιμωρία είθισται να αποκαλούνται οι σωφρονιστικές πρακτικές που επιβάλλουν οι γονείς επί του σώματος των τέκνων τους και έχει υποστηριχθεί ότι δεν υπάγονται απαραίτητως στη σωματική κακοποίηση.³⁵ Επιπρόσθετα, έχει αναφερθεί ότι η κατάχρηση της ανωτέρω τιμωρίας είναι εν δυνάμει σωματική κακοποίηση, αλλά οι πιο «ήπιες» μορφές της με δυσκολία θα χαρακτηρίζονταν ως τέτοιες.³⁶ Ωστόσο, η χρήση και μόνο της σωματικής τιμωρίας

³². World Health Organization, 2002, ό.π., σ. 61 και Τσίτουρα Σ., «Κακοποίηση και παραμέληση των παιδιών από τους γονείς και άλλους που τα φροντίζουν», στο «Βία, Παιδί, Θεσμοί. Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις», Εισηγήσεις από το 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Παιδοψυχιατρικής που έλαβε χώρα στην Αθήνα 8 – 10 Ιουνίου 2007, επιμέλεια: Γεωργιάδης Δ., σ. 46.

³³. Έχει παρατηρηθεί ακόμη και η πρόκληση «μετακινούμενης» εκχύμωσης στο κεφάλι λόγω βίαιου τραβήγματος των μαλλιών.

³⁴. Unicef, «Hidden in plain sight. A statistical analysis of violence against children», Σεπτέμβριος 2014, σ. 4.

³⁵. Βλ. Νικολαΐδης Γ., «Μορφές και χαρακτηριστικά της βίας κατά των παιδιών: θεωρητικοί μετασχηματισμοί και σύγχρονα δεδομένα», 2009, σ. 14 και σσ. 23 - 24, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.ich-mhsw.gr/sites/all/themes/ich_mhsw/img/pdfs/en/9.pdf (τελευταία επίσκεψη: 23/08/2014).

³⁶. Αντί αυτού η Επιτροπή για τα δικαιώματα του Παιδιού έχει επισημάνει ότι μολονότι η σωματική τιμωρία έχει επικρατήσει ως εθιμικό δίκαιο που συντηρείται από τις παραδοσιακές πρακτικές πειθαρχίας σε διάφορες χώρες, οποιαδήποτε εκδήλωσή της πρέπει να απαγορεύεται. Βλ. Γενικό Σχόλιο Αριθ. 8 (2006) που έγινε από την Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού, στην τεσσαρακοστή δεύτερη Συνεδρία της στη Γενεύη 15 Μαΐου – 2 Ιουνίου 2006, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://somatictimoria.gr/downloads/general_comment_el.pdf (τελευταία επίσκεψη: 23/08/2014).

έχει αποδειχθεί ότι σχετίζεται με συχνότερα και αυξημένης βαρύτητας συμβάντα σωματικής κακοποίησης των παιδιών.³⁷

Στο άρθρο 1518 του ισχύοντος ελληνικού Αστικού Κώδικα (Α.Κ.) περί επιμέλειας του προσώπου, γίνεται ιδιαίτερη μνεία για τη λήψη σωφρονιστικών μέτρων, η οποία επιτρέπεται μόνο υπό την προϋπόθεση ότι αυτά είναι παιδαγωγικώς αναγκαία και δεν προσβάλλουν την αξιοπρέπεια του τέκνου, δίχως ωστόσο εκείνα να προσδιορίζονται συγκεκριμένα.³⁸ Εντούτοις, στο άρθρο 4 του νόμου 3500/2006, αναφέρεται ότι επί ασκήσεως σωματικής βίας σε βάρος ανηλίκου, όπως αυτή ορίζεται στο άρθρο 1 αυτού, ως μέσο σωφρονισμού κατά την ανατροφή του, εφαρμόζεται το άρθρο 1532 Α.Κ., όπου καθορίζονται οι προϋποθέσεις αφαίρεσης της γονικής μέριμνας σε περίπτωση κακής άσκησής της. Στην Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο του εν λόγω νόμου, διευκρινίζεται ότι με το άρθρο 4 αυτού, η σωματική τιμωρία ασφαλώς και δεν περιλαμβάνεται στα θεμιτά μέτρα σωφρονισμού που μνημονεύονται στον Α.Κ. Με το άρθρο 2 του νόμου 3500/2006 απαγορεύεται η άσκηση βίας, κάθε μορφής, μεταξύ των μελών της οικογένειας. Η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού έχει υπογραμμίσει ότι η σωματική τιμωρία δεν συνάδει με τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού³⁹ που καλεί όλα τα κράτη να το προστατεύσουν από κάθε μορφή βίας,

³⁷. Νικολαΐδης Γ., 2009, ό.π. και Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού και Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας & Αλληλεγγύης, «Η εξάλειψη της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά», Σεπτέμβριος 2007, σ. 27.

³⁸. Βάσει του άρθρου 1518, εδαφίου πρώτου του Α.Κ., η επιμέλεια του τέκνου από τους γονείς περιλαμβάνει κυρίως την ανατροφή, την επίβλεψη, τη μόρφωση, την εκπαίδευσή του και τον καθορισμό του τόπου διαμονής του. Στο ίδιο άρθρο μνημονεύεται ότι κατά την ανατροφή του τέκνου οι γονείς το ενισχύουν να αναπτύξει με υπευθυνότητα και κοινωνική συνείδηση την προσωπικότητά του. Εικάζεται, λοιπόν, ότι υπό αυτή την κατεύθυνση και με την προϋπόθεση μη προσβολής της αξιοπρέπειάς του, λαμβάνονται τα παιδαγωγικώς αναγκαία σωφρονιστικά μέτρα. Σύμφωνα με το άρθρο 1510, εδάφιο πρώτο του Α.Κ., η μέριμνα για το ανήλικό τέκνο είναι υποχρέωση και δικαίωμα των γονέων, που ασκείται από κοινού. Η γονική μέριμνα περιλαμβάνει την επιμέλεια του προσώπου, τη διοίκηση της περιουσίας και την εκπροσώπηση του τέκνου σε κάθε υπόθεση ή δικαιοπραξία ή δίκη, που αφορούν το πρόσωπο ή την περιουσία του. Στα άρθρα 134 έως και 136 Α.Κ. ορίζεται κατά περίπτωση ο όρος «ανήλικος» που συμπλήρωσε το δέκατο, το δέκατο τέταρτο και το δέκατο πέμπτο έτος ηλικίας.

³⁹. Γενικό Σχόλιο Αριθ. 8 (2006) ..., ό.π.

προσβολής ή βιαιοπραγιών σωματικών ή πνευματικών όσο βρίσκεται υπό την επιμέλεια των γονιών του.⁴⁰ Το ανωτέρω επιτείνεται από τον ορισμό του Π.Ο.Υ. για την κακοποίηση του παιδιού, ο οποίος αναφέρεται και σε όλες τις μορφές σωματικής κακής μεταχείρισης που καταλήγουν σε συγκεκριμένη ή εν δυνάμει βλάβη της υγείας, της ζωής και της ανάπτυξης του ανηλίκου, στο πλαίσιο μιας σχέσης ευθύνης, εμπιστοσύνης ή ισχύος. Άρα σε κάθε περίπτωση, η σωματική τιμωρία διεθνώς συμπεριλαμβάνεται στη σωματική κακοποίηση και η άσκησή της απαγορεύεται.

Η απόκλιση αυτή της εθιμικής πρακτικής σωφρονισμού από το τυπικό κανονιστικό δίκαιο στην Ελλάδα, αλλά και η σύγκρουση των απόψεων των γονέων για το θέμα με την ακολουθούμενη τακτική τους στην πράξη, αντανακλάται στα πορίσματα μελέτης που έγινε τα έτη 1994 - 1997, σε δείγμα 591 οικογενειών μαθητών δημοτικών σχολείων στην περιοχή της πρωτεύουσας. Η μελέτη αφορούσε στην εφαρμογή της σωματικής τιμωρίας ως μέσο ανατροφής των παιδιών. Ενώ λοιπόν το 65,5% των μητέρων χρησιμοποιούσε τη σωματική τιμωρία στη διαπαιδαγώγησή τους, το 90% των ίδιων ερωτηθέντων γονέων πίστευε ότι η χρήση της μπορεί να πλήξει τη σχέση τους με τα τέκνα τους. Το 70% των ίδιων ερωτώμενων δήλωσε ότι η σωματική τιμωρία δεν είχε το επιθυμητό αποτέλεσμα σωφρονισμού και το 78% εξέφρασε την επιθυμία να ισχύσει η απαγόρευσή της στη χώρα μας.⁴¹ Πιο πρόσφατα, το Εθνικό Κέντρο Μελέτης της Σωματικής Τιμωρίας και Εναλλακτικών Μορφών Τιμωρίας πραγματοποίησε σχετική μελέτη στην Αθήνα και τη συμπρωτεύουσα, σε 546 προπτυχιακούς φοιτητές. Το 73% αυτών, ανέφερε ότι

⁴⁰ Άρθρο19, παράγραφος 1 του Ν. 2101/1992.

⁴¹ Συγκεκριμένα, το δείγμα αφορούσε σε οικογένειες μαθητών των Α΄ και ΣΤ΄ τάξεων δημοτικών σχολείων. Βλ. Fereti I., Stavrianaki M., «The use of physical punishment in the Greek family: selected socio-demographic aspects», *International journal of child and family welfare*, 2 (3), 1997, σσ. 206 – 216, όπως μνημονεύεται στο Νικολαΐδης Γ., 2009, ό.π., σ. 25 και Φερέτη Ε., «Η σωματική τιμωρία στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών», διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.synigoros.gr/resources/525_1_ereuna_tou_institoutou.pdf (τελευταία επίσκεψη: 23/08/2014).

κατά την παιδική του ηλικία είχε υποστεί σωματική τιμωρία στην οικία του. Συνηθέστερα ήταν τα χτυπήματα με το χέρι στα οπίσθια και στα άκρα, τα χαστούκια και τα χτυπήματα με αντικείμενο.⁴² Συναφής έρευνα που διεξήχθη στην Ελλάδα περίπου 12 έτη μετά την πρώτη αναφερόμενη, ανέδειξε ότι μολονότι το 98% των γονέων εξέφρασε ότι η σωματική τιμωρία δεν πρέπει να εφαρμόζεται ως μέθοδος διαπαιδαγώγησης, σε σχετικές ερωτήσεις για τις χρησιμοποιούμενες μεθόδους διαπαιδαγώγησης στα τέκνα τους, δήλωσαν μεταξύ άλλων ότι τα χαστουκίζουν, τα χτυπούν στο κεφάλι, τα ταρακουνούν, τους τραβούν το αυτί και τα μαλλιά.⁴³

Στην Αμερική, πορίσματα έρευνας που πραγματοποιήθηκε το 1999, εμφάνισαν ότι ποσοστό 94% των γονιών χρησιμοποιούσε τη σωματική τιμωρία σε παιδιά ηλικίας 3 - 4 ετών. Μάλιστα, 35% των βρεφών ηλικίας μικρότερης του έτους, ήταν επίσης αποδέκτες σωματικής τιμωρίας από τους γονείς τους.⁴⁴ Έτερη σχετική έρευνα στην Αμερική, διενεργήθηκε το 2001 και έλαβαν μέρος 2.017 γονείς, παιδιών έως 3 ετών. Από αυτή προέκυψε ότι 40% των γονιών φώναζαν στα παιδιά τους συχνά ή πιο σπάνια και το 40% αυτών τα είχε χτυπήσει τουλάχιστο μία φορά. Το 11% από τα παιδιά που είχαν υποστεί σωματική τιμωρία ήταν 6 – 11 μηνών.⁴⁵ Στον Καναδά, σε έρευνα που έλαβε χώρα το 2003, καταγράφηκαν 25.141 περιστατικά σωματικής κακής μεταχείρισης, από τα οποία το 75% αφορούσε σε σωματική

⁴². «Research in countries which have prohibited all corporal punishment», διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.endcorporalpunishment.org/pages/research/prohibited.html#Greece> (τελευταία επίσκεψη: 04/10/2014).

⁴³. Η έρευνα διεξήχθη στην περιφέρεια του Αιγαίου και αφορούσε σε μαθητές της Α΄ Γυμνασίου. Βλ. Petroulaki K., Nikolaidis G. & Georgoulas S., «Epidemiology of Child Abuse in a Sample of High School Students in the Greek Regions of Northern and Southern Aegean», 2009, Oral Presentation in British Association for the Study and Prevention of Child Abuse and Neglect (B.A.S.P.C.A.N.) Congress 2009, Swansea University, Swansea South Wales, 15 September 2009, όπως αναφέρεται στο Νικολαΐδης Γ., 2009, ό.π., σσ. 25 – 26.

⁴⁴. Straus M.A. & Stewart J.H., «Corporal punishment by American parents: National data on prevalence, chronicity, severity, and duration, in relation to child and family characteristics», *Clinical Child and Family Psychology Review*, 2, 2, 1999, σσ. 55 – 70, όπως αναφέρεται στο Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού και Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας & Αλληλεγγύης, Σεπτέμβριος 2007, ό.π., σ. 20.

⁴⁵. Wissow L.S., «Ethnicity, income, and parenting contexts of physical punishment in a national sample of families with young children», *Child Maltreatment*, 6, 2, 2001, σσ. 118 - 129, όπως αναφέρεται στο Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού και Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας & Αλληλεγγύης, Σεπτέμβριος 2007, ό.π., σσ. 20 - 21.

τιμωρία.⁴⁶ Το 1990 στη Μ.Βρετανία, σε μελέτη που έγινε για τη χρήση της βίας στην οικογένεια, όπου συμμετείχαν 99 οικογένειες και με τους δύο γονείς τέκνων ηλικίας 1, 4, 7^{1/2} και 11^{1/2} ετών, προέκυψε ότι το 91% από αυτά είχε υποστεί σωματική τιμωρία. Το 14% είχε δεχθεί μέτριας βαρύτητας χτυπήματα, με το 38% των παιδιών συχνότερα από μία φορά την εβδομάδα.⁴⁷ Στη Φινλανδία μια σειρά επτά ερευνών μεταξύ των ετών 1981 έως 2014, έδειξε σταθερή μείωση της αποδοχής της σωματικής τιμωρίας από τους ενήλικους, από 48% το 1981 σε 15% το 2014.⁴⁸ Στην Ιταλία, πραγματοποιήθηκε έρευνα το έτος 1999 - 2000 σε οικογένειες 6.250 παιδιών, ηλικίας 3 - 12 ετών και σύμφωνα με τα πορίσματα το 8% από αυτά ήταν αποδέκτης σοβαρής σωματικής τιμωρίας.⁴⁹ Στη Σουηδία, σύμφωνα με μελέτη που πραγματοποιήθηκε το 2011 και αφορούσε 2.500 παιδιά, ηλικίας 0 - 12 ετών και 3.207, ηλικίας 15 - 16 ετών, προέκυψε ότι 92% των γονέων τους θεωρούσαν λάθος να χτυπούν ένα παιδί. Κατά τη διάρκεια του τελευταίου έτους από τη μελέτη, το 3% των γονέων ανέφερε ότι είχε χτυπήσει το παιδί του σε κάποιο σημείο, ενώ το ποσοστό αυτό το 1980 ήταν 28%.⁵⁰ Σύμφωνα με μελέτη που πραγματοποιήθηκε το έτος 2011 στη Γερμανία, σε 9.500 άτομα, ηλικίας 16 - 40 ετών, προέκυψε ότι 52% των ερωτώμενων δεν είχε υποστεί σωματική τιμωρία στην παιδική του ηλικία. Το ποσοστό αυτό, σύμφωνα με αντίστοιχη μελέτη το έτος 1992, ήταν 26%, δηλαδή φαίνεται ότι οι νεότεροι καταφεύγουν λιγότερο στην εν λόγω πρακτική. Πράγματι,

⁴⁶ Durrant J.E. & Ensom R., «Physical punishment and children's health», *The Newsletter of Infant Mental Health Promotion*, 45, σσ. 1 - 4, όπως αναφέρεται στο Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού και Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας & Αλληλεγγύης, Σεπτέμβριος 2007, ό.π., σ. 21.

⁴⁷ Nobes G. & Smith M., «Physical punishment of children in two-parent families», *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 2, 2, 1997, σσ. 271-281, όπως αναφέρεται στο Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού και Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας & Αλληλεγγύης, Σεπτέμβριος 2007, ό.π., σ. 22.

⁴⁸ «Research in countries ...», ό.π.

⁴⁹ Bardi M. & Borgognini-Tarli S.A., «A survey of parent-child conflict resolution: Intrafamily violence in Italy», *Child Abuse and Neglect*, vol. 25, n° 6, 2001, σσ. 839-853, όπως αναφέρεται στο Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού και Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας & Αλληλεγγύης, Σεπτέμβριος 2007, ό.π., σ. 22.

⁵⁰ Janson S., Jernbro C. & Langberg B., «Corporal punishment and other humiliating behaviour towards children in Sweden - a national study 2011», *Children's Welfare Foundation Sweden & University of Karlstad*, 2011, σσ. 2 - 8.

αναφέρθηκε από το 63% των ερωτώμενων, ηλικίας 16 - 20 ετών, ότι δεν είχαν δεχθεί σωματική τιμωρία. Τα ποσοστά των προσώπων που ήταν αποδέκτες «ήπιας» μορφής βίας στην παιδική τους ηλικία, παρουσιάζονται μειωμένα, από 58% το 1992 σε 36% το 2011.⁵¹

Μέχρι σήμερα 39 χώρες έχουν δια νόμου απαγορεύσει τη σωματική τιμωρία σε οποιοδήποτε περιβάλλον συμπεριλαμβανομένου του οικιακού. Στον ακόλουθο Πίνακα παρατίθενται οι εν λόγω χώρες και το έτος θέσπισης της ανωτέρω απαγόρευσης.⁵²

Πίνακας 1: Χώρες στις οποίες έχει απαγορευθεί η σωματική τιμωρία και έτη ισχύος των σχετικών νόμων

	Χώρες	Έτος		Χώρες	Έτος		Χώρες	Έτος
01.	Σουηδία	1979	14.	Ουκρανία	2004	27.	Λουξεμβούργο	2008
02.	Φινλανδία	1983	15.	Ρουμανία	2004	28.	Λιχτενστάιν	2008
03.	Νορβηγία	1987	16.	Ουγγαρία	2005	29.	Πολωνία	2010
04.	Αυστρία	1989	17.	Ελλάδα	2006	30.	Τυνησία	2010
05.	Κύπρος	1994	18.	Ολλανδία	2007	31.	Κένυα	2010
06.	Δανία	1997	19.	Νέα Ζηλανδία	2007	32.	Κονγκό	2010
07.	Λετονία	1998	20.	Πορτογαλία	2007	33.	Αλβανία	2010
08.	Κροατία	1999	21.	Ουρουγουάη	2007	34.	Νότιο Σουδάν	2011
09.	Βουλγαρία	2000	22.	Βενεζουέλα	2007	35.	Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας	2013
10.	Ισραήλ	2000	23.	Ισπανία	2007	36.	Ονδούρα	2013
11.	Γερμανία	2000	24.	Τόγκο	2007	37.	Μάλτα	2014
12.	Τουρκμενιστάν	2002	25.	Κόστα Ρίκα	2008	38.	Βραζιλία	2014
13.	Ισλανδία	2003	26.	Μολδαβία	2008	39.	Βολιβία	2014

Πηγή: Unicef, «Hidden in plain sight. A statistical analysis of violence against children», Σεπτέμβριος 2014, σσ. 110 - 111.

^{51.} «Research in countries ...», ό.π.

^{52.} Unicef, Σεπτέμβριος 2014, ό.π., σσ. 110 - 111.

Η Σουηδία ήδη από το 1979 υπήρξε πρωτοπόρος στο θέμα της επίσημης προστασίας των παιδιών από τη σωματική τιμωρία και ακολούθησε το 1983 η Φινλανδία. Η Ελλάδα το 2006 με το νόμο 3500 προσαρμόστηκε στις συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης και εναρμονίστηκε με τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, ενώ η Μάλτα, η Βραζιλία και η Βολιβία το έπραξαν μόλις το 2014, όπως εμφανίζεται στον ανωτέρω Πίνακα.

Εντούτοις, 3 στους 10 ενήλικες σε όλο τον κόσμο, πιστεύουν ότι η σωματική τιμωρία είναι απαραίτητη για την κατάλληλη ανατροφή και εκπαίδευση των παιδιών. Έτσι, 6 στα 10 παιδιά, ηλικίας μεταξύ 2 και 14 ετών, παγκοσμίως, υπέστησαν σωματική τιμωρία από τα πρόσωπα που τα φρόντιζαν σε καθημερινή βάση. Χαρακτηριστικό είναι ότι περίπου τα μισά από τα κορίτσια ηλικίας 15 έως 19 ετών σε παγκόσμιο επίπεδο, θεωρούν ότι ο σύζυγος δικαιολογείται κάποιες φορές να χτυπήσει τη σύζυγό του. Αξίζει να σημειωθεί, ακόμη, ότι σχεδόν το ένα τέταρτο των κοριτσιών μεταξύ των ως άνω ηλικιών, παγκοσμίως, ανέφερε ότι μέχρι την ηλικία των 15 ετών είχε υπάρξει θύμα κάποιας μορφής σωματικής βίας.⁵³ Από την προαναφερόμενη στάση των νεαρών κοριτσιών διαφαίνεται η αφομοίωση της βίας σε τέτοιο βαθμό μέχρι την αποδοχής της.

Ας μην παραγνωρίζεται ότι αν και σε ορισμένες χώρες υπάρχει το κατάλληλο νομοθετικό πλαίσιο για την προάσπιση των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των παιδιών, ωστόσο εξακολουθούν παγκοσμίως να ζουν ανήλικοι σε συνθήκες στις οποίες η σωματική κακοποίηση τους δεν απαγορεύεται ρητά· μάλιστα είναι απόρροια των πολιτισμικών και θρησκευτικών καταβολών των οικογενειών τους. Οι σωματικοί τραυματισμοί σε αυτές τις περιπτώσεις διαπράττονται από τους οικείους τους είτε με τη συγκατάθεση αυτών είτε ακόμη με την ανοχή τους. Ενδεικτική είναι η εκτίμηση της UNICEF ότι παγκοσμίως σχεδόν το 50% των ανθρωποκτονιών

⁵³. Unicef, Σεπτέμβριος 2014, ό.π., σ. 202.

γυναικών όλων των ηλικιών έχει διαπραχθεί από τα μέλη της οικογένειάς τους ή από τους συντρόφους τους. Το αντίστοιχο ποσοστό για τους άνδρες ανέρχεται στο 6%.⁵⁴ Για παράδειγμα, η συρραφή και ο ακρωτηριασμός των γυναικείων γεννητικών οργάνων, γνωστός ως κλειτοριδεκτομή,⁵⁵ σε μικρά κορίτσια και κοπέλες, επιβιώνουν ως προσφιλείς μέθοδοι «προετοιμασίας» για την ενηλικίωση, που ενδημούν στις ασιατικές χώρες, την Αφρική και τη Μέση Ανατολή τραυματίζοντας το σώμα και την ψυχή των θυμάτων. Με τις εν λόγω τελετουργίες καταπατώνται τα ανθρώπινα δικαιώματα στην υγεία, στη σωματική ακεραιότητα και ενίοτε στη ζωή. Κατ' αντιστοιχία, σωματική κακοποίηση μπορεί να θεωρηθεί η περιτομή για τα μικρά άρρενα βρέφη και τα αγόρια, όταν εκείνη δεν προκαλείται για λόγους αποκατάστασης της υγείας τους αλλά ως εξαναγκαστική επέμβαση κάτω από την επιρροή συναφών πολιτισμικών και θρησκευτικών επιταγών.⁵⁶

Στο ίδιο πλαίσιο, σε ισλαμικές χώρες όπως στο Πακιστάν και στην Ιορδανία, η σωματική κακοποίηση εφήβων κοριτσιών που ορισμένες φορές καταλήγει και στο θάνατο, διαπράττεται από μέλη της οικογένειάς τους και κυρίως τους άνδρες υπό την επίκληση λόγων τιμής.

Οι επιπτώσεις της σωματικής κακοποίησης στους ανήλικους, εκτός από τα άμεσα εμφανή ή μη τραύματα στο σώμα τους, σχετίζονται με βραχυπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα σωματικά, ψυχολογικά και κοινωνικά προβλήματα.⁵⁷

Τα παιδιά ηλικίας 4 – 9 ετών, εμφανίζουν άγχος, κατάθλιψη, απόσυρση και χαμηλή αυτοεκτίμηση. Η κατάθλιψη εκδηλώνεται εντονότερα όταν η σωματική

⁵⁴. Unicef, Σεπτέμβριος 2014, ό.π., σ. 34.

⁵⁵. Γουσέτη Ι., ό.π. και Miller A., ό.π.

⁵⁶. Brigman W., ό.π. και Miller A., ό.π. Πρόσφατα, μάλιστα, ο Διαμεσολαβητής της Σουηδίας για τα παιδιά, Fredrik Malmberg, ζήτησε να απαγορευθεί η περιτομή των βρεφών στη χώρα, υποστηρίζοντας ότι η εν λόγω πρακτική παραβιάζει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

⁵⁷. Βλ. σχετικά Τσίτουρα Σ., *Σωματική Κακοποίηση του Παιδιού*, στο *Βία στην Οικογένεια: Τεκμηριωμένη Πρακτική και Τεκμήρια από την Πρακτική*, επιμέλεια: Νικολαΐδης Γ. & Σταυριανάκη Μ., ΚΨΜ, Αθήνα, 2009, σσ. 101 – 109.

τιμωρία επιβάλλεται από τη μητέρα.⁵⁸

Ειδικότερα, η σωματική τιμωρία ενδέχεται να συνεπιφέρει ψυχολογικές δυσλειτουργίες και προβλήματα συμπεριφοράς στους ανήλικους, όπως θυμό, κατάθλιψη, επιθετικότητα, παραβατικότητα, αντικοινωνικότητα και τάση χρήσης αλκοόλ ή ουσιών. Επίσης, συνδέεται με την απώλεια εμπιστοσύνης στους γονείς, τη χαμηλή αυτοεκτίμηση και τη μειωμένη σχολική επίδοση.⁵⁹ Σύμφωνα με τα πορίσματα μετα-αναλυτικής έρευνας που βασίσθηκε σε 88 πραγματοποιηθείσες μελέτες στις Η.Π.Α., προέκυψε σημαντική συσχέτιση της σωματικής τιμωρίας με τη μειωμένη εσωτερίκευση ηθικών αξιών. Ακόμη, αναδείχθηκε ότι η σχέση χαμηλής ποιότητας μεταξύ γονέα και παιδιού σχετίζεται με την επιθετικότητα, την εγκληματική και αντικοινωνική συμπεριφορά του τέκνου και μετέπειτα ενήλικου, καθώς και με την υψηλή πιθανότητα χρησιμοποίησης της σωματικής ενδοοικογενειακής βίας στην ενήλικη ζωή.⁶⁰ Η μειωμένη εσωτερίκευση ηθικών αξιών, αφορά στην αξία της ενσυναίσθησης και της φιλαλληλίας.⁶¹

Από την άλλη πλευρά, έχει υποστηριχθεί ότι με τη χρήση της σωματικής τιμωρίας, όπως το χτύπημα με το χέρι στα οπίσθια ή τα άκρα, που δεν συνεπάγεται οπωσδήποτε σωματική βλάβη, επιτυγχάνεται η συμμόρφωση και η ανάλογη προσαρμογή της συμπεριφοράς των παιδιών.⁶² Ωστόσο, για παράδειγμα, η

⁵⁸. Eamon, M.K., «Antecedents and Socioemotional Consequences of Physical Punishment on Children in Two-Parent Families», *Child Abuse & Neglect*, vol. 25, n° 6, 2001, σσ. 787-802, όπως αναφέρεται στο Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού και Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας & Αλληλεγγύης, Σεπτέμβριος 2007, ό.π., σ. 29 και Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού και Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας & Αλληλεγγύης, Σεπτέμβριος 2007, ό.π., σ. 29.

⁵⁹. Banks J.B., «Childhood Discipline: Challenges for Clinicians and Parents», *American Family Physician*, vol. 66, n° 8, 2002, σσ. 1447 -1451. Βλ. επίσης, Λάγγαρη Β., Χαροκόπου Α., Τσιώνη Μ., & Σουμάκη Ε., *Η σωματική κακοποίηση και η παραμέληση στην κλινική πράξη*, στο Κακοποίηση παιδιού & εφήβου, επιμέλεια: Γιωτάκος Ο., Τσιλιάκου Μ. & Τσίτσικα Α., Πεδίο, Αθήνα, 2011, σ. 45.

⁶⁰. Gershoff E., «Corporal Punishment by Parents and Associated Child Behaviors and Experiences: A Meta-Analytic and Theoretical Review», *Psychological Bulletin*, vol. 128, n° 4, 2002, σσ. 539 - 579.

⁶¹. Lopez N.L., Bonenberger J.L. & Schneider H.G., «Parental Disciplinary History, Current Levels of Empathy, and Moral Reasoning in Young Adults», *North American Journal of Psychology*, vol. 3, n° 1, 2001, σσ. 193 -204.

⁶². Baumrind D., Larzelere R. & Cowan P., «Ordinary Physical Punishment: Is it Harmful? Comment on Gershoff (2002)», *Psychological Bulletin*, vol. 128, n° 4, 2002, σσ. 580 – 589.

προαναφερόμενη έρευνα που διεξήχθη στην Ελλάδα τα έτη 1994 – 1997, κατέδειξε ότι το 90% των παιδιών που συμμετείχαν σε αυτή και είχαν υποστεί σωματική τιμωρία, παρουσίασαν τάση επανάληψης της πράξης για την οποία τιμωρήθηκαν.⁶³

Η σωματική τιμωρία εκ μέρους της μητέρας, συνεπάγεται για τον έφηβο δυσκολία στη μεταξύ τους σχέση ως προς την έκφραση συναισθημάτων και τη διατήρηση δεσμού εγγύτητας. Συνακόλουθα, ανακύπτουν δυσχέρειες στην ανεξαρτητοποίηση και την ομαλή κοινωνικοποίησή του.⁶⁴

Η σωματική κακοποίηση διαποτίζει γενικά την ανατροφή των ανηλίκων με την αντίληψη ότι η βία αποτελεί τρόπο επίλυσης των διαφορών ή συγκρούσεων με τους άλλους και μέσο επιβολής της θέλησης.

Σε κάθε περίπτωση, οι επιπτώσεις της σωματικής κακοποίησης επηρεάζονται από την κουλτούρα και το πολιτισμικό επίπεδο κάθε κοινωνίας, καθώς και τις αντιλήψεις των μελών της αναφορικά με την έννοιά της και τον επιδιωκόμενο σκοπό με την εφαρμογή της.

2.2 Συναισθηματική - ψυχολογική κακοποίηση

Οι έννοιες της συναισθηματικής και ψυχολογικής κακοποίησης γεινιάζουν και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους αλλά δεν είναι ταυτόσημες, καθόσον έχουν διαφορετικό πεδίο αναφοράς. Η πρώτη σχετίζεται με τη συναισθηματική εξέλιξη του παιδιού, ενώ η δεύτερη με την αποδυνάμωση της διανοητικής αποδοτικότητάς του.⁶⁵ Για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, οι δύο μορφές κακοποίησης υιοθετούνται ως μία ενιαία, όπως συναντάται συχνά στη βιβλιογραφία για την κακοποίηση ανηλίκων.

⁶³. Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού και Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας & Αλληλεγγύης, Σεπτέμβριος 2007, ό.π., σ. 27.

⁶⁴. Bender H.L., Allen J.P., Boykin McElhane K., Antonishak J., Moore C.M., O'Beirne Kelly H., & Davis S.M., «Use of harsh physical discipline and developmental outcomes in adolescence», *Development and Psychopathology*, vol. 19, 2007, σσ. 227 – 242, όπως αναφέρεται στο Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού και Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας & Αλληλεγγύης, Σεπτέμβριος 2007, ό.π., σ. 28.

⁶⁵. O'Hagan K., «Emotional and psychological abuse: Problems of definition», *Child Abuse & Neglect*, vol. 19, n° 4, 1995, σσ. 449 – 461, όπως αναφέρεται από τις Μπρούμου Μ. & Παππά Β.,

Οι διάφορες μορφές κακοποίησης κατά των εν λόγω προσώπων, τις περισσότερες φορές συνυπάρχουν. Η συναισθηματική κακοποίηση, ιδίως, είτε τελείται μεμονωμένα είτε συνήθως ταυτόχρονα με κάποια άλλη κακοποιητική συμπεριφορά. Στις περιπτώσεις που διαπράττεται μόνον αυτή, είναι δύσκολο να καταγγεληθεί αλλά και να ανιχνευθεί λόγω ελλείψεως σαφών ενδείξεων τέλεσής της, αφού αφορά σε εσωτερικά ψυχικά τραύματα. Μάλιστα, χαρακτηρίζεται ως συγκαλυμμένη μορφή κακοποίησης,⁶⁶ η οποία δεν έχει μελετηθεί διεξοδικά και τα σχετικά στατιστικά στοιχεία είναι περιορισμένα.⁶⁷

Σύμφωνα με τον Π.Ο.Υ., η συναισθηματική ή εναλλακτικά ψυχολογική κακοποίηση, προσδιορίζεται ως η αποτυχία παροχής ενός αναπτυξιακά κατάλληλου υποστηρικτικού περιβάλλοντος, συμπεριλαμβανομένης της διαθεσιμότητας μιας πρωταρχικής φιγούρας προσκόλλησης, προκειμένου το παιδί να μπορέσει να αναπτύξει ένα σταθερό και πλήρες πεδίο συναισθηματικών και κοινωνικών ικανοτήτων, ανάλογο με το προσωπικό του δυναμικό και στο πλαίσιο της κοινωνίας που εκείνο κατοικεί.⁶⁸ Ενδεικτικές συμπεριφορές συναισθηματικής κακοποίησης που βλάπτουν ή ενδέχεται να βλάψουν την υγεία του παιδιού και την ομαλή ψυχική, πνευματική, ηθική και κοινωνική ανάπτυξή του, είναι η υποτίμηση, η ταπείνωση, η απόρριψη, η δημιουργία ενοχών, οι διάφορες απειλές, ο εκφοβισμός, οι φωνές, η δυσφήμιση, η γελοιοποίηση, η απαγόρευση εκδήλωσης συναισθημάτων, η έλλειψη τρυφερών εκδηλώσεων και η σύγκριση με άλλα παιδιά σε βάρος του.⁶⁹ Συναισθηματική κακοποίηση δύναται να προκληθεί, επίσης, από απομόνωση,

Ο ρόλος των Γονέων στην Πρόληψη της Συναισθηματικής Κακοποίησης του Παιδιού, στο Νέες Μορφές Κακοποίησης Παιδιού & Εφήβου, ό.π., σ. 41.

⁶⁶. Παπακίτσου Ι.-Β., *Συναισθηματική κακοποίηση: η μετάβαση από το συναισθηματικά αποστερημένο παιδί στον ψυχικά τραυματισμένο ενήλικα*, στο *Κακοποίηση παιδιού & εφήβου*, ό.π., σ. 58.

⁶⁷. Μπρούμου Μ. & Παππά Β., ό.π., Unicef, Σεπτέμβριος 2014, ό.π., σ. 56 και The National Clearinghouse on Family Violence, «Emotional Abuse», Απρίλιος 1996, σσ. 2 - 3.

⁶⁸. World Health Organization, 1999, ό.π., σ. 15.

⁶⁹. World Health Organization, 1999, ό.π., σ. 15 και Unicef, Σεπτέμβριος 2014, ό.π., σ. 56.

εγκατάλειψη και εκμετάλλευση, καθώς και από την έκθεση του παιδιού σε κίνδυνο και σε περιστατικά βίας μεταξύ των μελών της οικογένειας.

Η εν δυνάμει συναισθηματική κακοποίηση περιλαμβάνει και την έκθεση του ανηλίκου σε εξαρτήσεις, όπως το αλκοόλ, οι τοξικο-εξαρτητικές ουσίες και η ενασχόληση με τυχερά παιχνίδια, δηλαδή με συμπεριφορές που παραπέμπουν ή συνεπάγονται εθισμό.⁷⁰ Συναφώς, συμπεριλαμβάνονται συμπεριφορές που ενθαρρύνουν τη διαφθορά, προάγουν λανθασμένα πρότυπα και κοινωνικές αξίες στα παιδιά.

Η εκμετάλλευση του ανηλίκου αφορά στη χρησιμοποίησή του από κάποιο μέλος της οικογένειάς του, προς όφελος αυτού ή όλης της οικογένειας. Τέτοιες περιπτώσεις είναι κυρίως η κάθε είδους παιδική εργασία που απομακρύνει το παιδί από την εκπαίδευση και θέτει σε κίνδυνο την ομαλή ανάπτυξή του, με προεξάρχουσες την ώθησή του στην επαιτεία και στην πορνεία, συμπεριλαμβανομένης της συμμετοχής του στην παραγωγή πορνογραφικών παραστάσεων. Στη σύγχρονη πραγματικότητα, η παράνομη υιοθεσία παιδιών και η εμπορία τους (trafficking) με σκοπό τη χρησιμοποίηση των οργάνων τους, θεωρούνται επίσης εκμετάλλευση.⁷¹

Το σύνδρομο του «αμέτοχου θεατή» που αναφέρεται στο παιδί μάρτυρα συμβάντων ενδοοικογενειακής βίας, αναγνωρίστηκε ως κατάσταση κακοποίησης τη δεκαετία του 1980.⁷² Έρευνες έχουν αποδείξει ότι το ανωτέρω θύμα εμφανίζει παρόμοια συμπτωματολογία με τον άμεσα αποδέκτη της βίας,⁷³ που ενδέχεται να είναι οποιοδήποτε άλλο μέλος της οικογένειας.

⁷⁰ Η έκθεση σε εξαρτήσεις έχει αναφερθεί και ως σύγχρονη, ξεχωριστή μορφή κακοποίησης. Βλ. Παπαγεωργοπούλου Χ., ό.π., σσ. 34 – 35.

⁷¹ Παπαγεωργοπούλου Χ., ό.π., σ. 34.

⁷² Παπαγεωργοπούλου Χ., ό.π., σ. 35.

⁷³ Australian Institute of Family Studies, «What is child abuse and neglect?», Ιούνιος 2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www3.aifs.gov.au/cfca/publications/what-child-abuse-and-neglect> (τελευταία επίσκεψη: 04/10/2014) και Νικολαΐδης Γ., 2009, ό.π., σ. 28.

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με την πρώτη επιδημιολογική έρευνα για την ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών, που πραγματοποιήθηκε σε εθνικό επίπεδο το 2003, σε δείγμα 1.200 γυναικών, ηλικίας 18 – 60 ετών, αναφέρθηκε σε ποσοστό 49,2% ότι τα παιδιά δεν ήταν ποτέ μάρτυρες βίαιων περιστατικών στην οικογένεια. Το 22,2% δήλωσε ότι εκείνα σπάνια παρευρίσκονταν σε συμβάντα βίας. Το 19,5% των ερωτώμενων απάντησε ότι μερικές φορές σκηνές βίας εκτυλίσσονται ενώπιον των παιδιών και το 8,9% δήλωσε ότι αυτό συμβαίνει συχνά. Όσον αφορά την αντίδραση των παιδιών στην εν λόγω ενδοοικογενειακή βία, το 32,1% απάντησε ότι επιδιώκουν να ηρεμήσουν το σύζυγο ή σύντροφο, το 21,9% δήλωσε ότι εκείνα καταφεύγουν στο δωμάτιό τους και το 17,5% ανέφερε ότι ξεσπούν σε κλάματα.⁷⁴

Στις Η.Π.Α., σύμφωνα με μελέτη, το 73% των επίσημα καταγεγραμμένων περιστατικών συναισθηματικής κακοποίησης παιδιών, για τα έτη 2005 και 2006, διαπράχθηκε από το βιολογικό γονέα.⁷⁵ Σύμφωνα με στοιχεία έρευνας που έλαβε χώρα στο Οντάριο του Καναδά το 1993, σχετικά με αναφερόμενα περιστατικά παιδικής κακομεταχείρισης, προέκυψε ότι σε ποσοστό 10% αφορούσαν τη συναισθηματική κακοποίηση.⁷⁶ Στην Ελλάδα, σύμφωνα με το Κέντρο Έρευνας και Πρόληψης Παιδικών Ατυχημάτων της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, υπολογίσθηκε βάσει των καταγεγραμμένων καταγγελιών ότι η συναισθηματική κακοποίηση αφορούσε ποσοστό 5 - 6%, ενώ η παραμέληση ή/και εγκατάλειψη παιδιών ποσοστό 52%.⁷⁷

Η πανευρωπαϊκή έρευνα του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (European Union Agency for Fundamental Rights) για τη βία

⁷⁴. Αρτινοπούλου Β., *Ενδοοικογενειακή Κακοποίηση Γυναικών*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2006, σ. 89, σ. 92 και σσ. 127 – 129. Η έρευνα διενεργήθηκε από το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.). Η επιλογή του δείγματος έγινε με τη μέθοδο της πολυσταδιακής τυχαίας δειγματοληψίας. Η συγκέντρωση των στοιχείων πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο των δομημένων συνεντεύξεων συμπληρώνοντας κατάλληλα ερωτηματολόγια.

⁷⁵. Unicef, Σεπτέμβριος 2014, ό.π., σ. 56.

⁷⁶. The National Clearinghouse on Family Violence, Απρίλιος 1996, ό.π., σ. 3.

⁷⁷. Παπακίτσου Ι.-Β., ό.π., σ. 59.

κατά των γυναικών, που πραγματοποιήθηκε το έτος 2012, στα 28 κράτη μέλη της, σε δείγμα 42.000 γυναικών, ηλικίας από 18 έως 74 ετών, ανέδειξε τις διαστάσεις της ψυχολογικής βίας που είχαν υποστεί οι ερωτώμενες από μέλη της οικογένειάς τους σε ηλικία μικρότερη των 15 ετών. Επίσης, κατέγραψε τις αναφερόμενες διαστάσεις της σωματικής και σεξουαλικής βίας από ενήλικους δράστες, ηλικίας 18 ετών και άνω, όπως συνολικά εμφανίζονται στον ακόλουθο Πίνακα.⁷⁸

Πίνακας 2: Αναφερόμενη εμπειρία σωματικής, σεξουαλικής και ψυχολογικής βίας γυναικών κατά την παιδική ηλικία (κάτω των 15 ετών) από ενήλικο δράστη (%)

Κράτος μέλος της Ε.Ε.	Σωματική βία	Σεξουαλική βία	Ψυχολογική βία από μέλος της οικογένειας
Αυστρία	27	5	9
Βέλγιο	14	14	11
Βουλγαρία	28	3	5
Κύπρος	10	4	5
Τσεχία	30	3	8
Γερμανία	37	13	13
Δανία	36	13	12
Εσθονία	43	10	9
Ελλάδα	20	5	7
Ισπανία	21	11	6
Φινλανδία	46	11	10
Γαλλία	33	20	14
Κροατία	28	2	5
Ουγγαρία	20	5	8
Ιρλανδία	21	9	5
Ιταλία	25	11	9
Λιθουανία	15	6	8
Λουξεμβούργο	35	15	13
Λετονία	30	7	8
Μάλτα	16	10	4
Ολλανδία	16	20	14
Πολωνία	14	4	5
Πορτογαλία	24	3	5
Ρουμανία	23	(1)	4
Σουηδία	33	15	12
Σλοβενία	8	6	7
Σλοβακία	33	4	8
Ηνωμένο Βασίλειο	25	18	11

Πηγή: European Union Agency for Fundamental Rights, «Violence against women: an EU-wide survey. Results at a glance», 2014, σσ. 31 – 32.

⁷⁸. European Union Agency for Fundamental Rights, «Βία κατά των γυναικών: Πανευρωπαϊκή έρευνα», 2014, σσ. 1 – 4 και European Union Agency for Fundamental Rights,

Από τα παραπάνω στοιχεία προέκυψε συνολικά ότι, σχεδόν το 27% των ερωτώμενων γυναικών είχε βιώσει σωματική τιμωρία σε ηλικία μικρότερη των 15 ετών, περίπου 10% είχε υποστεί σεξουαλική βία και 10% υπήρξε αποδέκτης ψυχολογικής βίας από ενήλικο μέλος της οικογένειάς του. Τα υψηλότερα ποσοστά σωματικής βίας παρουσιάστηκαν στη Φινλανδία και στην Εσθονία, ενώ τα χαμηλότερα στη Σλοβενία και στην Κύπρο. Στη Γαλλία και στην Ολλανδία εμφανίστηκαν τα υψηλότερα ποσοστά σχετικά με τη σεξουαλική και την ψυχολογική βία. Τα χαμηλότερα ποσοστά αναφορικά με τη σεξουαλική βία αφορούσαν στη Ρουμανία και στην Κροατία, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά για την ψυχολογική βία καταγράφηκαν στη Μάλτα και στη Ρουμανία.

Αναφέρθηκε, επίσης, ότι η πλειονότητα των δραστών της σωματικής βίας κατά την παιδική ηλικία των ερωτώμενων γυναικών, προερχόταν από το οικογενειακό περιβάλλον και μάλιστα σε ποσοστό 55% υπεδείχθη ως δράστης ο πατέρας, ενώ οι μητέρες αντιστοιχούσαν στο 46% των δραστών.⁷⁹

Οι επιπτώσεις της συναισθηματικής κακοποίησης στους ανήλικους ποικίλουν ανάλογα με την ηλικία των θυμάτων, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της οικογένειας και τη γενικότερη στάση και συμπεριφορά των γονιών. Σε αναπτυξιακό επίπεδο ενδέχεται να εμφανισθούν διαταραχές, όπως σωματική, νοητική ή/και

«Violence against women: an EU-wide survey. Results at a glance», 2014, σσ. 31 – 33. Η ένδειξη εντός παρενθέσεως, στην περίπτωση της αναφερόμενης σεξουαλικής βίας στη Ρουμανία, αφορά σε αριθμό συμμετεχόντων μικρότερο των 30. Η σωματική βία κατά την παιδική ηλικία εξετάστηκε με τις παρακάτω ερωτήσεις: «Πριν την ηλικία των 15 ετών, πόσο συχνά ένας ενήλικος, 18 ετών και άνω, έκανε τα ακόλουθα σε εσένα: Σε χαστούκισε ή σε τράβηξε από τα μαλλιά έτσι ώστε να πονέσεις; Σε χτύπησε πολύ σκληρά έτσι ώστε να πονέσεις; Σε κλώτσησε πολύ σκληρά έτσι ώστε να πονέσεις; Σε χτύπησε πολύ σκληρά με αντικείμενο όπως βέργα, ραβδί ή ζώνη; Σε κάρφωσε ή σε έκοψε με κάτι;». Η σεξουαλική βία κατά την παιδική ηλικία εξετάστηκε με τις ακόλουθες ερωτήσεις: «Πριν την ηλικία των 15 ετών, πόσο συχνά ένας ενήλικος, 18 ετών και άνω, έκανε δίχως να το επιθυμείς, τα εξής: Εξέθεσε τα γεννητικά του όργανα σε εσένα; Σε έθεσε γυμνή ενώπιον οποιουδήποτε προσώπου ή σε φωτογραφίες, βίντεο ή σε κάμερα διαδικτύου; Άγγιξε τα γεννητικά σου όργανα ή το στήθος σου ενάντια στη θέλησή σου; Σε ανάγκασε σε σεξουαλική διείσδυση;». Η ψυχολογική βία εξετάστηκε με τις παρακάτω ερωτήσεις: «Πριν την ηλικία των 15 ετών, πόσο συχνά ένα ενήλικο μέλος της οικογένειάς σου, έκανε τα κάτωθι σε εσένα: Είπε ότι δεν αγαπήθηκες; Ευχήθηκε να μην είχες γεννηθεί; Απειλήσε να σε εγκαταλείψει ή να σε διώξει από το σπίτι της οικογένειας;» και «Οποιοσδήποτε ενήλικος, απείλησε να σε χτυπήσει άσχημα ή να σε σκοτώσει;».

⁷⁹ European Union Agency for Fundamental Rights, «Violence against ...», ό.π., σσ. 32 - 33. Σημειώνεται ότι υπήρχε η δυνατότητα αναφοράς σε δύο ή περισσότερους δράστες.

συναισθηματική καθυστέρηση, ακόμη και δυσκολίες στο λόγο. Σε επίπεδο συμπεριφοράς εκδηλώνονται παλινδρομήσεις, δηλαδή εκδηλώσεις που παραπέμπουν σε πρόσωπα μικρότερης ηλικίας, όπως για παράδειγμα νυχτερινή ενούρηση. Επιπρόσθετα, τα θύματα παρουσιάζουν διαταραχές στη συμπεριφορά, όπως τάσεις φυγής και αυτοκαταστροφικές εκδηλώσεις, καθώς και παραβατικές συμπεριφορές, όπως βασανισμό ζώων, τέλεση βανδαλισμών και διάπραξη κλοπών. Σε επίπεδο διαπροσωπικών σχέσεων, εκείνα αντιμετωπίζουν δυσχέρειες στη δημιουργία δεσμών με άλλους ανθρώπους, καθόσον τους εμπιστεύονται με δυσκολία ως απόρροια των εμπειριών τους από το οικογενειακό περιβάλλον. Επίσης, αντιμετωπίζουν αυξημένο άγχος, κατάθλιψη, διαταραχές στον ύπνο, ακόμη και αποτυχίες στη σχολική επίδοση, προβλήματα διαγωγής και ελλειμματική προσοχή.⁸⁰ Γενικότερα, οι συναισθηματικές και οι πνευματικές ανάγκες των κακοποιημένων συναισθηματικά ανηλίκων, παραμένουν ανικανοποίητες λόγω της μη ανταπόκρισης των γονιών τους στις υποχρεώσεις που υπαγορεύει ο ρόλος τους.

Η συσχέτιση της παραβατικότητας των ανηλίκων με μεταβλητές που αφορούν στην οικογένεια, απασχόλησε την Εγκληματολογία μέσω ανάλογων ερευνών σε δείγματα του γενικού πληθυσμού, που κατέδειξαν τη σημαντικότητα των εν λόγω παραμέτρων. Οι βασικότερες μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν σχετικά με την οικογένεια, είναι οι εξής: η εγκληματικότητα των γονέων, η απουσία γονικής επίβλεψης των τέκνων, ο ασύμμετρος ή σκληρός τρόπος επιβολής πειθαρχίας στα παιδιά, οι γονικές συγκρούσεις και οι πολυμελείς οικογένειες. Ωστόσο, πλείστες εκ των μεταβλητών σχετίζονται και με διαταραχές της συμπεριφοράς που δεν θεωρούνται παραβατικές.⁸¹ Η αποστέρηση, κατά τον Bandura A., προκαλεί

⁸⁰. Παπακίτσου Ι.-Β., ό.π., σσ. 70 – 71. Βλ. επίσης Αρτινοπούλου Β., ό.π., The National Clearinghouse on Family Violence, Απρίλιος 1996, ό.π., σ. 4 και Κώτση Σ., ό.π., σσ. 52 – 53.

⁸¹. Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα & Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2005, σσ. 54 – 68. Όσον αφορά τη σχέση της οικογένειας με τη γένεση του εγκλήματος, βλ. Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004, σσ. 123 – 130.

επιθετικότητα μόνο στα πρόσωπα που έμαθαν να αντιδρούν σε απωθητικές καταστάσεις με συμπεριφορές και ενέργειες επιθετικές. Η στέρηση δεν συνεπάγεται απαραίτητως την εκδήλωση επιθετικότητας.⁸²

Οι συνέπειες της συναισθηματικής κακοποίησης εγγράφονται στον ψυχικό κόσμο των ανηλίκων και δύναται να τους επηρεάζουν ακόμη και στην ενήλικη ζωή τους. Ψυχικά τραυματισμένοι ενήλικες ενδέχεται να αναζητούν την αγάπη σε παρεκκλίνουσες συμπεριφορές, όπως απόπειρες αυτοκτονίας και υποχονδρία, ως ένδειξη ανάγκης για ζεστασιά και φροντίδα.⁸³ Ενήλικες που έζησαν ως παιδιά σε εχθρικό ή αυστηρό περιβάλλον, ενδέχεται να προσκολληθούν σε σχέσεις εξάρτησης με τους άλλους για την κάλυψη των συναισθηματικών τους κενών και την επούλωση των τραυμάτων τους. Πρόσωπα που δεν είχαν σχέσεις στοργής και εγγύτητας με τους γονείς τους, είναι πιθανό να δυσκολεύονται με την οικειότητα, τη σωματική προσέγγιση, ακόμη και το άγγιγμα. Γενικά, οι τραυματισμένοι συναισθηματικά ενήλικες είναι δυνατό να ζουν απομονωμένα, να δυσκολεύονται να δημιουργήσουν φιλικές ή ερωτικές σχέσεις και να εμφανίζουν αγχώδεις διαταραχές,⁸⁴ με αποτέλεσμα να πλήττεται σημαντικά η ποιότητα της ζωής τους.

2.3 Σεξουαλική κακοποίηση ή σεξουαλική παραβίαση

Η σεξουαλική κακοποίηση ή σεξουαλική παραβίαση του ανηλίκου θεωρείται η συμμετοχή ή η έκθεσή του σε πράξεις με σεξουαλικό περιεχόμενο, υποκινούμενες από ενήλικο, που συνήθως έχει σχέση ευθύνης, εμπιστοσύνης ή ισχύος μαζί του και έχει ως σκοπό τη σεξουαλική διέγερση ή ακόμη και την ικανοποίηση του δράστη ή άλλου προσώπου.⁸⁵

⁸² Bandura A., *Aggression: A Social Learning Analysis*, Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice Hall Inc, 1973, όπως αναφέρεται από τον Φαρσεδάκη Ι. στο *Παραβατικότητα & Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων*, ό.π., σ. 108.

⁸³ Παπακίτσου Ι.-Β., ό.π., σσ. 72 – 73.

⁸⁴ Παπακίτσου Ι.-Β., ό.π., σσ. 72 – 73.

⁸⁵ World Health Organization, 1999, ό.π. σσ. 15 - 16.

Ο όρος «σεξουαλική παραβίαση» χρησιμοποιείται συχνά στη βιβλιογραφία αντί εκείνου της «σεξουαλικής κακοποίησης», διότι σε περισσότερα από τα μισά σχετικά περιστατικά δεν παρουσιάζονται σωματικές κακώσεις, χωρίς αυτό να συνεπάγεται μικρότερη βλάβη για το ανήλικο θύμα ή ακόμη έλλειψη πράξης. Συνακόλουθα, η εν λόγω παραβίαση ενδέχεται να έχει επιπτώσεις στην ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη του θύματος και να προκαλέσει σε αυτό προβλήματα συμπεριφοράς.⁸⁶

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό στοιχείο στην ανωτέρω μορφή κακοποίησης, είναι ότι το αναπτυξιακό στάδιο του εμπλεκόμενου ανήλικου θύματος δεν του επιτρέπει με βεβαιότητα να κατανοεί πλήρως τη σεξουαλική δραστηριότητα προκειμένου να γίνεται επίκληση της τυχόν συναίνεσής του⁸⁷ ή της εν γνώσει του παραβίασης νόμου ή του ταμπού της αιμομιξίας.

Οι παραπάνω κακοποιητικές πράξεις περιλαμβάνουν την παρότρυνση ή τον εξαναγκασμό του ανηλίκου για τη συμμετοχή σε κάθε είδους παράνομη σεξουαλική δραστηριότητα, την εκπόρνευσή του και τη συμμετοχή του σε άλλες παράνομες σεξουαλικές πρακτικές προς όφελος του δράστη ή άλλου. Ειδικότερα, περιλαμβάνουν σεξουαλικά αγγίγματα, φιλιά και θωπείες ερωτικού τύπου, γύμνωση του ανηλίκου, επίδειξη των γεννητικών οργάνων του δράστη, πράξεις διείσδυσης, ακόμη και με τη χρήση αντικειμένων, έκθεση του ανηλίκου σε πορνογραφικό υλικό ή σε σεξουαλικές πράξεις ενηλίκων, παρότρυνση για συμμετοχή του ανηλίκου σε σεξουαλικού περιεχομένου συζητήσεις και κάθε σκόπιμη πράξη σεξουαλικής διέγερσής του.⁸⁸

⁸⁶. Αγάθωνος – Γεωργοπούλου Ε. & Γεωργούδη Ν., *Σεξουαλική Παραβίαση*, στο *Βία στην Οικογένεια: Τεκμηριωμένη Πρακτική και Τεκμήρια από την Πρακτική*, ό.π., σ. 118.

⁸⁷. Βλ. Finkelhor D., *Sexually victimized children*, The Free Press. A Division of Macmillan Publishing Co, Inc, U.S.A., 1981, σσ. 50 – 51.

⁸⁸. Αθανασοπούλου Ε., *Σεξουαλική κακοποίηση. Χρήσιμες πληροφορίες για εκπαιδευτικούς*, Θεσσαλονίκη, Publish City, 2013, σσ. 12–14, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.diaropolis.auth.gr/diaropolis_files/drasi6/a9.pdf (τελευταία επίσκεψη: 04/10/2014).

Η σεξουαλική κακοποίηση ενδέχεται να προέλθει και από ανήλικο πρόσωπο. Σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία, προκειμένου να προσεγγίζεται το επίπεδο της ψυχο-σεξουαλικής ωριμότητας και η ικανότητα συνειδητής συναίνεσης ή μη για εμπλοκή σε σεξουαλική δραστηριότητα, η ικανή διαφορά ηλικίας μεταξύ των συμμετεχόντων ανηλίκων υπολογίζεται στα 5 έτη.⁸⁹ Συγκεκριμένα, έχει αναφερθεί ότι για να θεωρηθούν τα εν λόγω περιστατικά ως σεξουαλική κακοποίηση, τα θύματα θα πρέπει να έχουν ηλικία μικρότερη των 14 ετών.⁹⁰ Οι περιπτώσεις σεξουαλικού πειραματισμού και αναζήτησης της σεξουαλικότητας μεταξύ ανηλίκων, χρειάζεται να αξιολογούνται κατάλληλα, καθόσον δεν συνιστούν οπωσδήποτε πράξεις σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκου από ανήλικο. Άλλωστε αυτές επιδρούν διαφορετικά στον ψυχισμό των εμπλεκόμενων προσώπων.

Εκτιμάται ότι οι δράστες σεξουαλικής κακοποίησης είναι σε ποσοστό 90% άνδρες, ανεξάρτητα από το φύλο του παιδιού - θύματος. Επίσης, σε 8 από τα 10 περιστατικά, ο δράστης είναι γνωστός στο θύμα.⁹¹

Σύμφωνα με την προαναφερόμενη πανευρωπαϊκή έρευνα του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη βία κατά των γυναικών, σχεδόν το 97% των δραστών σεξουαλικής βίας κατά την παιδική ηλικία των συμμετεχουσών στην έρευνα, ήταν άνδρες. Συγκεκριμένα, μία στις δύο γυναίκες - θύματα σεξουαλικής βίας, απάντησε ότι ο δράστης ήταν άνδρας που δεν γνώριζε νωρίτερα. Σχεδόν το 30% των γυναικών, που είχαν θυματοποιηθεί σεξουαλικά σε προηγούμενο ερωτικό δεσμό τους ή σε εκείνο που διατηρούσαν κατά τη διενέργεια της έρευνας, ανέφεραν ότι είχαν υποστεί σεξουαλική βία στην παιδική τους ηλικία,

⁸⁹. Νικολαΐδης Γ., 2009, ό.π., σσ. 31 – 32 και Αγάθωνος – Γεωργοπούλου Ε. & Γεωργούδη Ν., ό.π.

⁹⁰. Τσόπελας Χ., Τσέτσου Σ. & Δουζένης Α., *Ψυχολογικές επιπτώσεις της σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκων από γυναίκες δράστες*, στο *Κακοποίηση παιδιού & εφήβου*, ό.π., σ. 318.

⁹¹. Γιωτάκος Ο. & Τσίτσικα Α., *Κακοποίηση παιδιού & εφήβου: οδηγός ανίχνευσης, αντιμετώπισης και πρόληψης*, στο *Κακοποίηση παιδιού & εφήβου*, ό.π., σ. 285.

έναντι ποσοστού 10% των γυναικών που δεν είχε θυματοποιηθεί σεξουαλικά στις εν λόγω σχέσεις του και είχε υποστεί σεξουαλική βία στην παιδική του ηλικία.⁹²

Έρευνα σχετικά με όλες τις μορφές κακοποίησης, που πραγματοποιήθηκε στη Μ. Βρετανία σε τυχαίο δείγμα, προσώπων ηλικίας 18 – 24 ετών, γεννηθέντων μεταξύ των ετών 1974 και 1980, ανέδειξε ως δράστες σεξουαλικής παραβίασης κυρίως μέλη της οικογένειας και άλλα οικεία στα θύματα πρόσωπα. Φυσικά και ετεροθαλή αδέρφια σε ποσοστό 20% – 43% αναφέρθηκαν ως υπαίτιοι για όλες τις εκδηλώσεις του εν λόγω αδικήματος.⁹³

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με μελέτη του Ι.Υ.Π. που διενεργήθηκε σε δείγμα 743 φοιτητών Ανωτάτων και Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων, ηλικίας 18 – 20 ετών, το 17% των κοριτσιών και το 7% των αγοριών, ανέφεραν ότι είχαν εμπειρία σεξουαλικής παραβίασης σε ηλικία μικρότερη των 18 ετών.⁹⁴

Οι επιπτώσεις της σεξουαλικής κακοποίησης στους ανήλικους είναι βραχυχρόνιες και μακροχρόνιες. Οι βραχυχρόνιες εκδηλώνονται σε διάστημα δύο ετών από το συμβάν και αφορούν, μεταξύ άλλων, σε ψυχοπαθολογικά προβλήματα, επιθετικότητα, διαταραχές ύπνου και μαθησιακές δυσκολίες. Οι μακροχρόνιες σχετίζονται με συναισθηματικές διαταραχές, αυτοκτονικές τάσεις,⁹⁵ χαμηλή αυτοεκτίμηση και κλονισμό των διαπροσωπικών σχέσεων. Ακόμη, έχουν παρατηρηθεί συμπτώματα, όπως παλινδρομικές συμπεριφορές, διατάραξη της ψυχο-σεξουαλικής ανάπτυξης, έλλειψη εμπιστοσύνης στους άλλους, έκπτωση της λειτουργικότητας, νευρώσεις, θυμός, φόβος, ενοχή και κατάθλιψη,⁹⁶ καθώς επίσης

⁹² European Union Agency for Fundamental Rights, «Violence against ...», ό.π., σσ. 32 - 33.

⁹³ Αγάθωνος – Γεωργοπούλου Ε. & Γεωργούδη Ν., ό.π., σ. 120.

⁹⁴ Αγάθωνος – Γεωργοπούλου Ε. & Γεωργούδη Ν., ό.π.

⁹⁵ Belsaw S., «An Examination of Sexual Abuse and Suicide Ideation in Delinquent Females in the Texas Juvenile Justice System» στο «Sexual Abuse and Suicide Ideation in Delinquent Females», *The Southwest Journal of Criminal Justice*, vol. 8, no 1, 2011, σ. 38.

⁹⁶ Κατωπόδη Α., *Παιδική σεξουαλική κακοποίηση*, Μαραθία, Αθήνα, 2005, σσ. 144 – 150. Βλ. επίσης Γιωτάκος Ο. & Τσίτσικα Α., ό.π. και May-Chahal C. & Herczog M., *Introduction et aperçu de l'abus sexuel d'enfant en Europe*, στο *L'abus sexuel des enfants en Europe*, επιμέλεια: May-Chahal C. & Herczog M., Éditions du Conseil de l'Europe, 2003, σσ. 28 – 32.

διασχιστική διαταραχή πολλαπλής προσωπικότητας.⁹⁷ Οι σωματικές επιπτώσεις ανιχνεύονται με δυσκολία, εκτός αν επισυμβαίνει εγκυμοσύνη, τραυματισμός των γεννητικών οργάνων ή λοιμώξεις του ουροποιητικού συστήματος, διότι στις περιπτώσεις που αποκαλύπτεται η σεξουαλική κακοποίηση ή σεξουαλική παραβίαση, τούτο συμβαίνει σε χρόνο κατά πολύ μεταγενέστερο αυτών. Η σεξουαλική παραβίαση, εξάλλου, δεν αφήνει απαραίτητως εμφανή εξωτερικά σημάδια.

Έχει αναφερθεί ότι οι οικογένειες εντός των οποίων αναπτύσσεται αιμομικτική ατμόσφαιρα και συμπεριφορά που καταλήγει σε σεξουαλική κακοποίηση του ανηλίκου – αιμομιξία, χαρακτηρίζονται από κοινωνική απομόνωση, δίχως, ωστόσο, να προσδιορίζεται εάν αυτή πρόκειται για αιτιολογικό παράγοντα ή επακόλουθο της κακοποίησης.

Σε συναφείς εργασίες του Συμβουλίου της Ευρώπης, έχει τονισθεί ότι στις περιπτώσεις αποκάλυψης της αιμομικτικής σχέσης, ενεργοποίησης του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και τελικά φυλάκισης του δράστη, οι επιπτώσεις στην οικογένεια είναι ιδιαίτερα δυσμενείς. Έπεται η διάλυσή της που επισφραγίζεται με διαζύγιο και ακολουθούν οι επιπτώσεις στο εισόδημά της, οι αυξανόμενες εντάσεις μεταξύ των μελών της, η αναζήτηση και η μετάθεση των ευθυνών για την τιμωρία του δράστη και τις συνέπειές της, καθώς επίσης ο στιγματισμός των μελών της και η δευτερογενής θυματοποίηση του ανήλικου θύματος.⁹⁸

⁹⁷. Ρούσσου Α., *Διασχιστική διαταραχή πολλαπλής προσωπικότητας*, στο *Αιμομιξία και θεραπευτικό πλαίσιο*, επιμέλεια: Καλλινικάκη Θ., Ελληνική Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής και Νευροψυχιατρικής του παιδιού, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1997, σσ. 110 – 125. Η διασχιστική διαταραχή πολλαπλής προσωπικότητας έχει αποδειχθεί επιστημονικά ότι είναι συνέπεια σοβαρού τραύματος κατά την παιδική ηλικία, όπως σεξουαλική και σωματική κακοποίηση, ακραία παραμέληση, μαρτυρία βίαιου θανάτου και ακραίας φτώχειας. Ιδιαίτερα συνοπτικά, η εν λόγω διαταραχή αφορά τις δραστηριότητες και την επιρροή των άλλων ταυτοτήτων του ατόμου στην κύρια προσωπικότητά του. Οι διάφορες άλλες προσωπικότητες ελέγχουν το σώμα και τις αντιδράσεις του, με αποτέλεσμα η κύρια προσωπικότητα να «χάνεται» κατά διαστήματα ανάλογα με τα ερεθίσματα που λαμβάνει και να έχει αμνησία. Στη διαταραχή πολλαπλής προσωπικότητας, μία από τις προσωπικότητες καθλώνεται στην ηλικία κατά την οποία το πρόσωπο κακοποιήθηκε και κατά συνέπεια αυτό ενδέχεται να διατηρεί τη μορφή που είχε στη συγκεκριμένη αναπτυξιακή φάση. Βλ. επίσης Νικολαΐδης Γ., 2009, ό.π., σ. 44.

⁹⁸. Κατωπόδη Α., ό.π., σ. 153.

Η σεξουαλική κακοποίηση με τη μορφή αποπλάνησης του ανηλίκου, θέτει σε μετέπειτα κίνδυνο την επαρκή ανταπόκριση του θύματος στη σεξουαλική του ζωή. Πιθανό είναι, επίσης, το θύμα να εμφανίσει πρόωρη σεξουαλική διέγερση που δυσκολεύεται να ικανοποιήσει. Ενδεχόμενη σε αυτή την περίπτωση είναι η μελλοντική μετατροπή του ανηλίκου θύματος σε ενήλικο δράστη, που θα επιχειρήσει να αποπλανήσει παιδιά στο πλαίσιο σεξουαλικής εκμετάλλευσης.⁹⁹

Μελέτες προσδιόρισαν ότι 2 στους 3 δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων είχαν θυματοποιηθεί σεξουαλικά τουλάχιστο μία φορά σε ηλικία, κατά μέσο όρο, 12,5 ετών. Ακόμη, 1 στους 3 αποκάλυψε ότι ένωσαν σεξουαλική έλξη για παιδιά σε ηλικία μικρότερη των 16 ετών ενώ δραστηριοποιήθηκαν σχετικά μετά από 1 έως 3 έτη. Σύμφωνα με μελέτη, το 28% των δραστών σεξουαλικής παραβίασης, ηλικίας 12 – 19 ετών, ανέφερε ότι τα θύματά τους ήταν μέλη της οικογένειάς τους και το 17% ότι αυτά βρίσκονταν εντός και εκτός της οικιακής στέγης.¹⁰⁰

Ας μην παραλειφθεί ότι η σεξουαλική κακοποίηση ή σεξουαλική παραβίαση διαπράττεται και από γυναίκες. Όταν το θύμα είναι αγόρι, βιώνει αισθήματα υποτίμησης που απωθούν τις σκέψεις για καταγγελία της δράστιδος. Άλλοτε, τα παιδιά - θύματα σπεύδουν να δικαιολογήσουν και να προστατεύσουν το θύτη, ενοχοποιούν τον εαυτό τους, ενώ συνάμα όταν πρόκειται για τη μητέρα αισθάνονται μεγάλη απόγνωση. Τα κορίτσια – θύματα έρχονται αντιμέτωπα με το φόβο ότι θα εκδηλώσουν ομοφυλοφιλικές τάσεις. Στην ενήλικη ζωή τους πιθανολογείται ότι έχουν διαταραχή ταυτότητας και ταυτίζονται με τη δράστιδα· φοβούνται να αγγίξουν τα παιδιά τους, εξαιτίας της σύγχυσής τους όσον αφορά την αξιολόγηση και το διαχωρισμό των συμπεριφορών.¹⁰¹

Η εκπόρνευση των ανηλίκων από τους γονείς, τα αδέρφια ή άλλα συγγενικά

⁹⁹. Κατωπόδη Α., ό.π., σσ. 101 - 102.

¹⁰⁰. Αγάθωνος – Γεωργοπούλου Ε. & Γεωργούδη Ν., ό.π., σσ. 127 – 128.

¹⁰¹. Τσόπελας Χ., Τσέτσου Σ. & Δουζένης Α., ό.π., σσ. 320 – 322.

τους πρόσωπα, αποτελεί μία ακόμη έκφανση του φαινομένου της σεξουαλικής κακοποίησης. Η μεταβλητή της παιδικής κακοποίησης και ειδικότερα η αναφερόμενη στη σωματική και σεξουαλική κακοποίηση - αιμομιξία, σύμφωνα με έρευνες, σχετίζεται θετικά με την πορνεία στη μετέπειτα ζωή του θύματος.¹⁰²

Το χρονικό διάστημα από τον Ιανουάριο έως τον Απρίλιο του 2006 πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα έρευνα στην οποία συμμετείχαν 107 εκδιδόμενες γυναίκες. Επιδίωξη του εν λόγω εγχειρήματος ήταν η αναζήτηση της μεταβλητής της παιδικής κακοποίησης στο βίο των εκδιδόμενων γυναικών που απασχολούνταν με άδεια ασκήσεως επαγγέλματος. Ποσοστό 47% των ερωτώμενων ήταν ελληνικής εθνότητας, 15% καταγόταν από την Αλβανία, 14% από τη Ρωσία, 13% από τη Βουλγαρία και ακόμη λιγότερες από Ισπανία, Γερμανία, Ρουμανία, Καζακστάν και Καραϊβική. Εξ αυτών 39,7% ήταν απόφοιτες λυκείου και ορισμένες είχαν κάποια ειδίκευση. Άξιο μνείας είναι ότι σε ποσοστό περίπου 58% ήταν μητέρες που είχαν μόνες τους αναλάβει τα έξοδα των παιδιών τους. Σε ποσοστό 46% ανέφεραν ότι ήταν αποδέκτες σωματικής κακοποίησης στην παιδική τους ηλικία, 7,3% είχε δεχθεί σωματική και σεξουαλική κακοποίηση, ενώ 90% δήλωσε ότι είχε υποστεί ψυχολογική κακοποίηση στην παραπάνω ηλικία. Ποσοστό 14,5% των εκδιδόμενων γυναικών εγκατέλειψε την οικογένειά του εξαιτίας των βίαιων συμπεριφορών. Σωματική ή/και σεξουαλική κακοποίηση κατά την παιδική ηλικία υπέστη ποσοστό 32,3% των ερωτώμενων γυναικών από τον πατέρα, ενώ 12,9% από τη μητέρα. Ποσοστό 3,2% κακοποιήθηκε στην παιδική του ηλικία από άλλα άτομα.¹⁰³

Τα αποτελέσματα έρευνας που διεξήχθη στη Νότια Αφρική, στην Ταϊλάνδη, στην Τουρκία, στις Η.Π.Α. και στη Ζάμπια, σε δείγμα 475 γυναικών, έδειξαν ότι 58% εξ αυτών δήλωσε ότι είχε κακοποιηθεί σεξουαλικά στην παιδική του ηλικία από

¹⁰² Πενταράκη Μ., Σιακαβέλλα Ε. & Σοφικήτη Ε., *Μορφές κακοποίησης και πορνεία. Παιδική κακοποίηση και ενήλικη πορνεία: μια πρώτη συζήτηση*, στο *Κακοποίηση παιδιού & εφήβου*, ό.π., σσ. 361 – 362. Βλ. επίσης Νικολαΐδης Γ., 2009, ό.π., σ. 44.

¹⁰³ Πενταράκη Μ., Σιακαβέλλα Ε. & συνεργάτες, ό.π., σσ. 365 – 371.

τουλάχιστο τέσσερις διαφορετικούς δράστες και 54% ανέφερε ιστορικό σωματικής κακοποίησης κατά την ίδια ηλικία.¹⁰⁴ Στην πρώτη διεθνή έρευνα, που συμμετείχαν 200 εκδιδόμενες στους δρόμους γυναίκες, προέκυψε ότι περισσότερες από τις μισές είχαν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση ως παιδιά από τον πατέρα τους ή άλλες πατρικές μορφές. Οι παραπάνω γυναίκες, σε ποσοστό 70%, εξέφρασαν την άποψη ότι η κακοποίηση συνέδραμε στην εκπόρνευσή τους.¹⁰⁵

Εντούτοις, ένας μικρός αριθμός ερευνητών και ερευνητριών, συμπέρανε ότι το περιβάλλον στην οικογένεια και όχι η σεξουαλική και σωματική κακοποίηση στην παιδική ηλικία, είναι αυτό που οδηγεί στην πορνεία.¹⁰⁶

2.4 Παραμέληση

Παραμελημένος θεωρείται ο ανήλικος, του οποίου η σωματική, διανοητική, συναισθηματική, ηθική και κοινωνική ανάπτυξη έχει υποστεί βλάβη ή διατρέχει κίνδυνο να υποστεί βλάβη, εξαιτίας της αποτυχίας των γονιών του ή άλλων προσώπων που έχουν αναλάβει τη φροντίδα και την προστασία του, να εξασφαλίσουν σε εκείνον επαρκή ποσότητα και ποιότητα φαγητού, κατάλληλη ένδυση, στέγη, μόρφωση, ιατρική περίθαλψη, γενικά συνθήκες ασφαλούς διαβίωσης, καθώς και υγιούς συναισθηματικής ανάπτυξης.¹⁰⁷ Η παραμέληση εποπτείας ή η ανεπαρκής εποπτεία και η εγκατάλειψη, εμπίπτουν στην εν λόγω μορφή κακοποίησης. Οι παραπάνω παροχές αναφέρονται στις περιπτώσεις που υπάρχει η δυνατότητα αυτές να εξασφαλισθούν, αν και η ανάληψη του γονικού ρόλου προϋποθέτει τη διάθεση των στοιχειωδών συνθηκών για μια υγιή ανάπτυξη

¹⁰⁴. Πενταράκη Μ., Σιακαβέλλα Ε. & συνεργάτες, ό.π., σ. 362.

¹⁰⁵. Silbert M. & Pines A., «Sexual child abuse as an antecedent to prostitution», *Child Abuse & Neglect*, vol. 5, n° 4, 1981, σσ. 407 – 411.

¹⁰⁶. Πενταράκη Μ., Σιακαβέλλα Ε. & συνεργάτες, ό.π., σ. 364.

¹⁰⁷. World Health Organization, 1999, ό.π., σ. 15 και Australian Institute of Family Studies, «What is child abuse and neglect?», Ιούνιος 2012, ό.π. Βλ. σχετικές πληροφορίες στην ιστοσελίδα <http://www.safecchild.org/new/2011/12/06/recognizing-physical-abuse-2/> (τελευταία επίσκεψη: 01/11/2014).

και προστατευμένη διαβίωση.

Η υπολειπόμενη ανάπτυξη μη οργανικής αιτιολογίας ή αλλιώς «σύνδρομο δυστροφίας μη οργανικής αιτιολογίας»,¹⁰⁸ αποτελεί μια χαρακτηριστική και ιδιαίτερα επικίνδυνη μορφή σωματικής παραμέλησης των παιδιών, που δημιουργεί αναπτυξιακά προβλήματα και γενικότερα προβλήματα υγείας. Συγκεκριμένα, η εν λόγω κατάσταση αφορά τα παιδιά που έχουν σωματικό βάρος χαμηλότερο από το φυσιολογικό για την ηλικία τους, δίχως να υπάρχει σχετικό κληρονομικό υπόβαθρο ή οργανική νόσος.¹⁰⁹

Παραμέληση μπορεί να θεωρηθεί η άρνηση ή υποτίμηση ή καθυστέρηση ικανοποίησης των εκπαιδευτικών αναγκών των παιδιών και η μη αναγνώριση των ιδιαιτεροτήτων τους κατά την εκμάθηση. Για παράδειγμα, αναφέρεται η άρνηση αποδοχής, εκ μέρους των γονιών, ότι το παιδί είναι αριστερόχειρας και ο εξαναγκασμός αυτού να γράφει με το δεξί χέρι. Ακόμη, σχετική είναι η καθυστερημένη συνειδητοποίηση της δυσλεξίας και η υπαγωγή του διδασκόμενου ή της διδασκόμενης, έως τότε, στους γενικούς κανόνες εκπαίδευσης.

Επίσης, παραμέληση συνιστά η ανοχή ή παρότρυνση εκ μέρους των γονιών στην παιδική εργασία, σε συνδυασμό με τη μη παροχή μόρφωσης ή την εγκατάλειψή της και τις ιδιαίτερες συνθήκες άσκησης της εν λόγω απασχόλησης. Ενδεικτικά αναφέρεται η περιφορά στους δρόμους με ταυτόχρονη έκθεση σε ποικίλους κινδύνους, τα εξαντλητικά ωράρια εργασίας μακριά από την γονική επίβλεψη ή ακόμη και σε οικογενειακές επιχειρήσεις. Εντούτοις, έχει διατυπωθεί η εικασία ότι δίχως την παιδική εργασία είναι ενδεχόμενο ένας μεγάλος αριθμός παιδιών να οδηγηθεί στην εγκληματικότητα και στην πορνεία.¹¹⁰ Σύμφωνα όμως με τη UNICEF, η παιδική εργασία είναι αιτία και συνέπεια της φτώχειας, την οποία

¹⁰⁸ Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, 1998, ό.π., σ. 16 και σ. 30.

¹⁰⁹ Νικολαΐδης Γ., 2009, ό.π., σ. 21.

¹¹⁰ Τσουβέλας Γ., *Παιδική εργασία, στο Κακοποίηση παιδιού & εφήβου*, ό.π., σσ. 134 - 135.

διδιωνίζε, καθώς στερεί από τα παιδιά τη βασική εκπαίδευση.¹¹¹ Εκτιμήθηκε ότι στην Ελλάδα περίπου 5.800 παιδιά, Έλληνες και μετανάστες, ηλικίας 2 – 15 ετών, διαβιούσαν και εργάζονταν στους δρόμους τις περισσότερες ώρες της ημέρας.¹¹² Σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική Αρχή, υπολογίζεται ότι στην Ελλάδα σχετικά πρόσφατα εργάζονταν 8.886 ανήλικοι, ηλικίας 15 – 18 ετών, ενώ ο Συνήγορος του Παιδιού θεωρεί ότι είναι περισσότεροι από 100.000.¹¹³ Παγκοσμίως εργάζονται περισσότερα από 150 εκατομμύρια παιδιά, ηλικίας 5 – 14 ετών.¹¹⁴

Συναισθηματική παραμέληση υφίσταται και όταν ο γονιός δεν εκδηλώνει τις κατάλληλες συμπεριφορές προς το παιδί, ούτε του παρέχει τη σταθερότητα και την ασφάλεια που χρειάζεται για την ομαλή ψυχική, νοητική και συναισθηματική ανάπτυξη του. Συναφώς, ενδέχεται το παιδί να στερείται κοινωνικών επαφών και να αποφεύγεται η συναναστροφή με συνομηλικούς ή/και ενηλίκους. Η συναισθηματική παραμέληση των ανηλίκων έχει ήδη αναφερθεί από την οπτική της συναισθηματικής κακοποίησης. Είναι σαφές, λοιπόν, ότι η συναισθηματική παραμέληση αναφέρεται ορισμένες φορές ως αμιγώς συναισθηματική κακοποίηση.

Σύμφωνα με τα πορίσματα μελετών, οι μισές από τις οικογένειες που καταγγέλλθηκαν για κακοποίηση ή/και παραμέληση ενός παιδιού τους, είχαν τουλάχιστο ένα παιδί που ακολούθως παραπέμφθηκε στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης λόγω παραβατικής συμπεριφοράς. Επιπλέον, ανήλικοι παραβάτες που είχαν κακοποιηθεί, ήταν πιθανότερο να διαπράξουν επιθέσεις σε βάρος τρίτων, σε σχέση με εκείνους που δεν είχαν εμπειρίες κακοποίησης.¹¹⁵ Τα παραμελημένα πρόσωπα έχουν αυξημένες πιθανότητες να παραμελήσουν τα δικά

¹¹¹ Unicef, «Progress for children. A Report Card on Child Protection», 2009, σ. 15.

¹¹² Unicef, «Τα παιδιά του δρόμου», 2000, όπως αναφέρεται στο Τσουβέλας Γ., ό.π., σ. 147.

¹¹³ Ελληνική Εθνική Επιτροπή UNICEF, «Η κατάσταση των παιδιών στην Ελλάδα 2012», 2012, σ. 12.

¹¹⁴ Unicef, 2009, ό.π.

¹¹⁵ Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, 1998, ό.π., σ. 20.

τους παιδιά, συγκριτικά με εκείνα που δεν έχουν τέτοια βιώματα.¹¹⁶ Διαφαίνεται ότι η κακοποίηση στην παιδική ηλικία συμβάλλει στη διατήρησή της από γενεά σε γενεά, καθώς και στην παραβατικότητα.

Μολονότι ο ορισμός της παραμέλησης διαφοροποιείται εν μέρει μεταξύ των χωρών, όπως και οι αντίστοιχοι νόμοι, αξίζει να σημειωθεί ότι στην Κένυα η εγκατάλειψη και η παραμέληση αναφέρθηκαν ως οι επικρατέστερες όψεις παιδικής κακοποίησης κατά την άποψη των ερωτώμενων σχετικής έρευνας.¹¹⁷ Στον Καναδά, σύμφωνα με διεθνή μελέτη, προέκυψε ότι από τα αποδεδειγμένα περιστατικά παραμέλησης, 19% αφορούσαν τη σωματική παραμέληση, 12% την εγκατάλειψη, 11% την παραμέληση μόρφωσης και 48% τη σωματική βλάβη εξαιτίας της ανεπαρκούς επιτήρησης από τους γονείς.¹¹⁸ Στην Ελλάδα, τα ευρήματα μελέτης για τη γονική ευθύνη στα προβλήματα υγείας των παιδιών, ηλικίας 0 – 15 ετών, κατέδειξαν ότι ποσοστό 5% των εν λόγω υποθέσεων οφείλονταν σε πράξεις ή παραλείψεις των γονιών και 11% αυτών προκλήθηκαν από τους γονείς ή πολλαπλασιάστηκαν εξαιτίας τους.¹¹⁹

Οι παραμελημένοι ανήλικοι παρουσιάζουν δυσκολίες στις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Δεν εξελίσσονται αρμονικά οι κοινωνικές τους δεξιότητες, επειδή δεν εμπιστεύονται εύκολα τους άλλους. Κατακλύζονται από αρνητικά συναισθήματα, έλλειψη αυτοπεποίθησης, χαμηλή αυτοεκτίμηση και δύναται να εκδηλώσουν

¹¹⁶ Weinstein J. & Weinstein R., Prevent Child Abuse America, 2001, όπως αναφέρεται από την Παπαδομαρκάκη Ε., *Παραμέληση παιδιού: η κυρίαρχη μορφή κακοποίησης, στο Κακοποίηση παιδιού & εφήβου*, ό.π., σ. 30.

¹¹⁷ «Awareness and Views Regarding Child Abuse and Child Rights in selected communities in Kenya», African Network for the Prevention and Protection Against Child Abuse and Neglect (ANPPCAN), 2000, σ. 12.

¹¹⁸ Troemé NH, Wolfe D. *Child maltreatment in Canada: selected results from the Canadian Incidence Study of Reported Child Abuse and Neglect*, Minister of Public Works and Government Services Canada, 2001, όπως αναφέρεται στο World Health Organization, 2002, ό.π., σ. 65.

¹¹⁹ Pallis D. J., Agathonos H. & Osterweis-Stangos L., «Do parents contribute to their children's health problem?», *The Greek Review of Social Research*, 1981, vol. 41, σσ. 51-55, όπως αναφέρεται στο Τσιριγώτη Α., Πετρουλάκη Κ. & Νικολαΐδης Γ., «Current situation concerning Child Abuse and Neglect (CAN) in Greece. Balkan Epidemiological Study On Child Abuse and Neglect (BECAN)», *Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού*, Αθήνα, Φεβρουάριος 2010, σ. 4.

επιθετικότητα. Η χρόνια παραμέληση και η επανειλημμένη συναισθηματική απόσυρση εκ μέρους της μητέρας στα βρέφη, φέρνει στα θύματα επιπλέον άγχος. Σοβαρή μορφή παραμέλησης κατά τα πρώτα έτη της ζωής, ενδέχεται να πλήξει την εξέλιξη των εγκεφαλικών δομών και να επηρεάσει την ικανότητα συγκέντρωσης και επεξεργασίας πληροφοριών, οι οποίες έχουν σχέση με τη μάθηση.¹²⁰

Η συγκεκριμένη μορφή κακοποίησης είναι συνυφασμένη κυρίως με την παθητικότητα, την παράλειψη, την έλλειψη, την απουσία και την αμέλεια. Η ηλικία του ανηλίκου επηρεάζει σημαντικά τη διάκριση μιας συμπεριφοράς ως παραμέληση ή μη. Η αξιολόγηση του βαθμού παραμέλησης σχετίζεται με την εκτίμηση του βαθμού ικανοποίησης ή μη των βασικών αναγκών και ως εκ τούτου το εν λόγω ζήτημα προκαλεί αντιπαραθέσεις αναφορικά με το κατά πόσο είναι εφικτοί οι ανωτέρω υπολογισμοί. Η απόδοση των σχετικών ευθυνών εξ ολοκλήρου στους γονείς ή τους φροντιστές έχει τεθεί υπό αμφισβήτηση καθόσον θεωρείται ότι διάφοροι παράγοντες συμβάλλουν προς αυτή την κατεύθυνση, όπως για παράδειγμα η οικονομική κρίση. Επομένως, οι δυσκολίες ανίχνευσης του φαινομένου και διάκρισης των περιπτώσεων σε εμπόπτουσες ή μη στην κατάσταση παραμέλησης, καθιστούν δύσκολη τη σχετική κατανόηση και έρευνα.¹²¹

Οι επιπτώσεις της παραμέλησης στη ζωή του ανηλίκου εξαρτώνται από το αναπτυξιακό στάδιο που βρίσκεται κατά το χρόνο που εκδηλώνεται η κακοποιητική συμπεριφορά και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του αποδέκτη της. Δύναται δε να αμβλυνθούν με τη διατήρηση καλής σχέσης τουλάχιστο με έναν από τους δύο γονείς ή άλλον ενήλικο που προσφέρει θαλπωρή και σιγουριά.¹²²

¹²⁰. Χατζηνικολάου Κ., *Παραμέληση του Παιδιού: Χαρακτηριστικά, Παράγοντες Επικινδυνότητας και Επιδράσεις στην Ανάπτυξη*, στο *Βία στην Οικογένεια: Τεκμηριωμένη Πρακτική και Τεκμήρια από την Πρακτική*, ό.π., σσ. 153 - 154 και Bugental D.B., Martorell G. & Barraza V., «The hormonal costs of subtle forms of infant maltreatment», *Hormones and Behavior*, vol. 43, n° 1, 2003, σσ. 237 -244.

¹²¹. Παπαδομαρκάκη Ε., ό.π., σσ. 21 -23.

¹²². Χατζηνικολάου Κ., ό.π., σ. 152 και Μπούρας Γ. & Λαζαράτου Ε., «Η ανάδυση του τραύματος της πρώιμης παιδικής ηλικίας στην ψυχική συμπτωματολογία των ενηλίκων», *Ψυχιατρική, Παράρτημα Ι*, 23, 2012, σ. 45.

3. Παράγοντες εκδήλωσης του φαινομένου της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων

Οι παράγοντες εκδήλωσης του φαινομένου της κακοποίησης των ανηλίκων στην οικογένεια θα εξετασθούν μέσω των θεωρητικών αιτιολογικών προσεγγίσεων για την ενδοοικογενειακή βία, που κατατάσσονται σε τρεις βασικές κατηγορίες, τις ατομικές, τις κοινωνικο – ψυχολογικές και τις κοινωνικο – πολιτισμικές.¹²³ Επίσης, θα αναφερθούν και τα πολυπαραγοντικά ερμηνευτικά σχήματα, που φαίνεται να προσεγγίζουν εγγύτερα τις ποικίλες εκφάνσεις της κακοποίησης των ανηλίκων στην οικογένεια.

Οι ατομικές προσεγγίσεις εστιάζουν κυρίως στα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του δράστη και του θύματος, καθώς επίσης τονίζουν το ρόλο των εξαρτήσεων.¹²⁴ Οι ανωτέρω θεωρήσεις αναζητούν τις αιτίες του εν λόγω φαινομένου στην ψυχοπαθολογία, στη χαμηλή αυτοεκτίμηση, στη διαταραχή προσωπικότητας, στις σωματικές ή πνευματικές ανεπάρκειες των γονέων ή κηδεμόνων και σε άλλα προσωπικά χαρακτηριστικά τους, δίχως να συνυπολογίζουν την επιρροή των κοινωνικών και πολιτισμικών παραγόντων.¹²⁵

Χαρακτηριστικό είναι το σύνδρομο «Munchausen δι' αντιπροσώπου» (Munchausen Syndrome by Proxy (MSbP)), που εμφανίζουν οι γονείς ή οι φροντιστές και κυρίως οι μητέρες. Συγκεκριμένα, πρόκειται για την επινόηση, προσποίηση ή ακόμη και πρόκληση προβλημάτων υγείας στα παιδιά από τους γονείς ή κηδεμόνες, με αποτέλεσμα τη σωματική και ψυχολογική κακοποίηση των εν λόγω ανηλίκων.¹²⁶ Η αιτιολογία της εν λόγω κατασκευής έγκειται, μεταξύ άλλων, στην ψυχοπαθολογία των δραστών. Επιπλέον, έχει αναφερθεί ότι στα κίνητρά τους

¹²³ Κατωπόδη Α., ό.π., σσ. 115 – 118 και Βλάχου Β., *Η εξέλιξη των εγκληματολογικών θεωριών για τη βία και την επιθετικότητα*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008, σ. 65.

¹²⁴ Κατωπόδη Α., ό.π., σ. 117.

¹²⁵ Βλάχου Β., 2008, ό.π., σσ. 66 – 67 και Κατωπόδη Α., ό.π.

¹²⁶ Καρβουντζής Σ. & Σκαλτσάς Μ., *Σύνδρομο Munchausen δι' αντιπροσώπου: κίνητρα, διάγνωση, πρόληψη και παρέμβαση*, στο *Κακοποίηση παιδιού & εφήβου*, ό.π., σσ. 339 – 341.

περιλαμβάνεται το προσωπικό όφελος που αποκομίζουν από τη δημιουργία ενός κύκλου γνωριμιών με τους ιατρούς, η ανάπτυξη σχέσεων εξάρτησης με εκείνους, η κάλυψη της ανάγκης να έλκουν την προσοχή και τον οίκτο των άλλων, η υποβόσκουσα προσπάθεια αναζήτησης βοήθειας για τα προσωπικά τους αδιέξοδα και η δημιουργία εντυπώσεων ότι μεριμνούν για την υγεία του παιδιού τους ως «σωστοί» γονείς ή φροντιστές.¹²⁷

Όσον αφορά την αιτιολογία της συναισθηματικής κακοποίησης των ανηλίκων, εκτός από τα ψυχικά προβλήματα των γονιών, έχει υποστηριχθεί ότι μπορεί να σχετίζεται με τη νεαρή ηλικία κατά την οποία εκείνοι τεκνοποίησαν, τη δυσκολία αυτοελέγχου τους όταν νευριάζουν και την αντίληψη ότι είναι ανεπαρκείς στο γονικό ρόλο τους.¹²⁸

Σε γενικές γραμμές, οι ατομικές θεωρητικές προσεγγίσεις δεν θεωρούνται κατ' αποκλειστικότητα αντιπροσωπευτικές για την ερμηνεία των προδιαθεσιακών παραγόντων, καθόσον επιπλέον, είναι δυσχερής η τεκμηρίωση της αιτιώδους σύνδεσής τους με την εκδήλωση της κακοποίησης.

Από την άλλη πλευρά, τα χαρακτηριστικά του ατόμου και η αλληλόδρασή του με τα ερεθίσματα του περιβάλλοντός του, οικογενειακού ή ευρύτερα κοινωνικού, αποτελούν τα σημεία ενδιαφέροντος στις κοινωνικο – ψυχολογικές προσεγγίσεις.¹²⁹

Μητέρες χαρακτηριζόμενες από παθητικότητα επί μακρόν και απόσυρση, προερχόμενες ως επί το πλείστον από ένα κακοποιητικό οικογενειακό περιβάλλον, παραπέμπουν στην κατατομή ενός γονιού που παραμελεί. Ας σημειωθεί ότι οι έρευνες για τους πατέρες που παραμελούν τα παιδιά τους είναι περιορισμένες.

¹²⁷. Schreier H., «On the importance of motivation in Munchausen by Proxy: the case of Kathy Bush», *Child Abuse & Neglect*, vol. 26, n° 5, 2002, σσ. 537 – 549, όπως αναφέρεται από τους Καρβουντζή Σ. & Σκαλτσά Μ., ό.π., σσ. 344 -345. Το εν λόγω σύνδρομο που συνιστά αιτία πρόκλησης βλάβης στα παιδιά, έχει θεωρηθεί από τους μελετητές και ως ξεχωριστή μορφή κακοποίησης. Βλ. Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, 1998, ό.π., σ. 16 και Νικολαΐδης Γ., 2009, ό.π., σ. 13 και σ. 19.

¹²⁸. Μπρούμου Μ. & Παππά Β., ό.π., σ. 43.

¹²⁹. Κατωπόδη Α., ό.π., σ. 118.

Άλλωστε, οι μητέρες είθισται να παρέχουν τις πρωταρχικές φροντίδες στα παιδιά και οι πατέρες να συνεισφέρουν.¹³⁰

Στην παραπάνω κατηγορία προσεγγίσεων εμπίπτει η θεωρία της κοινωνικής μάθησης (Social Learning Theory), που αναπτύσσεται στη συλλογιστική ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά μεταβάλλεται συνεπεία της μάθησης και της κοινωνικής αλληλεπίδρασης.¹³¹ Συνακόλουθα, τα παιδιά που βιώνουν σκληρές βίας ή/και κακοποίησης, ως άμεσοι αποδέκτες τους ή ως «αμέτοχοι θεατές», ωθούνται στη μίμηση και στην αναπαραγωγή των εν λόγω συμπεριφορών. Όπως αναφέρθηκε ήδη, αντίστοιχοι συσχετισμοί προέκυψαν από έρευνες αναφορικά με την επιβολή της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά, απότοκο της άλλοτε εφαρμογής όμοιας πρακτικής στους γονείς τους. Επίσης, η σεξουαλική κακοποίηση των ανηλίκων στην οικογένεια από τους γονείς ή τους φροντιστές, συχνά αποδίδεται σε παρόμοιο έδαφος κακοποίησης των δραστών από τους δικούς τους γονείς ή έτερα πρόσωπα του οικογενειακού τους περιβάλλοντος.

Συναφείς θεωρίες αναφέρονται στην εκμάθηση της εγκληματικής συμπεριφοράς από τη συναναστροφή με εγκληματίες, όπως η θεωρία του διαφορικού συγχρωτισμού.¹³² Μέσω αυτής δύναται να ερμηνευθεί η εγκληματική δραστηριότητα των ατόμων που κατά την παιδική τους ηλικία παραμελήθηκαν και υπέστησαν εκμετάλλευση ποικιλοτρόπως και εξαιτίας αυτής της κατάστασης περιφέρονταν ή διαβιούσαν σε περιβάλλον με γόνιμες συνθήκες για την εκμάθηση και εκδήλωση εγκληματικής δράσης. Έτσι, εξηγείται η διαγενεακή μεταβίβαση των συμπεριφορών κακοποίησης των ανηλίκων στην οικογένεια, όταν για παράδειγμα

¹³⁰. Παπαδομαρκάκη Ε., ό.π., σ. 31.

¹³¹. Bandura A., ό.π., του ιδίου *Social Learning Theory*, General Learning Press, New York, 1971, σσ. 37- 38, Σκλάβου Κ., *Ενδοοικογενειακή βία και κοινωνική ένταξη των αλλοδαπών γυναικών*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2008, σ. 31 και Wolfgang M. & Ferracuti F., *Η υποκοουλτούρα της βίας*, (μτφρ. Μηλιώνη Φ.), Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1995, σσ. 283 – 286.

¹³². Χαΐδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996, σ. 126 και σσ. 190-195, καθώς και Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνικός Έλεγχος του Εγκλήματος*, Παπαζήση, Αθήνα, 1994, σσ. 99 – 100.

το παραμελημένο παιδί εξελίσσεται σε ενήλικο που κακοποιεί τα δικά του τέκνα. Εκτός αυτού, στο παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο μπορεί να αναζητηθεί και η ερμηνεία της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων από ενήλικους που δεν έχουν ιστορικό παραμέλησης ή άλλης μορφής κακοποιητικής συμπεριφοράς σε βάρος τους.

Επίσης, οι προσεγγίσεις που μελετούν τη συμπεριφορά (Behavioral approaches), ως εκδήλωση η οποία μαθαίνεται και αναπτύσσεται σε κάθε περιβάλλον ανάλογα με τα ερεθίσματα που δέχεται το υποκείμενο, είναι σχετικές με την ερμηνεία της επιθετικότητας.¹³³

Η θεωρία της τρωτότητας (Vulnerability Theory) εδράζεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των θυμάτων, που παραπέμπουν σε αδυναμία και ευπάθεια.¹³⁴ Μέσω αυτών των χαρακτηριστικών, επιχειρείται η ερμηνεία της άσκησης βίας σε βάρος των ανηλίκων. Η ανωτέρω προσέγγιση βρίσκει εφαρμογή, μεταξύ άλλων, στην κακοποίηση παιδιών με αναπηρίες και κυρίως στις σεξουαλικές παραβιάσεις.¹³⁵

Η θεωρία της προσκόλλησης (Attachment Theory)¹³⁶ ερμηνεύει τη βία στην οικογένεια μέσω της διαταραγμένης ή στερημένης συναισθηματικής ένωσης του παιδιού – νυν ενήλικου δράστη με το κύριο πρόσωπο φροντίδας του.¹³⁷

Σχετική με το εν λόγω φαινόμενο είναι και η θεωρία των κοινωνικών δεσμών ή θεωρία του ελέγχου (Theory of Social Bonds/Control Theory). Στο πλαίσιο αυτό υποστηρίχθηκε ότι η διατήρηση σταθερού δεσμού με κάποιο πρόσωπο αναφοράς

¹³³. Σκλάβου Κ., 2008, ό.π., σ. 32.

¹³⁴. Σκλάβου Κ., 2008, ό.π., σ. 31.

¹³⁵. Καραθανάση Ζ., Δεληγιάννη Κ. & Γκουδίνα Β., *Σεξουαλική Κακοποίηση Παιδιών και Εφήβων με Ειδικές Ανάγκες*, στο *Νέες Μορφές Κακοποίησης Παιδιού & Εφήβου*, ό.π., σ.51 και σσ. 53 - 54. Βλ. επίσης Δήμου Γ., *Σεξουαλική εκμετάλλευση και κακοποίηση: η αθέατη όψη της αναπηρίας*, στο *Κακοποίηση παιδιού & εφήβου*, ό.π., σ. 213 και σ. 227.

¹³⁶. Λαζαράτος Ε. & Αναγνωστόπουλος Δ.Κ., «Η κλινική σημασία του άγχους αποχωρισμού και η θεωρία της “προσκόλλησης”», *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής*, Ψυχιατρική Κλινική Πανεπιστημίου Αθηνών, 20 (2), 2003, σσ. 138 - 139.

¹³⁷. Σκλάβου Κ., 2008, ό.π., σσ. 31 – 32.

από την οικογένεια, το φιλικό ή το σχολικό περιβάλλον, συμβάλλει στην εδραίωση της κοινωνικής συνείδησης του ατόμου¹³⁸ και κατ' επέκταση σε αρμονικές κοινωνικές σχέσεις.

Για παράδειγμα, στις περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκου από άτομο της εμπιστοσύνης του, το άγχος που προκαλείται, δημιουργεί ως αντίδραση την προσκόλληση κατά την αναζήτηση ασφάλειας. Η ταύτιση του δράστη με το πρόσωπο προσκόλλησης, προκαλεί περαιτέρω κακοποίηση του θύματος.¹³⁹ Αν μάλιστα ένας από τους δύο γονείς γνωρίζει και αποσιωπά το γεγονός βιώνοντας μια κατάσταση άρνησης¹⁴⁰ ή σιωπηρής συνενοχής, η κακοποίηση επιτείνεται.

Συναφής με την παραπάνω κατάσταση είναι η θεωρία της εκμαθημένης αδυναμίας (Learned Helplessness),¹⁴¹ με την οποία περιγράφεται το βίωμα της συστολής και της παθητικότητας του θύματος στην έκθεσή του σε τραυματικές καταστάσεις, ως ερμηνευτικός παράγοντας της κατ' εξακολούθηση κακοποίησης σε βάρος του.

Η θεωρία της συμβολικής αλληλεπίδρασης (Symbolic Interaction Theory), βασίζεται στην ευρεία αποδοχή κοινών συμβόλων, με τη συνδρομή των οποίων τα μέλη της κοινωνίας δίνουν νόημα στις πράξεις. Έτσι, αντιδρούν σύμφωνα με το νόημα που εκείνα αποδίδουν στις διάφορες καταστάσεις αλλά μαθαίνουν από τις αντιδράσεις των άλλων και ακολούθως εξηγούν τη συμπεριφορά τους.¹⁴² Η ερμηνεία των κακοποιητικών πράξεων και συμπεριφορών από το θύμα, επηρεάζει τις δικές του περαιτέρω ενέργειες, όπως την προσφυγή του ή μη στις διωκτικές αρχές.

¹³⁸ Σχετικά με την αφοσίωση σε πρόσωπα αναφοράς και γενικά τη θεωρία των κοινωνικών δεσμών, βλ. Hirschi T., *Causes of Delinquency*, Transaction Publishers, U.S.A., 2009, σσ. 16 – 34 και Λαμπροπούλου Ε., 1994, ό.π., σσ. 106 – 110.

¹³⁹ Ιορδάνου Χ., *Η Θεραπεία της Παιδικής Σεξουαλικής Κακοποίησης μέσω της Δραματοθεραπείας*, στο *Νέες Μορφές Κακοποίησης Παιδιού & Εφήβου*, ό.π., σσ. 249 - 251.

¹⁴⁰ Αναφορικά με την κατάσταση άρνησης βλ. Cohen S., *States of Denial. Knowing about Atrocities and Suffering*, Polity Press, U.S.A., 2001, σσ. 14 – 17.

¹⁴¹ Βλάχου Β., 2008, ό.π., σ. 71.

¹⁴² Βλ. σχετικά Mead G., *Mind, Self and Society*, The University of Chicago Press, U.S.A., 1934, σσ. 191 – 192 και Λαμπροπούλου Ε., 1994, ό.π., σ. 111.

Υπό αυτό το πρίσμα μπορεί να ερμηνευθεί η διαδικασία επιλογής και προσέγγισης των θυμάτων στις περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης των ανηλίκων στην οικογένεια. Σύμφωνα με έρευνες, στοχοποιούνται κυρίως οι εσωστρεφείς, φοβισμένοι και παθητικοί ανήλικοι.¹⁴³ Ακόμη, δύναται να κατανοηθεί η δυσκολία των ανηλίκων θυμάτων να καταγγείλουν τη σεξουαλική κακοποίηση που υπέστησαν στην οικογένειά τους και ιδίως την αιμομιξία επί σειρά ετών που σπάνια αποκαλύπτεται πριν την ενηλικίωση και όσο διαβιούν στην ίδια οικία με το δράστη. Στο σημείο αυτό, ας αναφερθεί σχετικά ότι κατά τον Piaget J. στην πρώιμη παιδική ηλικία χαρακτηριστικό στοιχείο της ανθρώπινης συμπεριφοράς είναι ο εγωκεντρισμός. Σε αυτή την αναπτυξιακή φάση, λοιπόν, τα παιδιά τείνουν να αντιλαμβάνονται το περιβάλλον τους και τους άλλους με τη δική τους θεώρηση.¹⁴⁴ Κατά συνέπεια, σε ορισμένες καταστάσεις σπεύδουν να αναλάβουν ευθύνες που δεν τους αναλογούν.

Η προσέγγιση της δυσλειτουργικής οικογένειας προσφέρει ένα σύνολο χαρακτηριστικών που εστιάζει στην παθολογία του εν λόγω θεσμού. Ωστόσο δεν είναι σαφές αν αυτό αφορά στους παράγοντες ή στις συνέπειες της παιδικής κακοποίησης. Τέτοια χαρακτηριστικά είναι οι συγκρουσιακές σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας, η χρήση βίας εντός αυτής, η κοινωνική απομόνωσή της, το άγχος, τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των μελών της, η παραβατική δραστηριότητα, καθώς επίσης η κατανάλωση αλκοόλ και τοξικών ουσιών.¹⁴⁵

Οι κοινωνικο – πολιτισμικές προσεγγίσεις εστιάζουν στη δυναμική της κοινωνικής θέσης και εντάσσουν στην προβληματική τους κοινωνικο - δομικές και οικογενειακές συνιστώσες. Οι κοινωνικές και δομικές ερμηνείες του φαινομένου

¹⁴³. Θεμελή Ο., *Γιατί τα Παιδιά δεν Αποκαλύπτουν τη Σεξουαλική τους Κακοποίηση; Μια Απόπειρα Κατανόησης της Διαδικασίας της Αποκάλυψης*, στο *Βία στην Οικογένεια: Τεκμηριωμένη Πρακτική και Τεκμήρια από την Πρακτική*, ό.π., σ. 214.

¹⁴⁴. Piaget J., *The moral judgment of the child*, The free press, Glencoe, Illinois, 1932, σσ. 26 - 27.

¹⁴⁵. Αρτινοπούλου Β., *Αιμομιξία. Θεωρητικές προσεγγίσεις και ερευνητικά δεδομένα*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996, σσ. 133 – 134.

επικεντρώνονται σε παράγοντες, όπως η ανεργία, το χαμηλό κοινωνικό – οικονομικό επίπεδο, οι κακές συνθήκες διαβίωσης και η κοινωνική απομόνωση.¹⁴⁶ ενώ οι κοινωνικό – πολιτισμικές, στη φυλετική ανισότητα, τις πατριαρχικές κοινωνικές δομές και τις πολιτισμικές αξίες που ενδυναμώνουν τη χρήση της βίας.¹⁴⁷

Η θεωρία της υποκουλτούρας της βίας (The Subculture of Violence),¹⁴⁸ αναφέρεται στη βία που αναπτύσσεται από υπο-ομάδες με διαφορετικό σύστημα κοινωνικών αξιών και κανόνων, σε αντίθεση με την επικρατούσα κουλτούρα, με σκοπό το γόητρο και την εξουσία. Ο υπο-πολιτισμός της βίας μπορεί να μεταφερθεί στην οικογένεια, με αποτέλεσμα την αύξηση της συχνότητας των βίαιων περιστατικών σε αυτή.

Η θεωρία της κοινωνικής συναλλαγής (Social Exchange Theory), σύμφωνα με την οποία οι ανθρώπινες σχέσεις αναπτύσσονται μέσω την ανάλυσης κόστους – οφέλους και των συναφών προσφερομένων εναλλακτικών επιλογών, σχετίζει την εκδήλωση βίας με την εν λόγω διεκυστίνδα κέρδους - ζημίας.¹⁴⁹ Η διάπραξη μιας κακοποιητικής πράξης επισυμβαίνει όταν το όφελος από την τέλεσή της υπερτερεί του κόστους από τις επαπειλούμενες κυρώσεις για το δράστη.

Η φτώχεια, η ανεργία, το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης και η κοινωνική απομόνωση περιλαμβάνονται στις αιτίες άσκησης βίας στην οικογένεια, σύμφωνα με τη θεωρία των στρεσογόνων παραγόντων (Social Stress Models). Η αδυναμία εκπλήρωσης των αναγκών και προσδοκιών του ατόμου έρχεται σε σύγκρουση με τις επιθυμίες του. Έτσι προκαλείται η βία, εξαιτίας του θυμού, της προσπάθειας

¹⁴⁶ Κατωπόδη Α., ό.π., σ. 117.

¹⁴⁷ Βλάχου Β., 2008, ό.π., σσ. 73 – 74.

¹⁴⁸ Wolfgang M. & Ferracuti F., ό.π., σσ. 174 – 188.

¹⁴⁹ Σκλάβου Κ., 2008, ό.π., σ. 29. Αναφορικά με την ωφελιμιστική προσέγγιση του Jeremy Bentham βλ. Βλάχου Β., *Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά το 19^ο αιώνα: η γένεση της εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σσ. 25-28.

άσκησης ελέγχου και ανάκτησης της εξουσίας.¹⁵⁰

Επιπρόσθετα, άξια μνείας είναι η οικολογική προσέγγιση του ζητήματος, που αφορά στην αλληλόδραση του ατόμου με το φυσικό και το κοινωνικό περιβάλλον του. Εν προκειμένω, η κακοποίηση σχετίζεται με την κοινωνική απομόνωση από διάφορα υποστηρικτικά δίκτυα και την αποδοχή της βάσει των πολιτισμικών παραδόσεων. Επίσης, λαμβάνονται υπόψη παράμετροι που αφορούν την κοινότητα, τους ατομικούς και κοινωνικούς πόρους, καθώς και την ποιότητα ζωής.¹⁵¹ Η πολιτισμική θεώρηση της οικολογικής προσέγγισης αρχικά διαμορφώθηκε ώστε να εξηγήσει τις διαφορές στη συχνότητα και στη βαρύτητα των περιστατικών βίας ανά τον κόσμο.¹⁵² Εκτός από την αιτιολογία του φαινομένου, η ανωτέρω προσέγγιση πραγματεύεται την αντιμετώπισή του με τη διασπορά των κοινωνικών φορέων υποστήριξης στην κοινότητα.

Από τη φεμινιστική άποψη η ενδοοικογενειακή κακοποίηση επιχειρείται να ερμηνευθεί μέσω της διαδικασίας κατανομής της εξουσίας και των ρόλων μεταξύ των δύο φύλων. Οι συγκρούσεις που δημιουργούνται από το ζευγάρι κατά την ανεύρεση της σχετικής ισορροπίας παράγουν βία, η οποία διαχέεται στα παιδιά. Υπό αυτή την οπτική, λοιπόν, τα καλλιεργούμενα πατριαρχικά πρότυπα συμπεριφοράς στην οικογένεια, ενδέχεται να υποθάλπουν την κακοποίηση σε βάρος των γυναικών και των παιδιών με το πρόσχημα της συναισθηματικής εκδήλωσης και του ελέγχου. Η κοινωνικά αποδεκτή ανδρική επικυριαρχία στη ζωή της γυναίκας σε διάφορα μέρη του κόσμου, αιτιολογεί εν πολλοίς την απόκρυψη των περιστατικών κακοποίησής τους και εν τέλει την ανοχή τους σε αυτά, όπως ήδη αναφέρθηκε. Κατά συνέπεια, ο «σκοτεινός» αριθμός¹⁵³ της ενδοοικογενειακής

¹⁵⁰. Σκλάβου Κ., 2008, ό.π., σσ. 27 – 28.

¹⁵¹. Βλάχου Β., 2008, ό.π., σσ. 77 – 78.

¹⁵². Σκλάβου Κ., 2008, ό.π., σσ. 29 -30.

¹⁵³. Βλάχου Β., «Η κοινωνιολογική διερεύνηση της ενδοοικογενειακής βίας: Θεωρητικές προσεγγίσεις, μεθοδολογικοί προβληματισμοί και θεσμικές παρεμβάσεις», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ.5/2007, σ. 625.

κακοποίησης σκιάζει τις πραγματικές διαστάσεις του φαινομένου. Σε αυτή την κατεύθυνση, άλλωστε, συνεπικουρεί η αντίληψη των φορέων άσκησης του τυπικού και άτυπου κοινωνικού ελέγχου ότι η ενδοοικογενειακή βία αποτελεί ιδιωτική υπόθεση για την οποία επιφυλάσσονται να παρέμβουν προς αποφυγή διατάραξης της οικογενειακής συνοχής.¹⁵⁴ Ενδεικτική αλλά όχι απαραίτητως χαρακτηριστική, είναι η αρχαία ελληνική ρήση, «τα εν οίκω μη εν δήμω», που αναφέρεται γενικά στην προστασία των ενδοοικογενειακών υποθέσεων από τη δημοσιοποίησή τους.

Από την άλλη πλευρά, το πολυπαραγοντικό μοντέλο αιτιολόγησης της κακοποίησης των ανηλίκων, προσεγγίζει σφαιρικότερα το φαινόμενο συγκριτικά με τις μονοπαραγοντικές θεωρίες. Διαρθρώνεται σε τρία επίπεδα, τα οποία αφορούν την κοινωνία, την οικογένεια και το άτομο,¹⁵⁵ ήτοι τους γονείς ή κηδεμόνες και το παιδί – θύμα. Διάφοροι παράγοντες αλληλεπιδρούν μεταξύ τους στα τρία επίπεδα αναφοράς, όπως το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των γονιών, η χαμηλή κοινωνικο - οικονομική κατάστασή τους, η πολυμελής οικογένεια άνω των τεσσάρων τέκνων, η οικογένεια με ένα γονέα και μάλιστα γυναίκα, η νεαρή ηλικία απόκτησης τέκνων, η μη επιθυμητή εγκυμοσύνη του παιδιού – θύματος, η ψυχοπαθολογία και κάθε ψυχική διαταραχή των γονιών, η παρεκκλίνουσα ή παραβατική συμπεριφορά τους, η αναπηρία τους, η κοινωνική απομόνωση της οικογένειας, η έκθεσή τους σε βία ή/και κακοποίηση στην παιδική τους ηλικία.¹⁵⁶ Ορισμένοι από τους παραπάνω παράγοντες, όμως, δεν αποκλείεται να σχετίζονται ισχυρότερα, ως προς την κακοποίηση, με άλλες παραμέτρους. Η φτώχεια για παράδειγμα και το χαμηλό

¹⁵⁴ Βλάχου Β., *Η Αντιμετώπιση της Σωματικής Βίας κατά των Γυναικών από το Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης*, Έλλην, Αθήνα, 2005, σσ. 173 – 174 και 195 - 200.

¹⁵⁵ Βλάχου Β., 2008, ό.π., σ. 79.

¹⁵⁶ Νικολαΐδης Γ., 2009, ό.π., σσ. 16 – 17. Μάλιστα, έχει αναφερθεί ότι ενήλικες που κακοποιήθηκαν στην παιδική τους ηλικία δεν κατάφεραν να αναπτύξουν μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα, σαφώς οριοθετημένη. Στις σχέσεις τους με τους άλλους κυριαρχεί έντονα η ανάγκη για φροντίδα και ο φόβος τυχόν εγκατάλειψης ή εκμετάλλευσης. Άγχος, δυσκολίες στη χρήση της λογικής σκέψης, εξάρτηση από τα πρόσωπα με τα οποία σχετίζονται, χαμηλή αυτοεκτίμηση, μειωμένος έλεγχος των παρορμήσεων και έλλειψη ενσυναίσθησης για τους άλλους, είναι ορισμένα από τα χαρακτηριστικά τους. Βλ. σχετικά Κατωπόδη Α., ό.π., σσ. 122 -123.

εισόδημα σχετίζονται θετικά με τα προβλήματα ψυχικής υγείας¹⁵⁷ που είναι προδιαθεσιακοί παράγοντες της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων.

4. Αντιμετώπιση του φαινομένου

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων, είναι ότι πλήττει το ίδιο κύτταρο της κοινωνίας εντός του οποίου γεννιέται, την οικογένεια. Νωρίτερα όμως, έχει βλάβει τους γόνους της με ό,τι αυτό αναφέρθηκε πως συνεπάγεται για τον εν λόγω θεσμό και την κοινωνία εν γένει.

Σε ένα τέτοιο περιβάλλον τα περιστατικά κακοποίησης μένουν συχνά πίσω από τις κλειστές πόρτες των οικογενειακών εστιών, δεν αποκαλύπτονται εύκολα και από όσα τελικά καταγγέλλονται, ακόμη λιγότερα παραπέμπονται στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης.¹⁵⁸

Η χάραξη και εφαρμογή στρατηγικών αντιμετώπισης του φαινομένου, προϋποθέτουν την εκτίμηση των πραγματικών διαστάσεων του και επιβάλλουν τη διεπιστημονικότητα. Η διενέργεια επιδημιολογικών ερευνών δύναται να φωτίσει τις πτυχές της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων και να αναδείξει την έκτασή της.

Στην Αμερική, μέχρι το 1967, κάθε πολιτεία είχε εκδώσει νόμο για την υποχρεωτική αναφορά συμβάντων κακοποίησης παιδιών. Η Αυστραλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Δανία, η Σουηδία και η Φινλανδία έχουν θεσπίσει ανάλογους νόμους.¹⁵⁹ Η συλλογή των δεδομένων διαφέρει μεταξύ των χωρών και εξαρτάται από τον ορισμό που αποδίδεται σε κάθε μορφή κακοποίησης των ανηλίκων. Κατά συνέπεια, η συγκριτική ανάλυσή τους προϋποθέτει κοινές συνιστώσες.

¹⁵⁷ Γιωτάκος Ο., «Οικονομική κρίση και ψυχική υγεία», *Ψυχιατρική*, 21 (3), 2010, σσ. 195 – 202 και Γιωτάκος Ο., Καράμπελας Δ. & Καυκάς Α., «Επίπτωση της οικονομικής κρίσης στην ψυχική υγεία στην Ελλάδα», *Ψυχιατρική*, 22 (2), 2011, σσ. 109 – 118.

¹⁵⁸ Βλ. σχετικά Φαρσεδάκης Ι., *Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1991, σσ. 160-162.

¹⁵⁹ Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, 2008, ό.π., σ. 58.

Στην Ελλάδα, με το νόμο 3860/2010 θεσμοθετήθηκε η σύσταση του Κεντρικού Επιστημονικού Συμβουλίου για την Πρόληψη και την Αντιμετώπιση της Θυματοποίησης και της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων (Κ.Ε.Σ.Α.Θ.Ε.Α.),¹⁶⁰ το οποίο γνωμοδοτεί για τα θέματα που άπτονται στην αρμοδιότητά του στον Υπουργό Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Στις διατάξεις του εν λόγω νόμου καθορίζεται ότι το Κ.Ε.Σ.Α.Θ.Ε.Α. θα συλλέγει και θα επεξεργάζεται με συναρμόδιους φορείς τις αναφορές κακοποίησης και εγκατάλειψης των ανηλίκων, θα τηρεί στατιστικά στοιχεία από όλη την Ελλάδα και θα οργανώσει ενιαίο δίκτυο για την επίτευξη του σκοπού του.

Με μέριμνα του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, στις αρχές του 2009 παραδόθηκε από το Σύλλογο «Χαμόγελο του Παιδιού», μελέτη με τίτλο «Σχέδιο Δράσης για την Οριζόντια Δικτύωση και το Συντονισμό Υπηρεσιών και Φορέων Κοινωνικής Αλληλεγγύης για το Παιδί» και επίκειται η υλοποίηση των αναφερόμενων σε αυτό παρεμβάσεων. Μόλις στο τέλος του 2013 συντάχθηκε το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, τμήμα του οποίου αφιερώθηκε στα δικαιώματα του Παιδιού.¹⁶¹

Η πρωτογενής πρόληψη¹⁶² του φαινομένου έγκειται στη λήψη και εφαρμογή των κατάλληλων μέτρων και στρατηγικών για την εξουδετέρωση των παραγόντων που εκκολάπτουν τις συμπεριφορές κακοποίησης των ανηλίκων στην οικογένεια αλλά και στη βελτίωση των συνθηκών ζωής. Τα μέτρα αυτά αφορούν κυρίως τους τομείς της εκπαίδευσης, της υγείας και της κοινωνικής πρόνοιας – αλληλεγγύης. Ενδεικτικά αναφέρεται η μείωση της ανεργίας, ο περιορισμός της κοινωνικής απομόνωσης, καθώς και η ενημέρωση των παιδιών στα σχολεία και από τα μέσα

¹⁶⁰. Ο ανωτέρω νόμος δημοσιεύθηκε στο Φ.Ε.Κ. υπ' αριθ. 111/12-07-2010 τ. Α'.

¹⁶¹. Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Υπουργείου Δικαιοσύνης, «Ανθρώπινα Δικαιώματα. Εθνικό Σχέδιο Δράσης», Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα, Δεκέμβριος 2013, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.opengov.gr/ministryofjustice/wp-content/uploads/downloads/2013/12/Dikaiomata.pdf>, (τελευταία επίσκεψη: 01/11/2014).

¹⁶². Αναφορικά με τις μορφές πρόληψης βλ. Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, 1998, ό.π., σσ. 41 - 42.

μαζικής επικοινωνίας για το φαινόμενο και τα δικαιώματά τους σύμφωνα με την οικεία Διεθνή Σύμβαση. Η περιστασιακή κοινωνική πρόληψη που τείνει να εξαλείψει τις ευκαιρίες κακοποίησης των ανηλίκων, αναδεικνύει τη σημαντικότητα που έχει ο ρόλος του κοινού για την αποτελεσματικότητά της.

Η δευτερογενής πρόληψη εστιάζει στην έγκαιρη αναγνώριση των ατόμων ή ομάδων του πληθυσμού υψηλού κινδύνου πριν συντελεστεί η κακοποίηση, στην αποφυγή εκ νέου θυματοποίησης των ανηλίκων και της θυματοποίησης άλλων, καθώς και στην προσέγγιση των παραγόντων ώθησης σε κακοποιητικές συμπεριφορές.

Σε αυτό το στόχο συνεισφέρει η Κλίμακα Αγάθωνος για την πρόβλεψη της σωματικής κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών,¹⁶³ με την οποία επιχειρείται η εκτίμηση της επικινδυνότητας έκαστης οικογένειας. Συγκεκριμένα, η κακή κατάσταση υγιεινής του παιδιού κατά την παραπομπή σε εξειδικευμένο φορέα υποστήριξης, οι γονείς με προβλήματα ψυχικής υγείας, οι αντίξοες εμπειρίες ζωής και οι κακές σχέσεις μεταξύ τους, καθώς και η μητέρα που έχει διαβιώσει σε αυστηρό οικογενειακό περιβάλλον πειθαρχίας, συγκαταλέγονται στα χαρακτηριστικά στοιχεία υψηλής προβλεπτικής ικανότητας. Με την ίδια προοπτική πρόληψης, τη δεκαετία του 1990, κατά την εφαρμογή του ευρωπαϊκού προγράμματος «Δάφνη», καταρτίστηκε το ερωτηματολόγιο «Bridge Alert» που χρησιμοποιήθηκε πιλοτικά στην Αγγλία, στη Γερμανία, στην Ολλανδία και στην Ελλάδα.¹⁶⁴

Σχετικά με την πρόληψη της σεξουαλικής κακοποίησης, πρωτοποριακό είναι το πρόγραμμα ενημέρωσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, που απευθύνεται σε μικρά παιδιά και φέρει τον τίτλο «Διδάξτε στο παιδί σας τον κανόνα των

¹⁶³. Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, 1998, ό.π., σ. 27 και σ. 82.

¹⁶⁴. «The Dangerous Carers Project: A European Pilot of a new information gathering schedule», Daphne 1997 – Project no 97/2/122/C.

εσωρούχων».¹⁶⁵ Βασική επιδίωξή του είναι η κατανόηση από τα παιδιά ότι τους ανήκει το σώμα τους και η εκμάθηση της στοιχειώδους αξιολόγησης των αγγιγμάτων και των μυστικών σε καλά ή κακά. Στην Ουγγαρία, η προβολή ταινίας κινουμένων σχεδίων με τίτλο «Δέντρο Chicosca», είχε ως στόχο την πρόληψη της σεξουαλικής κακοποίησης των παιδιών και τον εντοπισμό τυχόν κακοποιημένων κατόπιν επακόλουθης συζήτησης με εκείνα.¹⁶⁶

Η τριτογενής πρόληψη περιλαμβάνει όλα τα μέτρα για την διακοπή της εγκληματικής δραστηριότητας και την επίσημη κοινωνική αντίδραση. Το σχετικό νομοθετικό πλαίσιο, η αστυνομική δράση και το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης συνδράμουν στην αποτροπή τέλεσης της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων αλλά και στην καταστολή της.

Θεμέλιο για την προστασία των ανηλίκων αποτελεί η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, που καλεί τα κράτη μέλη να προφυλάξουν τα παιδιά, μεταξύ άλλων, από κάθε μορφή βίας, κακοποίησης, παραμέλησης και εκμετάλλευσης, οικονομικής και σεξουαλικής.¹⁶⁷ Συμπληρωματικά, ένα εκ των τριών προαιρετικών Πρωτοκόλλων της Σύμβασης αναφέρεται στην εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και πορνογραφία.¹⁶⁸ Το τρίτο προαιρετικό Πρωτόκολλο, τέθηκε σε ισχύ τον Απρίλιο του 2014 και δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά ή/και τους αντιπροσώπους τους να προσφύγουν στην Επιτροπή του Ο.Η.Ε. για συγκεκριμένες καταπατήσεις των δικαιωμάτων τους, σύμφωνα με την οικεία Διεθνή Σύμβαση. Τα κράτη μέλη του Ο.Η.Ε. που επικύρωσαν την ανωτέρω Σύμβαση οφείλουν εκτός από τις λοιπές υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτή, να λαμβάνουν όλες τις

¹⁶⁵. Council of Europe, «Teach your child the underwear rule», διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.underwearrule.org/Default_en.asp (τελευταία επίσκεψη: 01/11/2014).

¹⁶⁶. World Health Organization, 1999, ό.π., σ. 27.

¹⁶⁷. Άρθρα 19, 32, 34, 35 και 36 του Ν. 2101/1992. Το 1991 συγκροτήθηκε η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

¹⁶⁸. Σε εφαρμογή του εν λόγω Προαιρετικού Πρωτοκόλλου καταρτίστηκε στην Ελλάδα ο νόμος 3625/2007, ο οποίος δημοσιεύθηκε στο Φ.Ε.Κ. υπ' αριθ. 290/24-12-2007 τ. Α'.

προσθήκους νομοθετικές πρωτοβουλίες για την εφαρμογή της.

Τα δικαιώματα του Παιδιού κατοχυρώνονται στο άρθρο 24 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. Επίσης, σχετικές τυγχάνουν οι Συστάσεις R (85) 4 για τη βία στην οικογένεια¹⁶⁹ και R (91) 11 για τη σεξουαλική εκμετάλλευση, την πορνογραφία και την πορνεία των παιδιών και των εφήβων, καθώς και την εμπορία αυτών.¹⁷⁰ Με τη Σύσταση R (2006) 19 της Επιτροπής των Υπουργών προς τα κράτη μέλη, επισημαίνονται οι πολιτικές στήριξης της άσκησης του θετικού γονικού ρόλου, ο οποίος συνίσταται, μεταξύ άλλων, στη στοργική και μη βίαιη συμπεριφορά των γονιών προς τα παιδιά τους. Συναφής τυγχάνει και η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των παιδιών από τη γενετήσια εκμετάλλευση και κακοποίηση.¹⁷¹ Με την υπ' αριθ. 182 (1999) Σύμβαση, ο Διεθνής Οργανισμός Εργασίας καλεί τα κράτη να λάβουν τα απαιτούμενα μέτρα για την απαγόρευση των χειρίστων μορφών παιδικής εργασίας,¹⁷² όπως η πορνεία και η χρησιμοποίηση των παιδιών σε παράνομες δραστηριότητες, που ενδέχεται να βλάψουν την υγεία τους και να θέσουν σε κίνδυνο την ασφάλειά τους.

Η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και την ενδοοικογενειακή βία, που υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης το έτος 2011, τέθηκε σε ισχύ μόλις τον Αύγουστο του 2014. Η Ελλάδα την υπέγραψε άμεσα και πρόκειται να την επικυρώσει. Η παραπάνω Σύμβαση αποτελεί το πρώτο επίσημα δεσμευτικό κείμενο που αντιμετωπίζει ενδελεχώς τις διάφορες μορφές βίας κατά των γυναικών, συμπεριλαμβανομένων των κοριτσιών κάτω των 18 ετών, όπως η σωματική,

¹⁶⁹. Αλεξιάδης Σ., *Ευρωπαϊκή Αντεγκληματική Πολιτική, Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής*, Ε' Έκδοση, Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2006, σσ. 180 – 183.

¹⁷⁰. Αλεξιάδης Σ., ό.π., σσ. 244 – 251.

¹⁷¹. Για την κύρωση και εφαρμογή της ανωτέρω Σύμβασης στην Ελλάδα, ψηφίσθηκε ο νόμος 3727/2008 που δημοσιεύθηκε στο Φ.Ε.Κ. υπ' αριθ. 257/18-12-2008 τ. Α'.

¹⁷². Για τους σκοπούς της Σύμβασης ως παιδί λογίζεται κάθε πρόσωπο ηλικίας μικρότερης των 18 ετών.

σεξουαλική και ψυχολογική βία, η σεξουαλική παρενόχληση και η ενοχλητική παρακολούθηση (stalking).¹⁷³ Μάλιστα, προβλέπει τη συγκρότηση διεθνούς ομάδας εμπειρογνομόνων για την παρακολούθηση της εφαρμογής της σε εθνικό επίπεδο.

Για την αντιμετώπιση των ποικίλων εκφάνσεων της ενδοοικογενειακής βίας, καταρτίστηκαν ανάλογοι νόμοι σε διάφορες χώρες. Στην Αυστρία, σχετικός νόμος πρόβλεψε την προσωρινή απομάκρυνση του βίαιου προσώπου από την οικία της οικογένειας. Η ενδοοικογενειακή βία, εν προκειμένω, αφορά όλα τα μέλη της οικογένειας και τους «στενούς» συγγενείς. Ο βελγικός Ποινικός Κώδικας αξιολογεί βαρύτερα τη βία που στρέφεται κατά των παιδιών, όταν εκείνη εκτυλίσσεται στο οικογενειακό περιβάλλον. Στη Γαλλία, το 2006, τέθηκε σε ισχύ νόμος για την πρόληψη και καταστολή της βίας στο ζευγάρι και σε βάρος των ανηλίκων. Ο Ποινικός Κώδικας της Δανίας εμπεριέχει διατάξεις για τα εγκλήματα στην οικογένεια.¹⁷⁴ Στο Ηνωμένο Βασίλειο, επίσης, έχει θεσπισθεί νόμος για την ενδοοικογενειακή βία.¹⁷⁵ Στην Κύπρο, από το 2000 έχει εκδοθεί νόμος για τη βία στην οικογένεια, συμπεριλαμβανομένης εκείνης που ασκείται σε βάρος των παιδιών ή ενώπιον τους.¹⁷⁶

Στο άρθρο 21 παράγραφο 1 του ισχύοντος Συντάγματος της Ελλάδας, ορίζεται ότι η παιδική ηλικία τελεί υπό την προστασία του κράτους. Το 2006, όπως ήδη αναφέρθηκε, εκδόθηκε στη χώρα μας ο νόμος 3500 για την ενδοοικογενειακή βία που αφορά και στην κακοποίηση των ανηλίκων. Στις περιπτώσεις που ο ανωτέρω νόμος ή έτερο σχετικό νομοθέτημα δεν καλύπτει όλες τις εκδηλώσεις

¹⁷³ Στο άρθρο 12 της εν λόγω Σύμβασης, όπου μνημονεύονται οι γενικές υποχρεώσεις των μερών, τονίζεται ότι εκείνα «θα διασφαλίζουν ότι ο πολιτισμός, τα έθιμα, η θρησκεία, οι παραδόσεις ή η ούτως αποκαλούμενη “τιμή”, δεν θα εκλαμβάνονται ως δικαιολογία για οποιεσδήποτε πράξεις βίας καλύπτονται από το εύρος εφαρμογής της παρούσας Σύμβασης».

¹⁷⁴ Kane J. και ομάδα διαχείρισης του Προγράμματος Daphne της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, «Οικογενειακή βία», Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2008, σσ. 11 - 12.

¹⁷⁵ Kane J. & συνεργάτες, ό.π., σ. 14.

¹⁷⁶ Νόμος της Κυπριακής Δημοκρατίας υπ' αριθ. 119(I)2000 που προνοεί για την πρόληψη της βίας στην οικογένεια και για την προστασία των θυμάτων.

κακοποίησης, εφαρμόζονται οι διατάξεις του ισχύοντος ελληνικού Ποινικού Κώδικα. Στο πλαίσιο του εν λόγω νόμου, ο θεσμός της ποινικής διαμεσολάβησης για τα πλημμελήματα της ενδοοικογενειακής βίας,¹⁷⁷ αποτελεί ένα νέο μέτρο στην Ελλάδα για την ηπιότερη αντιμετώπιση των αδικημάτων και την εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας προς όφελός της. Όσον αφορά την ύπαρξη νομοθετικού πλαισίου που διέπει την άσκηση της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά σε διάφορες χώρες, έχει ήδη γίνει μνεία.

Μία σειρά φορέων σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, επιδιώκει την αντιμετώπιση του φαινομένου ποικιλοτρόπως. Εκτός από τη UNICEF, η διεθνής μη κυβερνητική οργάνωση «End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking of Children for Sexual Purposes» (E.C.P.A.T.),¹⁷⁸ εργάζεται για την καταπολέμηση της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των παιδιών για εμπορικούς σκοπούς. Στις Η.Π.Α. λειτουργεί το διεπιστημονικό κέντρο, «National Children's Advocacy Center» (N.C.A.C.) που μάχεται κατά της κακοποίησης των παιδιών. Κέντρα βασισμένα στο προαναφερόμενο κέντρο - πρότυπο ιδρύθηκαν σε περισσότερες από δέκα χώρες,¹⁷⁹ ενώ οραματίζεται η εγκαινίαση ενός και στην Ελλάδα. Στη Λετονία, το κέντρο «Dardedze» προσφέρει υπηρεσίες υποστήριξης σε οικογένειες και παιδιά που έχουν υποστεί κακοποίηση. Στην Αυστρία, τα κέντρα «Simba» και «Tabaluga» λειτουργούν παρομοίως με τα Παιδικά Χωριά S.O.S. στην Ελλάδα για την παροχή μεσοπρόθεσμου ή μακροπρόθεσμου υποκατάστατου οικογενειακού περιβάλλοντος. Στη Σουηδία και την Ισλανδία λειτουργούν σπίτια για παιδιά που έχουν κακοποιηθεί, τα επονομαζόμενα «Barnahus». Η αντιμετώπιση του φαινομένου σε αυτούς τους

¹⁷⁷. Άρθρο 11 του Ν.3500/2006. Η ποινική διαμεσολάβηση, εν ολίγοις, προσομοιάζει με διαδικασία συμβιβασμού μεταξύ δράστη και θύματος ενώπιον του Εισαγγελέα, υπό προϋποθέσεις, με σκοπό την αρμονική συμβίωση στην οικογένεια.

¹⁷⁸. Διαθέσιμες πληροφορίες στην ιστοσελίδα: <http://www.ecpat.net/> (τελευταία επίσκεψη: 01/11/2014).

¹⁷⁹. Διαθέσιμες πληροφορίες στην ιστοσελίδα: <http://www.nationalcac.org/history/history.html> (τελευταία επίσκεψη: 01/11/2014).

χώρους, γίνεται μέσω διεπιστημονικής συνεργασίας εκ του σύνεγγυς.¹⁸⁰

Από το 2003 λειτουργεί στη χώρα μας ο Συνήγορος του Παιδιού, ως τμήμα της ανεξάρτητης αρχής του Συνηγόρου του Πολίτη, με στόχο τη διαφύλαξη των δικαιωμάτων των παιδιών βάσει της οικείας Διεθνούς Σύμβασης. Το 2009 ξεκίνησε η δραστηριοποίηση του Ξενώνα «SOS-ELIZA»,¹⁸¹ το οποίο φιλοξενεί κακοποιημένα παιδιά, ηλικίας 0 – 5 ετών, για χρονικό διάστημα διάρκειας μέχρι 18 μηνών. Παιδιά που βρίσκονται σε κίνδυνο μπορούν να καλούν στην τηλεφωνική γραμμή «1056». Επίσης, μέσω του τηλεφωνικού αριθμού «115 25», παρέχεται από την ένωση δέκα κοινωφελών σωματείων μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, «Μαζί για το Παιδί», δωρεάν συμβουλευτική στήριξη αναφορικά με την ψυχική υγεία των παιδιών και την άσκηση βίας στην οικογένεια. Ακόμη, το μη κερδοσκοπικό σωματείο «Ελληνικό Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης», μέσω της τηλεφωνικής γραμμής «800 11 88 881», προσφέρει υποστήριξη στα θύματα οικογενειακής βίας. Η Γραμμή Στήριξης Παιδιών και Εφήβων της Εταιρείας Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου (Ε.Ψ.Υ.Π.Ε.), «116 111», που λειτουργεί παράλληλα σε 19 ευρωπαϊκές χώρες, παρέχει, μεταξύ άλλων, συμβουλευτική υποστήριξη για θέματα ψυχικής υγείας, κακοποίησης και παραβατικής συμπεριφοράς παιδιών και εφήβων. Μάλιστα, γονείς και συγγενείς παιδιών και εφήβων, έχουν τη δυνατότητα να καλούν σε έτερη τηλεφωνική γραμμή της Ε.Ψ.Υ.Π.Ε. για την παροχή συμβουλών διαχείρισης συναφών προβλημάτων.

Σε κάθε περίπτωση, η αντιμετώπιση του φαινομένου της κακοποίησης των ανηλίκων στην οικογένεια, εκτός από την ενεργοποίηση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου και των φορέων που συνδράμουν στην εν λόγω κατεύθυνση, απαιτεί κοινωνική επαγρύπνηση και υποστήριξη από τον ανεπίσημο κοινωνικό έλεγχο. Δεν

¹⁸⁰. Μπαλούρδος Δ. & Φρονίμου Ε., 2011, ό.π., σσ. 86 – 90.

¹⁸¹. Ο εν λόγω Ξενώνας, εκτός της ευρωπαϊκής χρηματοδότησης, ενισχύθηκε οικονομικά και από το τότε Υπουργείο Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας. Βλ. σχετικά στην ιστοσελίδα <http://eliza.org.gr/sos-eliza-home/> (τελευταία επίσκεψη: 01/11/2014).

είναι λίγες οι φορές, άλλωστε, που η πλειονότητα των μελών μιας ελληνικής κοινότητας εκφράζει έντονη αποδοκιμασία για το εν λόγω φαινόμενο μετά την αποκάλυψή του, ιδίως όταν διαδραματίζεται σε τοπικό επίπεδο, παρόλο που νωρίτερα σιωπούσε αν και φαινόταν ότι είχε επίγνωση της κατάστασης.

5. Εγκληματικότητα, ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας

Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας (Μ.Μ.Ε.) μεταδίδουν την πραγματικότητα υπό το πρίσμα του ιδεολογικού τους προσανατολισμού και κατευθύνουν ανάλογα το ενδιαφέρον των αποδεκτών των προβαλλόμενων πληροφοριών τους κατά την προσπάθεια να επικοινωνήσουν τα μηνύματά τους.

Σύμφωνα με τον Luhmann N., η διαδικασία επιλογής της είδησης δεν βασίζεται στην ελεύθερη βούληση του συντάκτη αλλά στους μηχανισμούς επιλογής του συστήματος των Μ.Μ.Ε. Μεταξύ των κριτηρίων επιλογής μιας είδησης¹⁸² περιλαμβάνεται η επικαιρότητα, ο αιφνιδιασμός, η παρουσίαση συγκρούσεων, η ποσότητα των πληροφοριών, η τοπική αναφορά του θέματος και η παραβίαση των κοινωνικών κανόνων, νομικών και ηθικών, ιδίως όταν συνοδεύονται από ηθικές αξιολογήσεις. Στις περιπτώσεις παραβίασης των εν λόγω κανόνων, η είδηση επικεντρώνεται στους δράστες και τα θύματα, καθώς αναζητούνται οι αιτιολογικοί παράγοντες που πυροδότησαν τη σχετική αντίδραση.

Τα Μ.Μ.Ε. αναπλάθουν την πραγματικότητα φιλτράροντας και επεξεργάζοντάς την με τέτοιο τρόπο ώστε να παράγουν την είδηση. Έτσι και η πραγματικότητα του εγκλήματος αναπαράγεται προκειμένου να γίνει ολοένα πιο ελκυστική ειδησεογραφικά.

¹⁸² Luhmann N., *The Reality of the Mass Media*, Stanford University Press, California, 2000, σσ. 27 - 35 και Λαμπροπούλου Ε., *Η Κατασκευή της Κοινωνικής Πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1999, σσ. 36 - 41.

Συστήματα συμβόλων παρουσιάζουν την είδηση διαχέοντας νοήματα σε πολλά επίπεδα. Οι αποδέκτες των ειδήσεων αποδίδουν νόημα σε αυτές σύμφωνα με τη γνώση που έχουν επί του θέματος, το διανοητικό τους δυναμικό, την ψυχολογική τους κατάσταση, την αξιολόγησή τους αναφορικά με τη χρήση των Μ.Μ.Ε. και τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται η πληροφορία.¹⁸³

Η επίδραση των Μ.Μ.Ε. στο κοινό, εξαρτάται από τα χαρακτηριστικά και την πηγή της πληροφορίας, καθώς και τα χαρακτηριστικά των δεκτών της. Καθοριστικής σημασίας για την επιρροή στο κοινό είναι η επιχειρηματολογία και η τεκμηρίωση της πληροφόρησης, η ευρεία αναγνώριση και η αξιοπιστία του μεταδίδοντος την πληροφορία, καθώς και το μορφωτικό επίπεδο, οι διανοητικές ικανότητες και η κριτική σκέψη των δεκτών.¹⁸⁴

Μία από τις σημαντικότερες επιπτώσεις της παρουσιαζόμενης πραγματικότητας από τα Μ.Μ.Ε., είναι η αύξηση του φόβου για το έγκλημα σε συγκεκριμένη ομάδα του πληθυσμού.¹⁸⁵ Ο εν λόγω φόβος, ωστόσο, είναι εν πολλοίς μη ρεαλιστικός, καθόσον δεν εδράζεται στον πραγματικό κίνδυνο θυματοποίησης.¹⁸⁶ Συνακόλουθα, ο φόβος του εγκλήματος αποτελεί σημαντικό παράγοντα διαμόρφωσης των στάσεων και των αντιλήψεων του κοινού¹⁸⁷ για το έγκλημα. Από την άλλη πλευρά, η επανάληψη από τα Μ.Μ.Ε. των τεχνικών διάπραξης εγκληματικών συμπεριφορών, εξασθενεί σταδιακά την αντίδραση προς

¹⁸³. Λαμπροπούλου Ε., 1999, ό.π., σσ. 31 -32.

¹⁸⁴. Λαμπροπούλου Ε., 1999, ό.π., σσ. 58 – 59.

¹⁸⁵. Skogan W. & Maxfield M., *Coping with Crime. Individual and Neighborhood Reactions*, Sage Publications, U.S.A., 1981, σ. 128 και Ζαραφωνίτου Χ., «Ο φόβος του εγκλήματος: Ένα ελληνικό “παράδοξο”», *Ποινική Δικαιοσύνη & Εγκληματολογία*, 1/2009, σ. 9.

¹⁸⁶. Η «ευπάθεια» του κάθε ανθρώπου, τα χαρακτηριστικά στοιχεία του περιβάλλοντος, η προσωπική γνώση αναφορικά με το έγκλημα και τη θυματοποίηση, ο βαθμός εμπιστοσύνης στην αστυνομία και στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, οι προσλήψεις της διακινδύνευσης και η σοβαρότητα των διαφόρων αδικημάτων, συγκαταλέγονται μεταξύ των παραγόντων που συμβάλλουν στο φόβο του εγκλήματος. Βλ. σχετικά Box S., Hale C. & Andrews G., «Explaining fear of crime», *British Journal of Criminology*, vol. 28, no 3, 1988, σ. 341.

¹⁸⁷. Αναφορικά με την έννοια του «κοινού», της «κοινής γνώμης» και των κοινωνικών στάσεων βλ. Ζαραφωνίτου Χ., *Τιμωρητικότητα. Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2008, σσ. 24 – 29.

τη βία και αυξάνει την παθητικότητα.

Καταφαίνεται ότι ο ρόλος των Μ.Μ.Ε. είναι καθοριστικός για τη δημιουργία των αναπαραστάσεων του κοινωνικού αντικειμένου στη βάση διάδοσης των πληροφοριών που συναποτελούν, μεταξύ άλλων, το σύνολο των γνώσεων για αυτό. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις, σύμφωνα με τον Moscovici S., αποτελούν έναν τρόπο ιδιαίτερης γνώσης, που ασχολείται με την επεξεργασία των συμπεριφορών και την επικοινωνία μεταξύ των ατόμων.¹⁸⁸ Το σύνολο των γνώσεων που έχει το υποκείμενο για το κοινωνικό αντικείμενο, οργανώνεται στον ανθρώπινο νου, δηλαδή στο πεδίο της αναπαράστασης. Όσο για τις στάσεις, αυτές εκφράζουν τη γενική προδιάθεση έναντι του αντικειμένου της αναπαράστασης.

Στο πλαίσιο της ενημέρωσης των κοινωνιών για την εγκληματικότητα, η προσέγγιση του ηθικού πανικού βρίσκει εφαρμογή στον ενεργητικό αυτό ρόλο των Μ.Μ.Ε. Ο Cohen S. διατύπωσε αρχικά την έννοια του ηθικού πανικού ορμώμενος από τη μελέτη της αποκλίνουσας ή παραβατικής συμπεριφοράς και της αντιπαλότητας δύο ομάδων νέων με ιδιαίτερη κουλτούρα και τρόπο ζωής, των Mods και Rockers, τη δεκαετία του 1960 στη Βρετανία.¹⁸⁹ Εξέτασε τον τρόπο παρουσίασης του εν λόγω θέματος από τα Μ.Μ.Ε. και την αντίδραση που προκάλεσε αναφορικά με την αντιμετώπισή του. Η ανωτέρω προσέγγιση αναφέρεται στις υπέρμετρες αντιδράσεις που προκαλούνται από τον υπερβολικό τρόπο παρουσίασης των δραστηριοτήτων ορισμένων προσώπων ή ομάδων ανθρώπων από τα Μ.Μ.Ε. και την αντίληψη ότι πλήττεται η κοινωνική δομή, με επακόλουθο την ενεργοποίηση ενός φαύλου κύκλου ενίσχυσης της αποκλίνουσας συμπεριφοράς.¹⁹⁰

¹⁸⁸. Moscovici S., *La psychanalyse, son image et son public*, Paris, PUF, 1961, 1976, όπως αναφέρεται από τη Ζαραφωνίτου Χ., ό.π., 2008, σσ. 28 - 29.

¹⁸⁹. Cohen S., *Folk Devils and Moral Panics. The Creation of the Mods and Rockers*, MacGibbon & Kee, London, 1972, σσ. 9 -12.

¹⁹⁰. Marsh I. & Melville G., "Moral Panics and the British Media – A look at some contemporary "Folk Devils"», *Internet Journal of Criminology*, 2011, σσ. 1 – 19, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα

Η έννοια του ηθικού πανικού έχει χρησιμοποιηθεί για να εξετάσει την ανάδυση μιας ευρείας κατηγορίας προβλημάτων εγκληματικότητας, όπως η παραβατικότητα των νέων, η χρήση ναρκωτικών κατά την ψυχαγωγία, η σεξουαλική κακοποίηση παιδιών, η πορνογραφία και το έγκλημα μέσω του διαδικτύου. Η κριτική που έχει ασκηθεί, αφορά μεταξύ άλλων στην εγκυρότητα της θέσης αναφορικά με τη δυσανάλογη προβολή των γεγονότων σε σχέση με τον κίνδυνο που επαπειλείται από εκείνα.¹⁹¹

Η επιδίωξη των M.M.E. να προβάλλουν επίκαιρα γεγονότα προκειμένου να εξασφαλίσουν το ενδιαφέρον του κοινού, αιτιολογεί την παραγωγή «κυμάτων εγκληματικότητας» (crime waves). Ειδικότερα, ορισμένα συμβάντα δίνουν την αφορμή ανακύκλωσης της είδησης με την παραπομπή σε συναφή γεγονότα, έτσι ώστε να τροφοδοτείται η επικαιρότητα των πληροφοριών.¹⁹² Άλλωστε, η αξία μιας είδησης στο χώρο των M.M.E. έγκειται στην επικράτησή της ως θέμα, το οποίο εφόσον λάβει τη θέση του επίκαιρου, αναζωογονεί το ενδιαφέρον του κοινού.

Κατά την αιτιολογική προσέγγιση του εγκλήματος και της επίδρασης των M.M.E., στο πλαίσιο της εγκληματολογίας της κοινωνικής αντίδρασης, έχει επισημανθεί η επιρροή των παραπάνω μέσων στη δημιουργία στερεοτύπων του προεγκληματικά ή μετεγκληματικά παρεκκλίνοντα. Επίσης, έχει τονισθεί ότι με την καθημερινή προβολή του εγκλήματος και της βίας, τα M.M.E. ενδέχεται να διαδραματίσουν το δικό τους ρόλο στην εκμάθηση των εγκληματικών συμπεριφορών.¹⁹³

Συνοπτικά, η δυναμική των M.M.E. στη διαμόρφωση της πραγματικότητας

http://www.internetjournalofcriminology.com/marsh_melville_moral_panic_and_the_british_media_march_2011.pdf (τελευταία επίσκεψη: 01/11/2014).

¹⁹¹ Martin O'Brien & Majid Yar, *Criminology. The Key Concepts*, Taylor & Francis e-Library, London & New York, 2008, σσ. 110 -111.

¹⁹² Λαμπροπούλου Ε., 1999, ό.π., σσ. 39 – 41.

¹⁹³ Θεολόγη Β., *Εγκληματικότητα και ΜΜΕ*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2011, σσ. 37 – 49.

μοιάζει να κατισχύει των ίδιων των γεγονότων. Οι ειδήσεις σταχυολογούνται και προβάλλονται σύμφωνα με την οπτική και τα κριτήρια των εν λόγω μέσων. Ορισμένα συμβάντα προβάλλονται συστηματικά και καθ' υπερβολή, ενώ άλλα σχεδόν αποσιωπούνται ή υποβαθμίζονται. Επιδιώκεται η ανακατεύθυνση του ενδιαφέροντος του κοινού και ο σχηματισμός της «κοινής γνώμης». Κλονίζεται η ορθή κρίση για τα γεγονότα και η αντικειμενική, κατά το δυνατό, προσέγγιση των κοινωνικών ζητημάτων, όπως των σχετιζόμενων με το εγκληματικό φαινόμενο.

Στη βάση αυτή, ανακύπτει το ζήτημα της προστασίας από τα Μ.Μ.Ε. των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και της ιδιωτικής ζωής των θυμάτων, εν προκειμένω, των ανηλίκων που έχουν κακοποιηθεί από άτομα του οικογενειακού τους περιβάλλοντος. Η δημοσιοποίηση στοιχείων που αφορούν σε περιστατικά ενδοοικογενειακής κακοποίησης ανηλίκων και ως εκ τούτου ο κίνδυνος επαναθυματοποίησης αυτών, δύναται να αποτελέσουν για τα παιδιά αποτρεπτικούς παράγοντες καταγγελίας τέτοιων υποθέσεων σε βάρος τους.

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με το νόμο 3625/2007 περί εμπορίας παιδιών, παιδικής πορνείας και πορνογραφίας, απαγορεύεται η δημοσιοποίηση με οποιοδήποτε τρόπο, πληροφοριών που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην αποκάλυψη της ταυτότητας των παιδιών – θυμάτων. Επίσης, συναφές είναι το άρθρο 10 του Κώδικα δεοντολογίας ειδησεογραφικών και άλλων δημοσιογραφικών και πολιτικών εκπομπών,¹⁹⁴ σύμφωνα με το οποίο απαγορεύεται η παρουσίαση ανηλίκων μέσω εικόνας, ονόματος ή άλλου τρόπου που να καθιστά σαφή την ταυτότητά τους, όταν αυτοί είναι μάρτυρες ή θύματα εγκληματικών ενεργειών ή

¹⁹⁴. Ο εν λόγω Κώδικας κυρώθηκε με το Προεδρικό Διάταγμα (Π.Δ.) 77, το οποίο δημοσιεύθηκε στο Φ.Ε.Κ. υπ' αριθ. 75/28-03-2003, τ.Α'. Στο παραπάνω άρθρο προβλέπεται ότι, κατ' εξαίρεση η παρουσίαση αυτή επιτρέπεται εφόσον είναι αναγκαία για την ενημέρωση του κοινού και δεν προκαλεί πόνο ή βλάβη στην προσωπικότητα του ανηλίκου και, σε κάθε περίπτωση, μόνο ύστερα από γραπτή άδεια αυτού που ασκεί τη γονική μέριμνα ή την επιμέλεια. Ακόμη, καθορίζεται ότι η παρουσίαση ανηλίκου ως δράστη εγκληματικών ενεργειών απαγορεύεται απολύτως. Κατόπιν των ανωτέρω, είναι άξιο απορίας ποιος χορηγεί την προαναφερόμενη γραπτή άδεια, όταν ο ασκών τη γονική μέριμνα ή την επιμέλεια του ανηλίκου είναι ταυτόχρονα ο δράστης της κακοποίησης σε βάρος αυτού.

βρίσκονται σε δύσκολη κατάσταση.

Ο τρόπος με τον οποίο τα Μ.Μ.Ε. παρουσιάζουν τα παιδιά φαίνεται ότι έχει καθοριστική σημασία για τις αποφάσεις που λαμβάνονται για εκείνα και για την αντιμετώπισή τους από την κοινωνία. Μολονότι, λοιπόν, τα παιδιά είναι κοινωνικά ορατά μέσω της οικογένειας, η προστασία τους, ιδίως στις περιπτώσεις της ενδοοικογενειακής κακοποίησης τους, επαφίεται στην πολιτεία και στην κοινωνία. Άλλωστε, σύμφωνα και με το Σύνταγμα της Ελλάδας, η οικογένεια και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του κράτους.

Β΄ Μέρος - Εμπειρική διερεύνηση του τρόπου παρουσίασης της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων από τον ελληνικό ημερήσιο Τύπο.

1. Σχεδιασμός και μεθοδολογία της έρευνας

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η ανάδειξη του τρόπου με τον οποίο ο ελληνικός ημερήσιος Τύπος και συγκεκριμένα δείγμα έξι εφημερίδων - συμπεριλαμβανομένων των Κυριακάτικων εκδόσεών τους - αποτυπώνει το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων στη χώρα μας, κατά τη διάρκεια των ετών 2008 έως και 2013. Η υπόθεση της εργασίας είναι ότι ο Τύπος παρουσιάζει την κακοποίηση των ανηλίκων στην οικογένεια, το ως άνω χρονικό διάστημα, ως φαινόμενο που σχετίζεται θετικά με την οικονομική κρίση στην Ελλάδα. Η επιδίωξη της σχετικής έρευνας έγκειται στην εξέταση της ανωτέρω υπόθεσης και στην αποτύπωση της εικόνας του φαινομένου που αντανακλά ο Τύπος. Επίσης, επιχειρείται η διερεύνηση του τρόπου προβολής των χαρακτηριστικών στοιχείων που αποδίδονται στην προσωπικότητα του εκάστοτε εγκληματία ή φερόμενου ως δράστη και η εκτίμηση του ενδεχομένου επαναθυματοποίησης των θυμάτων μέσω του Τύπου.

Για την παραπάνω έρευνα συγκεντρώθηκαν δημοσιεύματα από έξι αθηναϊκές εφημερίδες, μαζικής και ημερήσιας κυκλοφορίας, για το χρονικό διάστημα των ετών 2008 έως και 2013. Ειδικότερα, συλλέχθηκαν άρθρα από τις πρωινές εφημερίδες, «Η Καθημερινή», «Το Βήμα» και «Η Αυγή», καθώς και τις απογευματινές, «Ελευθεροτυπία», «Τα Νέα» και «Έθνος», συμπεριλαμβανομένων των Κυριακάτικων φύλλων τους κατά περίπτωση. Η επιλογή των εφημερίδων έγινε με βάση την ευρεία κυκλοφορία τους, η οποία εικάζεται ότι επηρεάζει περισσότερο τη διαμόρφωση της γνώμης των κοινωνιών. Ακόμη, λήφθηκε υπόψη το ύφος της

δημοσιογραφικής γραφής, στο βαθμό που εκείνο δηλώνει, μεταξύ άλλων, το διαφορετικό πολιτικό - ιδεολογικό προσανατολισμό των εφημερίδων. Καθοριστικό ρόλο για τη συγκέντρωση των ερευνητικών δεδομένων διαδραμάτισαν οι δυνατότητες πρόσβασης στο ανάλογο υπάρχον αρχειακό υλικό.¹⁹⁵ Το χρονικό διάστημα που μελετάται επιλέχθηκε με κριτήριο την έλευση της οικονομικής κρίσης των τελευταίων ετών στη χώρα μας.

Συνολικά εντοπίστηκαν 227 άρθρα - συμπεριλαμβανομένων των δημοσιευμένων στα Κυριακάτικα φύλλα των εφημερίδων - που αναφέρονται στο υπό διερεύνηση φαινόμενο στην Ελλάδα για τα έτη 2008 - 2013. Συγκεκριμένα, συγκεντρώθηκαν 69 άρθρα από την εφημερίδα «Η Καθημερινή» και 28 από «Το Βήμα», εκ των οποίων ποσοστά περίπου 20% και 39%, αντιστοίχως, αντλήθηκαν από την ηλεκτρονική έκδοσή τους. Επίσης, συλλέχθηκαν 10 άρθρα από την ηλεκτρονική έκδοση της εφημερίδας «Η Αυγή» και 57 από την εφημερίδα «Ελευθεροτυπία», εκ των οποίων ποσοστό περίπου 28% προέρχεται, ομοίως, από την ηλεκτρονική έκδοσή της. Ακόμη, συγκεντρώθηκαν 34 άρθρα από την εφημερίδα «Τα Νέα» και 29 από το «Έθνος», από τα οποία ποσοστά 6% και περίπου 45%, αντιστοίχως, ανασύρθηκαν από την ηλεκτρονική έκδοση.

¹⁹⁵ Πρώτες προσπάθειες αναζήτησης του ερευνητικού υλικού έγιναν μέσω της Βιβλιοθήκης της Βουλής (πρώην δημόσιο καπνεργοστάσιο επί της οδού Λένορμαν στην Αθήνα, όπου τηρείται αρχείο εφημερίδων). Σύμφωνα με προφορική ενημέρωση, η οποία επαναλήφθηκε ομοίως τρεις μήνες μετά από την αρχική επικοινωνία, τα φύλλα των εφημερίδων που κατατίθενται στη Βιβλιοθήκη της Βουλής, παραμένουν στις συσκευασίες τους, καθόσον δεν έχουν φωτογραφηθεί κατάλληλα, έτσι ώστε να είναι προσβάσιμα στο κοινό, λόγω ελλείψεως προσωπικού και κονδυλίων. Ακολούθως, μετά από ανάλογη παραπομπή, η αναζήτηση συνεχίστηκε τηλεφωνικά στη Βιβλιοθήκη του Δήμου Αθηναίων και στη Βιβλιοθήκη Κοραή στη Χίο. Σύμφωνα με προφορική ενημέρωση, σε καμία από τις δύο Βιβλιοθήκες δεν τηρείται αρχείο αθηναϊκών εφημερίδων, ευρείας κυκλοφορίας· άλλοτε διέθεταν ορισμένα φύλλα. Επιπλέον, σε ανεπίσημη επικοινωνία με συντάκτες της εφημερίδας «Ελεύθερος Τύπος», ειπώθηκε ότι από το έτος 2008 και εντεύθεν εκείνοι δεν είχαν αρθρογραφήσει σχετικά με το θέμα της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων. Συμπληρωματικά, σημειώνεται ότι κατά τη διάρκεια της έρευνας, η μηχανή αναζήτησης στον ιστότοπο της προαναφερόμενης εφημερίδας δεν λειτουργούσε, γεγονός που επιβεβαιώθηκε αρμοδίως. Συνεπώς, δεν υπήρξε η δυνατότητα εντοπισμού λοιπών σχετικών άρθρων μέσω του διαδικτύου. Επίσης, δημοσιογράφος της εφημερίδας «Η Αυγή», σε άτυπη επικοινωνία, ανέφερε ότι δεν είχε αρθρογραφήσει σχετικά με το θέμα από το έτος 2008 και έπειτα. Συγκεκριμένα, το ανωτέρω άτομο επικαλέστηκε λόγους προστασίας των προσωπικών δεδομένων των θυμάτων, καθώς και την περιορισμένη πληροφόρηση λόγω του διακριτικού χειρισμού των περιστατικών κακοποίησης ανηλίκων στην οικογένεια, από τους αστυνομικούς που ασχολούνται με τέτοιες υποθέσεις.

Η επεξεργασία τους έγινε με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου (content analysis), που επιδιώκει τη συστηματική και ποσοτική περιγραφή του περιεχομένου, εν προκειμένω, του γραπτού λόγου, με απώτερο σκοπό την ερμηνεία του. Η ανάλυση περιεχομένου βασίζεται στην κωδικοποίηση των συγκεντρωθέντων δεδομένων και στοχεύει στην εξέταση των εκάστοτε ερευνητικών υποθέσεων. Τα χαρακτηριστικά στοιχεία των άρθρων ποσοτικοποιούνται με σκοπό την ανάδυση του νοήματος των εν λόγω κειμένων μέσω ενός λογικά ερμηνευτικού συλλογισμού.

Η αναζήτηση όλων των άρθρων του δείγματος έγινε αρχικά διαδικτυακά, μέσω του ιστότοπου έκαστης εφημερίδας. Χρησιμοποιήθηκαν λέξεις – κλειδιά στη μηχανή αναζήτησης, όπως «κακοποίηση παιδιών», «κακοποίηση ανηλίκων» και «ενδοοικογενειακή βία». Στη συνέχεια, η περαιτέρω διαδικασία ανεύρεσης των δημοσιευμάτων διαφοροποιήθηκε μεταξύ ορισμένων εφημερίδων.¹⁹⁶ Συγκεκριμένα, για «Το Βήμα» και «Τα Νέα» εξασφαλίσθηκε η ηλεκτρονική πρόσβαση στην έντυπη έκδοση των ζητούμενων φύλλων τους, μέσω ειδικής εφαρμογής, κατόπιν μηνιαίας συνδρομής. Ωστόσο, ορισμένα άρθρα που δεν ανευρέθηκαν στην έντυπη έκδοση των συγκεκριμένων εφημερίδων, αντλήθηκαν από τον αντίστοιχο ιστότοπο με τον τρόπο που προαναφέρθηκε. Το υλικό της έρευνας από την εφημερίδα «Η Αυγή» εντοπίσθηκε αποκλειστικά από την ηλεκτρονική έκδοσή της. Τα άρθρα της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία», αφού αναζητήθηκαν διαδικτυακά, εντοπίσθηκαν είτε στην ηλεκτρονική μορφή της έντυπης έκδοσης, είτε στην ηλεκτρονική έκδοση.¹⁹⁷ Όσον αφορά την εφημερίδα «Έθνος», κατόπιν εντοπισμού των άρθρων μέσω του διαδικτύου, αυτά αναζητήθηκαν στην έντυπη μορφή τους σε τόμους του αρχείου της

^{196.} Δόθηκε προτεραιότητα στη συλλογή των άρθρων από την έντυπη έκδοση, όπου αυτό ήταν εφικτό ανάλογα με τις υπάρχουσες δυνατότητες πρόσβασης.

^{197.} Η επίσκεψη στα γραφεία της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία», τον Ιούνιο του έτους 2014, στην περιοχή Ν. Κόσμος Αττικής, με σκοπό την πρόσβαση στο έντυπο αρχείο της, δεν απέδωσε τα επιθυμητά αποτελέσματα καθόσον είχε επιβληθεί κατάσχεση επί αυτού. Επίσης, διευκρινίσθηκε ότι λόγω προγενέστερης αλλαγής ιδιοκτησίας της εφημερίδας, μέρος του αρχείου της δεν βρισκόταν στη διάθεση του νυν ιδιοκτήτη της.

στην περιοχή Χαλάνδρι Αττικής. Όσα από αυτά δεν βρέθηκαν, χρησιμοποιήθηκαν στην ηλεκτρονική μορφή τους από την έντυπη και ηλεκτρονική έκδοση. Τα άρθρα της εφημερίδας «Η Καθημερινή» αντλήθηκαν κυρίως στην έντυπη μορφή τους. Κατόπιν έκδοσης κατάλληλων κωδικών από εκπρόσωπο της εν λόγω εφημερίδας, επετράπη η δωρεάν πρόσβαση για δέκα ημέρες σε δύο διαφορετικούς ιστότοπους, που συνολικά παρείχαν τη δυνατότητα προσπέλασης στα φύλλα της από την έναρξη της κυκλοφορίας της, ήτοι από το έτος 1919 έως και σήμερα.

Αρχικά, τα άρθρα κατατάσσονται ανά εφημερίδα βάσει της ημερομηνίας δημοσίευσής τους, με σειρά από τα παλαιότερα προς τα πιο πρόσφατα. Αντιστοιχείται σε αυτά κατάλληλος κωδικός, αποτελούμενος από γράμματα και αριθμούς,¹⁹⁸ προς ευχερέστερη επεξεργασία τους. Επισημαίνονται ιδιαίτερα τα Κυριακάτικα δημοσιεύματα καθόσον αναδεικνύονται σε ξεχωριστή ανάλυση ως προς το είδος της πηγής πληροφόρησης, ήτοι πρωινές, Κυριακάτικες και απογευματινές εφημερίδες.

Το πρώτο τμήμα της ανάλυσης αφορά στην παρουσίαση των τίτλων και υπότιτλων, καθώς και στο μέγεθος των άρθρων ως προς την έκταση που καταλαμβάνουν στη σελίδα δημοσίευσης και ως εκ τούτου την ορατότητα του θέματος. Η ανάλυση γίνεται ανά εφημερίδα και σύμφωνα με το είδος της πηγής πληροφόρησης, ως προαναφέρθηκε.

Το δεύτερο τμήμα της ανάλυσης γίνεται με την παράθεση ορισμένων αποσπασμάτων από τα επιλεγμένα άρθρα, μέσω των οποίων διαφαίνεται το ιδιαίτερο ύφος των συντακτών και ο τρόπος μετάδοσης της πληροφορίας. Χρησιμοποιούνται επιθετικοί προσδιορισμοί και χαρακτηριστικά σχόλια επί του

¹⁹⁸. Χρησιμοποιήθηκαν ως κωδικοί, συνδυασμοί γράμματος/γραμμάτων και αριθμών, ως εξής: Κ, Β, Α, ΕΛ, Ν και ΕΘ, για τις εφημερίδες «Η Καθημερινή», «Το Βήμα», «Η Αυγή», «Ελευθεροτυπία», «Τα Νέα» και «Έθνος», αντιστοίχως, συνοδευόμενα από τον αύξοντα αριθμό του εκάστοτε άρθρου. Για τη διάκριση των Κυριακάτικων φύλλων, τέθηκε στο τέλος του κωδικού το γράμμα Κ σε παρένθεση. Για παράδειγμα, το δέκατο έβδομο άρθρο της «Ελευθεροτυπίας» έχει κωδικό ΕΛ17 και το εικοστό της εφημερίδας «Το Βήμα» της Κυριακής Β20(Κ).

θέματος. Για την ανωτέρω επιλογή, το ενδιαφέρον εστιάσθηκε κυρίως στις έννοιες «κακοποίηση», «ανήλικος», «οικογένεια» και «οικονομική κρίση», στον αριθμό επαναλήψεως αυτών στα κείμενα, καθώς και στο ύφος που υιοθετεί ο συντάκτης.

Ας μην παραλειφθεί να αναφερθεί ότι η οικονομική κρίση, που ξεκίνησε να πλήττει την Ελλάδα σχεδόν από το έτος 2009 και μετά, έχει άμεσα και κυριότερα επακόλουθα, την αύξηση της ανεργίας και τη μείωση των μισθών.

Στο τρίτο μέρος κατηγοριοποιείται η είδηση. Διακρίνονται γενικές κατηγορίες, ανάλογα με τη θεματολογία τους, ως εξής: «ενδοοικογενειακή κακοποίηση ανηλικού/ανηλίκων», «συγκεκριμένο συμβάν ενδοοικογενειακής κακοποίησης ανηλικού/ανηλίκων», «νομοθετικό πλαίσιο», «φορείς» και «άλλο». Η τελευταία περίπτωση αφορά στα άρθρα των οποίων το κύριο θέμα δεν εντάσσεται σε κάποια από τις υπόλοιπες γενικές κατηγορίες. Παρόλα αυτά, στο κείμενό τους ενδέχεται να περιέχονται πληροφορίες που να δικαιολογούν την κατάταξή τους και σε άλλη ή άλλες γενικές κατηγορίες. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις κατηγοριών εμπίπτουν τα άρθρα όπου γίνεται έστω και απλή μνεία στο φαινόμενο, αναφορά σε συγκεκριμένο συμβάν και στο οικείο νομοθετικό πλαίσιο, καθώς και σε οποιοδήποτε φορέα που εμπλέκεται με το θέμα της κακοποίησης των ανηλίκων στην οικογένεια. Οι γενικές κατηγορίες διακρίνονται σε επιμέρους υποκατηγορίες. Η κατηγορία «ενδοοικογενειακή κακοποίηση ανηλικού/ανηλίκων» περιλαμβάνει τις παρακάτω υποκατηγορίες: «σωματική κακοποίηση», «συναισθηματική - ψυχολογική κακοποίηση», «σεξουαλική κακοποίηση» και «παραμέληση», έτσι ώστε να αναδειχθεί ο τρόπος παρουσίασης της είδησης και η συχνότητα αναφοράς στις εν λόγω μορφές του φαινομένου. Η κατηγορία «συγκεκριμένο συμβάν ενδοοικογενειακής κακοποίησης ανηλικού/ανηλίκων» διαιρείται στις εξής υποκατηγορίες: «δράστης/δράστες», «αίτια» και «περιγραφή συμβάντος». Η κατάταξη των άρθρων δύναται να γίνει σε περισσότερες από μία υποκατηγορίες,

όπως ισχύει και για τις κατηγορίες. Η ανωτέρω δυνατότητα θεωρήθηκε ότι θα εμπλουτίσει την ανάλυση και θα συμβάλλει στην επισήμανση στοιχείων, χρήσιμων για την εξαγωγή ακριβέστερων συμπερασμάτων.

2. Ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων

Συνολικά, κατ' έτος και ανά εφημερίδα, εντάχθηκαν στο υπό διερεύνηση υλικό άρθρα, όπως αυτά παρατίθενται αριθμητικά στους παρακάτω Πίνακες.

Πίνακας 3: Σύνολο άρθρων ανά εφημερίδα (πρωινές και απογευματινές) κατ' έτος

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΕΤΟΣ	Η Καθημερινή	Το Βήμα	Η Αυγή	Ελευθεροτυπία	Τα Νέα	Έθνος	Σύνολο
2008	10	05	0	--	01	03	19
2009	16	06	02	20	04	04	52
2010	05	01	03	14	05	04	32
2011	02	01	0	10	02	04	19
2012	14	04	02	0	05	08	33
2013	18	03	03	12	05	06	47
Σύνολο	65	20	10	56	22	29	202

Πίνακας 4: Σύνολο άρθρων ανά Κυριακάτικο φύλλο εφημερίδας κατ' έτος

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΕΤΟΣ	Η Καθημερινή	Το Βήμα	Η Αυγή	Ελευθεροτυπία	Τα Νέα	Έθνος	Σύνολο
2008	02	0	0	--	02	0	04
2009	0	01	0	0	01	0	02
2010	01	01	0	01	0	0	03
2011	01	04	0	0	0	0	05
2012	0	01	0	0	06	0	07
2013	0	01	0	0	03	0	04
Σύνολο	04	08	0	01	12	0	25

Από το σύνολο των συγκεντρωθέντων άρθρων, ποσοστό 28,63% αντιπροσωπεύει την εφημερίδα «Η Καθημερινή», 8,81% «Το Βήμα», 4,40% την εφημερίδα «Η Αυγή», 24,67% την «Ελευθεροτυπία», 9,69% «Τα Νέα» και 12,77% το «Έθνος». Ποσοστά 1,76%, 3,52%, 0,44% και 5,29%, αφορούν στα Κυριακάτικα

φύλλα των εφημερίδων «Η Καθημερινή», «Το Βήμα», «Ελευθεροτυπία» και «Τα Νέα»,¹⁹⁹ αντιστοίχως.

Στο σύνολο του δείγματος, ποσοστό 41,85% αντιπροσωπεύει τις πρωινές εφημερίδες και 47,13% τις απογευματινές. Τα άρθρα από τα Κυριακάτικα φύλλα των εφημερίδων «Η Καθημερινή» και «Το Βήμα», ανέρχονται σε ποσοστό 5,29%, ενώ των εφημερίδων «Ελευθεροτυπία» και «Τα Νέα» στο 5,73%. Διακρίνεται, λοιπόν, μια σχεδόν ισομερής ενασχόληση των εν λόγω επιλεγμένων πηγών πληροφόρησης με το θέμα. Στο πλαίσιο των διαδικασιών επιλογής της ειδησεογραφικής θεματολογίας των εφημερίδων, αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια απόφαση κάλυψης του φαινομένου σε σχετικά σταθερή αναλογία.

Αξίζει να αναφερθεί ότι τα άρθρα που ανευρέθηκαν αποκλειστικά στις εκδόσεις του Σαββάτου και δεν συμπεριλαμβάνονται σε εκείνες του Σαββατοκύριακου και της Κυριακής, είναι 13 από την εφημερίδα «Η Καθημερινή», 3 από «Το Βήμα», 1 από την εφημερίδα «Η Αυγή», 10 από την «Ελευθεροτυπία», 1 από «Τα Νέα» και 5 από το «Έθνος». Συνολικά, διακρίθηκαν 33 άρθρα, δηλαδή λίγο περισσότερα από εκείνα των Κυριακάτικων φύλλων. Εικάζεται ότι γενικά το Σάββατο και την Κυριακή, που η κυκλοφορία των εφημερίδων είναι σχετικά υψηλή,²⁰⁰ η προβολή θεμάτων αναφορικά με την ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων στοχεύει σε μεγαλύτερη απήχηση στο αναγνωστικό κοινό.

^{199.} Διευκρινίζεται ότι η εφημερίδα «Τα Νέα» συνυπολογίζεται στις Κυριακάτικες εφημερίδες με την έκδοση του Σαββατοκύριακου, μέσω της οποίας φαίνεται αυξημένο το ενδιαφέρον για το φαινόμενο της κακοποίησης των ανηλίκων στην οικογένεια.

^{200.} Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η κυκλοφορία των Κυριακάτικων εφημερίδων στην Αθήνα, το έτος 2013, ανήλθε σε ποσοστό 29,62%, των απογευματινών στο 37,14% και των πρωινών στο 4%. Τα αντίστοιχα ποσοστά για το έτος 2008 ήταν 21,06%, 31,16% και 15,75%. Βλ. σχετικά στην ιστοσελίδα http://www.eihea.gr/default_gr.htm (τελευταία επίσκεψη: 06/12/2014).

2.1 Παρουσίαση των τίτλων και υπότιτλων των άρθρων και της ορατότητας του θέματος

Οι τίτλοι και οι υπότιτλοι στις εφημερίδες, είτε στα πρωτοσέλιδα, είτε στα άρθρα τους, προσελκύουν κατ' αρχήν το ενδιαφέρον των αναγνωστών και προσδιορίζουν συνάμα το παρουσιαζόμενο γεγονός σημασιολογικά και ιδεολογικό – πολιτικά. Το νόημα της είδησης αποδίδεται και από τον τίτλο, ο οποίος συμβάλλει στην αρχική αξιολόγηση των πληροφοριών και στην ιεράρχησή τους. Η χρήση εισαγωγικών, θαυμαστικών, ερωτηματικών, παρενθέσεων, κεφαλαίων και μεγάλου μεγέθους γραμμάτων, καθώς και έντονης ή πλάγιας γραφής στους τίτλους και υπότιτλους, προσδίδει έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα στα νοήματα που διαχέονται. Για παράδειγμα, δύναται να προκαλέσουν αμφιβολία, αντιφατικότητα, έντονα συναισθήματα αποστροφής, απέχθειας ή συμπάθειας και οίκτου. Οι συμβολισμοί στο γραπτό λόγο, επίσης, διαδραματίζουν εξέχοντα ρόλο στη μετάδοση των επιθυμητών μηνυμάτων.

Εικόνες, διαγράμματα, πίνακες με στατιστικά στοιχεία πλησίον των άρθρων ή ενδιάμεσα στα κείμενα, ακόμη και σχετικά βίντεο στις ηλεκτρονικές εκδόσεις, συμπληρώνουν τον τρόπο παρουσίασης των ειδήσεων.

Τα μηνύματα που επιχειρούν να επικοινωνήσουν οι συντάκτες μέσω των άρθρων τους, έχουν άμεση συνάρτηση με τη διαμόρφωση των αναπαραστάσεων του κοινωνικού αντικειμένου.

2.1.1 Εφημερίδα «Η Καθημερινή»

Τα άρθρα της εφημερίδας «Η Καθημερινή» που αφορούν στο θέμα της έρευνας, για το χρονικό διάστημα των ετών από το 2008 έως και το 2013, είναι συνολικά 69, εκ των οποίων 4 από την Κυριακάτικη έκδοση και 13 από εκείνη του

Σαββάτου. Η κατανομή των άρθρων κατ' έτος παρουσιάζεται στους παραπάνω Πίνακες 3 και 4 και εμφανίζεται αναλυτικότερα στον ακόλουθο Πίνακα 5.

Κατά την παράθεση των τίτλων και υπότιτλων των άρθρων της εν λόγω εφημερίδας, όπως και των υπολοίπων, επιχειρήθηκε η διατήρηση της αναλογίας του μεγέθους μεταξύ των διαφόρων γραμμάτων, καθώς και της έντονης γραφής τους, η οποία χρησιμοποιείται σε όλες τις περιπτώσεις.

Σε γενικές γραμμές, οι τίτλοι και υπότιτλοι των άρθρων που χρησιμοποιούνται στη συγκεκριμένη εφημερίδα, συμπεριλαμβανομένης της Κυριακάτικης έκδοσής της, φαίνεται να μεταδίδουν την είδηση, το συμβάν ή το θέμα του άρθρου με χαμηλούς τόνους, δίχως να φορτίζουν τα μηνύματά τους με έντονα συναισθήματα, πομπώδεις χαρακτηρισμούς και εκφράσεις. Εξαιρεση αποτελούν ορισμένοι τίτλοι, όπως εκείνοι των άρθρων Κ50 «Κραυγή αγωνίας εφήβων της διπλανής πόρτας, σε γραμμές βοήθειας» και Κ54 «Σοκ στην Πάτρα από υπόθεση προσβολής γενετήσιας αξιοπρέπειας παιδιών από τους γονείς τους». Αυτός ο τρόπος παρουσίασης των θεμάτων, έστω και συνοπτικά μέσω των τίτλων, φαίνεται να αντιπροσωπεύει τη γενικότερη θέση της εφημερίδας σε ένα κοινωνικο – πολιτικό πλαίσιο.

Όσον αφορά στην οικονομική κρίση, μόνο σε λίγους τίτλους και υπότιτλους φαίνεται να γίνεται σχετική μνεία· όμως, δεν προκύπτει από αυτούς δίχως την ανάγνωση των άρθρων, η τυχόν συσχέτιση με την ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων στην οικογένεια. Τα εν λόγω άρθρα με τους αντίστοιχους τίτλους και υπότιτλούς τους, είναι τα εξής: Κ40 «Ανάγκη προστασίας των παιδιών. Πλήττονται σοβαρά από την κρίση, επισήμανε ο Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη κ.Γ.Μόσχος», Κ41 «Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά στην κρίση σε έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη», Κ52 «Οι μικροί παρίες των δρόμων αυξάνονται, η μέριμνα λιγοστεύει» και Κ53 «"Χαμόγελο του Παιδιού": Αυξημένα κατά 45% τα αιτήματα για ενίσχυση οικογενειών με προβλήματα διαβίωσης».

Δεν αναφέρονται στους τίτλους και τους υπότιτλους τα προσωπικά στοιχεία των θυμάτων και άλλες πληροφορίες από τις οποίες θα μπορούσε να αποκαλυφθεί η ταυτότητά τους. Όμως, σε ορισμένες περιπτώσεις συμβάντων, γίνεται μνεία της περιοχής όπου αυτά έλαβαν χώρα και τούτο θα μπορούσε να εγκυμονεί κίνδυνο για τον προσδιορισμό της ταυτότητας των θυμάτων και των εγκληματιών ή φερόμενων ως δραστών, κυρίως στην επαρχία, με ενδεχόμενο επακόλουθο την επαναθυματοποίηση ή το στιγματισμό τους, αντιστοίχως. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το άρθρο Κ61 με τίτλο «Ανατροπή στην Ηλεία, συνελήφθη ο ανήλικος θείος των παιδιών». Ακόμη και αν δεν προσδιορίζεται επακριβώς από τον τίτλο η περιοχή όπου έλαβε χώρα το συμβάν, οι κάτοικοί της που πιθανότατα ήδη γνώριζαν για το περιστατικό, δεν ήταν δύσκολο να αντιληφθούν ποιος τελικά συνελήφθη. Ωστόσο, η αναφορά σε κάποιο έγκλημα, δίχως μνεία στον τόπο, στο χρόνο και στον τρόπο με τον οποίο αυτό διαπράχθηκε, μοιάζει ελλιπής. Άλλωστε, όπως επισημάνθηκε παραπάνω, ένα από τα κριτήρια επιλογής της είδησης από τα Μ.Μ.Ε. είναι και η τοπική αναφορά του θέματος.

Επίσης, παρατηρείται ότι περίπου το 25% των τίτλων και υπότιτλων των άρθρων της εφημερίδας «Η Καθημερινή», επικεντρώνεται στους φορείς που σχετίζονται με το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων.

Πίνακας 5: Άρθρα της εφημερίδας «Η Καθημερινή» με τίτλους και υπότιτλους, ημερομηνία δημοσίευσης και μέγεθος έκτασής τους

ΚΩΔΙΚΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗΣ	ΤΙΤΛΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	ΕΚΤΑΣΗ ΑΡΘΡΟΥ
Κ1(Κ)	Κυριακή 13/01/2008	Πρίγκιπες, μέσα στη βία και τη μοναξιά Πίσω από τη βιτρίνα της αφθονίας και των καταναλωτικών αγαθών, η κοινωνία επιφυλάσσει στα παιδιά της μια σκληρή πραγματικότητα	Μεγάλη
Κ2(Κ)	Κυριακή 03/02/2008	Παιδιά: είδος υπό εξαφάνιση	Μεγάλη
Κ3	27/02/2008	28.000 ανήλικοι, θύματα της βίας κάθε χρόνο	Μεγάλη
Κ4	27/02/2008	Παιδιά κακοποιούνται, το κράτος αδρανεί	Μικρή
Κ5	27/02/2008	Ξενώνας για παιδιά και γονείς, με οικογενειακή θαλπωρή	Μεσαία

K6	27/02/2008	Ελλείψεις σε πρόνοια, υπηρεσίες, υποδομές	Μεσαία
K7	27/02/2008	Κατάργηση των ιδρυμάτων	Μικρή
K8	15/04/2008	Τηλεοπτικές ασκήσεις φόβου	Μεσαία
K9	15/04/2008	Δύσκολο «παζλ» η αναδοχή στην Ελλάδα Η γραφειοκρατία, η έλλειψη ενημέρωσης και η απουσία κινήτρων αποδυναμώνουν τον θεσμό, «φυλακίζοντας» πολλά παιδιά σε ιδρύματα	Μεσαία
K10	06/06/2008	Στο περιθώριο πολλά παιδιά στην Ελλάδα	Μεσαία
K11	18/06/2008	ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΟ ΘΑΝΑΤΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΔΥΟ ΠΑΙΔΙΑ Πέθαναν από αφυδάτωση και έλλειψη τροφής	Μικρή
K12	14/11/2008	Το οικογενειακό περιβάλλον είναι συχνά εχθρικό για παιδιά	Μικρή
K13	06/03/2009	Γραμμή SOS για παιδιά και εφήβους Έργο της Ένωσης «Μαζί για το παιδί» που αποτελεί ομπρέλα δέκα φιλανθρωπικών ιδρυμάτων	Μεσαία
K14	09/04/2009	Επιστημονικοί φορείς ζητούν αποτελεσματικότερη προστασία των ανηλίκων	Μικρή
K15	14/04/2009	Τα θύματα μετατρέπονται σε θύτες Πολλά παιδιά που «στοχοποιούνται» στο σχολείο εμφανίζουν αργότερα μετατραυματικές διαταραχές	Μεσαία
K16	Σάββατο 18/04/2009	Αναγνώσεις	Μεγάλη
K17	30/04/2009	Ανεκτή ακόμα η σωματική βία Ανησυχητικά τα αποτελέσματα ευρωπαϊκών ερευνών για τη στάση των γονέων απέναντι στα παιδιά	Μεσαία
K18	Σάββατο 02/05/2009	Μήπως ήρθε η ώρα να φωνάξεις stop; Ο νόμος του 2006 προστατεύει πλέον από κάθε μορφής βίας, αλλά μόνο 1 στις 5 γυναίκες-θύματα προβαίνει σε καταγγελία	Μεσαία
K19	Σάββατο 02/05/2009	Η καταγγελία μετά την 35^η φορά...	Μεσαία
K20	Σάββατο 02/05/2009	Από τον πατέρα, στην κόρη και τον εγγονό	Μεσαία
K21	24/07/2009	Να μην τιμωρούνται τα παιδιά - θύματα εκμετάλλευσης	Μεσαία
K22	15/09/2009	Δεκατετράχρονη αρπάζει βρέφη για να τα προστατέψει	Μεσαία
K23	01/10/2009	Οι δάσκαλοι «ανιχνεύουν» την κακοποίηση	Μεσαία
K24	05/11/2009	ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΙΚΤΟ ΟΡΚΩΤΟ ΕΦΕΤΕΙΟ ΑΘΗΝΑΣ Κάθειρξη 23 ετών για βιασμό	Μικρή
K25	17/11/2009	Απροστάτευτα παιδιά στο έλεος του... νόμου Πλήθος κενών στα ιδρύματα, αλλά και στο ισχύον νομικό πλαίσιο, τα οδηγούν ακόμα και σε ψυχιατρικά νοσοκομεία	Μεγάλη
K26	02/12/2009	Εγκαταλελειμμένα από την πολιτεία τα τρία ανήλικα κακοποιημένα παιδιά	Μικρή
K27	Σάββατο 12/12/2009	Καταφύγιο για παιδιά κακοποιημένα εκπέμπει SOS Με πολλές ελλείψεις το «Φιλοξενείο»	Μεσαία
K28	Σάββατο 12/12/2009	Δεν υπάρχει συντονισμός	Μικρή
K29	01/01/2010	Ζει και βασιλεύει η βία κατά παιδιών Η κακομεταχείριση από τους γονείς παραμένει συχνό φαινόμενο, ενώ απουσιάζει η πρόληψη	Μεγάλη
K30	01/01/2010	Μικρή η «δύναμη» του κοινωνικού λειτουργού	Μικρή
K31	19/01/2010	Εμφανίζονται ως θύματα	Μικρή
K32	26/08/2010 (ηλεκτρονική μορφή)	Συμβούλιο προστασίας ανηλίκων	Μικρή
K33(Κ)	Κυριακή 29/08/2010 (ηλεκτρονική μορφή)	Είναι συχνή η κακοποίηση παιδιών στην οικογένεια	Μεγάλη
K34	Σάββατο 23/10/2010	Ένας «σταθμός» για μια ολόκληρη ζωή	Μεγάλη
K35	18/11/2011	Σωματική ως επί το πλείστον η παιδική	Μεσαία

		κακοποίηση	
K36(K)	Κυριακή 27/11/2011	Η σιωπή που εκτρέφει τη βία	Μεσαία
K37	07/12/2011	Για τους σκοπούς του σωματίου Ελίσα η παράσταση της Πέμπτης στο «Προσκήνιο»	Μεσαία
K38	01/02/2012	Πολλές οικογένειες ζητούν ενίσχυση	Μεσαία
K39	02/02/2012	Στη φυλακή δικαστής που ασελγούσε στο παιδί του	Μικρή
K40	09/02/2012	Ανάγκη προστασίας των παιδιών Πλήττονται σοβαρά από την κρίση, επισήμανε ο Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη κ.Γ.Μόσχος	Μεσαία
K41	30/05/2012 (ηλεκτρονική έκδοση)	Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά στην κρίση σε έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη	Μεγάλη
K42	05/07/2012	Νέοι ξενώνες - δωρεές προς το Χαμόγελο του Παιδιού	Μεσαία
K43	26/07/2012	Δεκάδες παρεμβάσεις από το «Χαμόγελο»	Μικρή
K44	17/08/2012 (ηλεκτρονική έκδοση)	Προφυλακιστέος ο 63χρονος που κακοποιούσε σεξουαλικά 9χρονη	Μικρή
K45	Σάββατο 18/08/2012	63ΧΡΟΝΟΣ ΣΤΗΝ ΚΑΒΑΛΑ Κακοποιούσε 9χρονη επί τρία χρόνια	Μικρή
K46	12/09/2012 (ηλεκτρονική έκδοση)	Σωματική βία έχει υποστεί ένα στα δύο παιδιά σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Κρήτη	Μεσαία
K47	12/09/2012	ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ Κακοποίηση παιδιών	Μικρή
K48	Σάββατο 29/09/2012	Θύμα σωματικής βίας ένα στα δύο παιδιά	Μεγάλη
K49	30/10/2012	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ Μεγάλες καθυστερήσεις στις δίκες	Μικρή
K50	Σάββατο 01/12/2012	Κραυγή αγωνίας εφήβων της διπλανής πόρτας, σε γραμμές βοήθειας	Μεγάλη
K51	17/12/2012 (ηλεκτρονική έκδοση)	Ηράκλειο: Δεκάδες καταγγελίες για κακοποίηση ανηλίκων, τα δύο τελευταία χρόνια	Μεσαία
K52	Σάββατο 09/02/2013	Οι μικροί παρίες των δρόμων αυξάνονται, η μέριμνα λιγοστεύει	Μεγάλη
K53	27/02/2013 (ηλεκτρονική έκδοση)	«Χαμόγελο του Παιδιού»: Αυξημένα κατά 45% τα αιτήματα για ενίσχυση οικογενειών με προβλήματα διαβίωσης	Μεσαία
K54	02/05/2013 (ηλεκτρονική έκδοση)	Σοκ στην Πάτρα από υπόθεση προσβολής γενετήσιας αξιοπρέπειας παιδιών από τους γονείς τους	Μικρή
K55	03/05/2013 (ηλεκτρονική έκδοση)	Πάτρα: Την Τρίτη η απολογία γονέων για αποπλάνηση παιδιών	Μικρή
K56	03/05/2013	ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΕΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΠΑΙΔΙΩΝ Κατηγορούνται οι γονείς	Μικρή
K57	07/05/2013 (ηλεκτρονική έκδοση)	Προφυλακιστέοι οι δύο γονείς για ασέλγεια σε βάρος των τριών παιδιών τους	Μικρή
K58	08/05/2013	Παραδέχθηκαν ασελγείς πράξεις οι δύο γονείς	Μικρή
K59	09/07/2013 (ηλεκτρονική έκδοση)	Δένδιας: Το δυσμενές οικογενειακό περιβάλλον σχετίζεται με τις εξαφανίσεις ανηλίκων	Μεγάλη
K60	09/07/2013 (ηλεκτρονική έκδοση)	Ρόδος: Ποινική δίωξη σε μητέρα για κακοποίηση του ανήλικου παιδιού της	Μικρή
K61	02/08/2013 (ηλεκτρονική έκδοση)	Ανατροπή στην Ηλεία, συνελήφθη ο ανήλικος θείος των δύο παιδιών	Μικρή
K62	Σάββατο 03/08/2013	Ο ανήλικος θείος έσπρωξε τα παιδιά Ο 13χρονος ισχυρίστηκε ότι ζήτησε τη συμπεριφορά των συγγενών απέναντί τους	Μεσαία
K63	07/08/2013	Ανακάλεσε την ομολογία για τον πνιγμό των παιδιών	Μικρή
K64	Σάββατο 31/08/2013	Η ίδια η οικογένεια βασική αιτία εξαφάνισης ανηλίκων	Μεγάλη

K65	10/09/2013 (ηλεκτρονική έκδοση)	Κούρκουλας: «Τεράστιο πρόβλημα η εξαφάνιση και η σεξουαλική κακοποίηση παιδιών»	Μεγάλη
K66	01/10/2013 (ηλεκτρονική έκδοση)	Καθημερινά 650 κλήσεις στην Τηλεφωνική Γραμμή SOS για τα παιδιά	Μεγάλη
K67	06/11/2013 (ηλεκτρονική έκδοση)	Προφυλακίστηκαν πατριός και μητέρα για σεξουαλική κακοποίηση 18χρονης στη Ρόδο	Μικρή
K68	19/11/2013 (ηλεκτρονική μορφή)	Χαμόγελο του Παιδιού: 1.151 παιδιά έως έξι ετών κακοποιήθηκαν από την αρχή του 2013	Μεγάλη
K69	21/11/2013	Ανάδοχοι γονείς στην αναμονή, παιδιά «χαμένα» σε ιδρύματα	Μεγάλη

Πίνακας 6: Συνολικός αριθμός των άρθρων της εφημερίδας «Η Καθημερινή» ανά μέγεθος έκτασης τους κατ' έτος

ΕΤΟΣ ΕΚΤΑΣΗ ΑΡΘΡΟΥ	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ΜΕΓΑΛΗ	03 (εκ των οποίων 02 της Κυριακάτικης έκδοσης)	02	03 (εκ των οποίων 01 της Κυριακάτικης έκδοσης)	0	03	07
ΜΕΣΑΙΑ	05	10	0	03 (εκ των οποίων 01 της Κυριακάτικης έκδοσης)	05	02
ΜΙΚΡΗ	04	04	03	---	06	09

Αναφορικά με την έκταση που καταλαμβάνουν τα άρθρα στις σελίδες δημοσίευσής τους, όπως προκύπτει από τους παραπάνω Πίνακες 5 και 6, συνολικά μεγάλη έκταση έχουν 18 άρθρα, εκ των οποίων 3 από την Κυριακάτικη έκδοση, μεσαία 25, από τα οποία 1 από το Κυριακάτικο φύλλο και μικρή 26. Ενδιαφέρον έχει ότι το 75% των άρθρων της Κυριακάτικης έκδοσης έχει μεγάλη έκταση.

2.1.2 Εφημερίδα «Το Βήμα»

Τα άρθρα της εφημερίδας «Το Βήμα» που κρίθηκε ότι σχετίζονται με την κακοποίηση των ανηλίκων στην οικογένεια, για το χρονικό διάστημα των ετών 2008 έως και 2013, είναι συνολικά 28, εκ των οποίων 8 από την Κυριακάτικη έκδοση και

3 από εκείνη του Σαββάτου. Η κατανομή τους κατ' έτος προκύπτει από τους ανωτέρω Πίνακες 3 και 4 και εμφανίζεται αναλυτικότερα στον ακόλουθο Πίνακα 7.

Σε ορισμένους τίτλους και υπότιτλους επί του συνόλου των άρθρων της εφημερίδας χρησιμοποιούνται επιθετικοί προσδιορισμοί που φαίνεται να αποκαλύπτουν εξ αρχής την τοποθέτηση του συντάκτη επί του θέματος, δημιουργούν εντύπωση και προκαλούν τον αναγνώστη να ανατρέξει στο υπόλοιπο κείμενο. Ενδεικτικοί είναι οι παρακάτω τίτλοι και υπότιτλοι: «Ανησυχητικά στοιχεία για τη βία στο σπίτι. Παραμένει σε έξαρση και απολαμβάνει την κοινωνική ανοχή – Έλληνας, μορφωμένος και ευκατάστατος ο μέσος “παλικαράς”», «Βρέφος θύμα πατρικής κτηνωδίας», «Ενδοοικογενειακή βία. Η κακιά μηριά, ο βάνουσος σύζυγος», «Σιωπηλοί γείτονες. Κακούργοι γονείς υπό προστασία» και «Σοκάρει η παιδική κακοποίηση στην Ελλάδα του 2012. Συγκλονιστικές μαρτυρίες παιδιών που έζησαν τον εφιάλτη στο ίδιο τους το σπίτι».

Σε ένα μόνο τίτλο της Κυριακάτικης έκδοσης γίνεται αναφορά στην ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων σε σχέση με την οικονομική κρίση. Συγκεκριμένα, αναγράφεται σε αυτόν ότι «Η οικονομική κρίση βρήκε την Ελλάδα τελείως απροετοίμαστη στον τομέα της παιδικής προστασίας [...] Αυξάνονται ραγδαία τα κρούσματα κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών από τους ίδιους τους γονείς».

Δεν προκύπτουν από τους τίτλους των άρθρων στοιχεία από τα οποία να είναι εφικτός ο προσδιορισμός της ταυτότητας του δράστη ή του φερόμενου ως εγκληματία και των θυμάτων. Μόνο στη περίπτωση του άρθρου Β25(Κ) γίνεται αναφορά στην ηλικία του ανήλικου δράστη, στο βαθμό συγγένειας που είχε με τα επίσης ανήλικα θύματά του και στην ευρύτερη περιοχή τέλεσης του εγκλήματος.

Αναφορικά με την περιγραφή των εγκληματιών ή φερόμενων ως δραστών, χρησιμοποιούνται χαρακτηρισμοί και φράσεις όπως «μορφωμένος και

ευκατάστατος ο μέσος "παλικαράς"», «κακιά μητριά», «βάνουσος σύζυγος» και «κακούργοι γονείς». Αποδίδονται σε αυτούς δηλαδή, χαρακτηρισμοί που παραπέμπουν σε άτομα με ιδιαίτερη ψυχοσύνθεση, δίχως να αποκλείονται οι μορφωμένοι και εκείνοι που έχουν καλή οικονομική κατάσταση. Μάλιστα, στην περίπτωση του προαναφερόμενου ανήλικου δράστη, σημειώνεται ότι επρόκειτο για ένα κρούσμα ζηλοφθονίας υπογραμμίζοντας ότι η πράξη του βασίσθηκε κυρίως σε ατομικά κίνητρα· ωστόσο, σχετίζεται και με την κρίση που πλήττει τις οικογένειες.

Πίνακας 7: Άρθρα της εφημερίδας «Το Βήμα» με τίτλους και υπότιτλους, ημερομηνία δημοσίευσης και μέγεθος έκτασής τους

ΚΩΔΙΚΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗΣ	ΤΙΤΛΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	ΕΚΤΑΣΗ ΑΡΘΡΟΥ
B1	29/01/2008	Προφυλακίστηκε ο κατηγορούμενος για βιασμό του γιου του	Μικρή
B2	27/02/2008	Τα κακοποιημένα παιδιά αποκτούν στέγη Συμφωνία συνεργασίας για την ίδρυση και λειτουργία πρότυπου θεραπευτικού ξενώνα	Μεσαία
B3	06/06/2008	«Μετάγχιση» σουηδικής τεχνογνωσίας για την προστασία των παιδιών Πρωτοβουλία του κ.Παπούλια για να μη μείνουν στη θεωρία τα δικαιώματα ανηλίκων Κακοποιημένοι και παραβατικοί έφηβοι οι ευπαθείς ομάδες (έτερος τίτλος στο άρθρο)	Μεγάλη
B4	14/11/2008	Κάθε χρόνο 10.000 ελληνόπουλα κακοποιούνται	Μεσαία
B5	20/11/2008	Κλοιός για βιαστές-βασανιστές παιδιών	Μικρή
B6(K)	Κυριακή 01/02/2009	Πώς ακόμη και άνθρωποι που έχουν αφιερωθεί στον Θεό φτάνουν ως τη σεξουαλική κακοποίηση ανηλίκων Στα πλοκάμια της παιδοφιλίας Οι περιπτώσεις ρασοφόρων που έχουν καθίσει τα τελευταία χρόνια στο εδώλιο του κατηγορουμένου για βιασμούς παιδιών	Μεγάλη
B7	24/03/2009	Η ώρα των πουριτανών	Μεγάλη
B8	30/04/2009 (ηλεκτρονική έκδοση)	ΧΡΗΣΗ ΒΙΑΣ Οι Ευρωπαίοι δέρνουν τα παιδιά τους Καταφεύγουν συχνά στο πλέον παρωχημένο «εργαλείο» διαπαιδαγώγησης	Μικρή
B9	Σάββατο 23/05/2009	Η «Ελίζα» άνοιξε την αγκαλιά της στα παιδιά Εγκαινιάστηκε ο ξενώνας θεραπείας και αποκατάστασης κακοποιημένων βρεφών και νηπίων	Μεσαία
B10	Σάββατο 05/09/2009	Ανησυχητικά στοιχεία για τη βία στο σπίτι Παραμένει σε έξαρση και απολαμβάνει την κοινωνική ανοχή - Έλληνας, μορφωμένος και ευκατάστατος ο μέσος «παλικαράς»	Μεγάλη
B11	Σάββατο	Βρέφος θύμα πατρικής κτηνωδίας	

	17/10/2009		Μικρή
B12	20/11/2009 (ηλεκτρονική έκδοση)	ΟΗΕ Ένα δις παιδιά χωρίς τα στοιχειώδη	Μικρή
B13(K)	Κυριακή 12/09/2010	Ο γάμος της κράτησε 17 χρόνια, όσα χρειάστηκαν για να μαζέψει το κουράγιο της η «Αναστασία» και να πει «φτάνει πια» στον ψυχολογικό κυρίως βιασμό Νύχτες με τον εχθρό μου... Λυτρώθηκα...Τα παιδιά μου όμως; (έτερος τίτλος στο άρθρο)	Μεγάλη
B14	09/12/2010 (ηλεκτρονική μορφή)	Ενδοοικογενειακή βία Η κακιά μητριά, ο βάνουσος σύζυγος	Μεσαία
B15	25/03/2011 (ηλεκτρονική έκδοση)	Η κατάθεση του πατέρα-βιαστή «Ήμουν εκνευρισμένος για τη δόση μου» είπε ο 25χρονος που βίασε μέχρι θανάτου το 1,5 έτους κοριτσάκι του	Μικρή
B16(K)	Κυριακή 01/05/2011 (ηλεκτρονική έκδοση)	Κρήτη: Ειδική ομάδα της ΕΛ.ΑΣ. για την προστασία ανηλίκων Αφορμή ο θάνατος 16χρονης από υπερβολική κατανάλωση αλκοόλ	Μικρή
B17(K)	Κυριακή 25/12/2011	Η οικονομική κρίση βρήκε την Ελλάδα τελείως απροετοίμαστη στον τομέα της παιδικής προστασίας Τρόμος στο παιδικό δωμάτιο Αυξάνονται ραγδαία τα κρούσματα κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών από τους ίδιους τους γονείς	Μεγάλη
B18(K)	Κυριακή 25/12/2011	Το «κακοποιητικό» θεσμικό πλαίσιο Τώρα που χάθηκε η κοινωνική συνοχή δεν υπάρχει κανένα δίχτυ ασφαλείας	Μεσαία
B19(K)	Κυριακή 25/12/2011	Σιωπηλοί γείτονες Κακούργοι γονείς υπό προστασία	Μεσαία
B20(K)	Κυριακή 01/01/2012	Επικίνδυνη αποστολή	Μεσαία
B21	14/06/2012 (ηλεκτρονική έκδοση)	Για τη βία και τη βία	Μεσαία
B22	19/10/2012 (ηλεκτρονική έκδοση)	Δύο χρόνια για να δικάσει υπόθεση σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκου Έγγραφο- σοκ κατέθεσε ο Αντώνης Ρουπακιώτης στη Βουλή	Μεσαία
B23	08/11/2012 (ηλεκτρονική έκδοση)	Βία: Φαύλος Κύκλος!	Μεσαία
B24	20/11/2012 (ηλεκτρονική έκδοση)	Σοκάρει η παιδική κακοποίηση στην Ελλάδα του 2012 Συγκλονιστικές μαρτυρίες παιδιών που έζησαν τον εφιάλτη στο ίδιο τους το σπίτι	Μεγάλη
B25(K)	Κυριακή 04/08/2013	Συγκλόνησε το πανελλήνιο η είδηση ότι ένας 13χρονος έπνιξε τα μικρότερα ανάψια του Σοκάρει η τραγωδία της Ηλείας Πώς ένα κρούσμα ζηλοφθονίας συναντάται με την αύξηση της βίας μεταξύ ανηλίκων και τις οικογένειες σε κρίση	Μεγάλη
B26	19/09/2013 (ηλεκτρονική έκδοση)	Στο αρχείο η πειθαρχική έρευνα για κακοποίηση παιδιού από γονείς δικαστικούς Στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης βρίσκεται η υπόθεση στην Δικαιοσύνη	Μεσαία
B27	19/11/2013 (ηλεκτρονική έκδοση)	Δραματική αύξηση των καταγγελιών για παιδική κακοποίηση Σοκάρουν τα στοιχεία που έδωσε στη δημοσιότητα το Χαμόγελο του Παιδιού	Μεγάλη
B28	12/12/2013 (ηλεκτρονική έκδοση)	«Εργαζόμενοι...ετών 9»	Μεσαία

Πίνακας 8: Συνολικός αριθμός των άρθρων της εφημερίδας «Το Βήμα» ανά μέγεθος έκτασής τους κατ' έτος

ΕΤΟΣ ΕΚΤΑΣΗ ΑΡΘΡΟΥ	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ΜΕΓΑΛΗ	01	03 (εκ των οποίων 01 της Κυριακάτικης έκδοσης)	01 (από την Κυριακάτικη έκδοση)	01 (από την Κυριακάτικη έκδοση)	01	02 (εκ των οποίων 01 της Κυριακάτικης έκδοσης)
ΜΕΣΑΙΑ	02	01	01	02 (από την Κυριακάτικη έκδοση)	04 (εκ των οποίων 01 της Κυριακάτικης έκδοσης)	02
ΜΙΚΡΗ	02	03	0	02 (εκ των οποίων 01 της Κυριακάτικης έκδοσης)	0	0

Όσον αφορά την έκταση των άρθρων, όπως προκύπτει από τους παραπάνω Πίνακες 7 και 8, συγκεντρωτικά 5 άρθρα είναι μεγάλης έκτασης, 9 μεσαίας και 6 μικρής, δηλαδή ποσοστά 25%, 45% και 30%, αντιστοίχως. Επίσης, από την Κυριακάτικη έκδοση, 4 άρθρα έχουν μεγάλη έκταση, 3 μεσαία και 1 μικρή, δηλαδή αντιστοίχως σε ποσοστά 50%, 37,5% και 12,5%.

2.1.3 Εφημερίδα «Η Αυγή»

Από την εφημερίδα «Η Αυγή» συγκεντρώθηκαν 10 άρθρα σχετικά με το εν λόγω φαινόμενο για το υπό εξέταση χρονικό διάστημα. Αναλυτικότερα, σύμφωνα και με τον ακόλουθο Πίνακα 9, συλλέχθηκαν 2 άρθρα κατ' έτος για το 2009 και 2012 και 3 για το 2010 και 2013, αντιστοίχως. Δεν ανευρέθηκαν σχετικά άρθρα για τα έτη 2008 και 2011.

Γενικά, οι τίτλοι φαίνεται να μεταφέρουν τις πληροφορίες σε σχετικά ήπιους τόνους. Μόνο σε ένα τίτλο όπου αναφέρεται επακριβώς ότι «Η σωματική τιμωρία σκοτώνει την ψυχή των παιδιών», παρουσιάζεται πιο έντονα μία από τις πτυχές του φαινομένου της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων. Επίσης, δεν αναγράφονται στους τίτλους ιδιαίτεροι χαρακτηρισμοί για τους δράστες ή τους

φερόμενους ως εγκληματίες, ούτε συγκεκριμένα στοιχεία που να αποκαλύπτουν την ταυτότητα των θυμάτων.

Ένας μόνο τίτλος αναφέρεται στην παιδική κακοποίηση και τη φτώχεια. Ας σημειωθεί συνοπτικά ότι φτωχό θα μπορούσε να θεωρηθεί το άτομο του οποίου το βιοτικό επίπεδο είναι κάτω από το ελάχιστο όριο διαβίωσης ή κάτω από το μέσο βιοτικό επίπεδο. Φυσική ή απόλυτη φτώχεια υπάρχει όταν η ικανοποίηση που λαμβάνει κάποιος όσον αφορά τα είδη βασικών αναγκών, όπως διατροφή, καθαρό πόσιμο νερό, ένδυση, στέγη, παιδεία και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, είναι κάτω από το βιολογικά αναγκαίο όριο διαβίωσης.²⁰¹ Στην Ελλάδα, το όριο φτώχειας από 7.178€ το έτος 2010, μειώθηκε σε 6.591€ το 2011, ενώ ο κίνδυνος φτώχειας αυξήθηκε.²⁰² Είναι σαφές, λοιπόν, ότι η οικονομική κρίση συνδέεται με τη φτώχεια.

Πίνακας 9: Άρθρα της εφημερίδας «Η Αυγή» με τίτλους, ημερομηνία δημοσίευσης και μέγεθος έκτασής τους

ΚΩΔΙΚΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗΣ (ηλεκτρονική έκδοση)	ΤΙΤΛΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	ΕΚΤΑΣΗ ΑΡΘΡΟΥ
A1	30/04/2009	Η σωματική τιμωρία σκοτώνει την ψυχή των παιδιών	Μεσαία
A2	14/05/2009	Πρώτες εκτιμήσεις από την εφαρμογή του νόμου για την ενδοοικογενειακή βία	Μεγάλη
A3	Σάββατο 23/01/2010	Προστατέψτε τα παιδιά	Μικρή
A4	01/06/2010	Βίαζε επί 6 χρόνια τις ανήλικες κόρες του	Μικρή
A5	03/12/2010	Οι δύο εφιάλτες των παιδιών	Μικρή
A6	13/09/2012	Ένα στα δύο παιδιά, θύμα κακοποίησης	Μεσαία
A7	06/12/2012	Ενδοοικογενειακή βία, μύθοι και πραγματικότητα	Μεγάλη
A8	25/07/2013	Όταν αρχίσουν να κλαίνε τα μωρά	Μεγάλη
A9	17/10/2013	Εξάλειψη φτώχειας και κακοποίηση παιδιών	Μεγάλη
A10	22/11/2013	ΓΠΦ: Η βία και η κακοποίηση γυναικών πήρε διαστάσεις μάστιγας	Μεγάλη

²⁰¹ Μπαλούρδος Δ., *Η φτώχεια στην Ελλάδα: Τάσεις, προκλήσεις και πολιτικές*, στο *Νέα Φτώχεια & Κοινωνικός Αποκλεισμός. Πολιτικές Καταπολέμησης & Καθιέρωση ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος*, επιμέλεια: Μπαλούρδος Δ. & Πετράκη Μ., Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα, 2012, σ. 28. Ακόμη, έχει θεωρηθεί ότι οι άνθρωποι ζουν σε συνθήκες φτώχειας όταν το εισόδημα και οι πόροι τους δεν είναι αρκετά ώστε να μην αποκλειστούν από ένα βιοτικό επίπεδο κοινωνικά αποδεκτό στο μέρος όπου ζουν. Αυτό εξαρτάται από το επίπεδο της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης που διαφοροποιείται μεταξύ των χωρών.

²⁰² Μπαλούρδος Δ., *ό.π.*, σ. 34.

Όσον αφορά το μέγεθος των άρθρων, όπως προκύπτει από τον παραπάνω Πίνακα 9, συνολικά 5 άρθρα έχουν μεγάλη έκταση, 2 μεσαία και 3 μικρή, δηλαδή σε ποσοστά, 50%, 20% και 30%, αντιστοίχως. Δεν εντοπίστηκαν σχετικά άρθρα από την Κυριακάτικη έκδοση της ανωτέρω εφημερίδας.

2.1.4 Εφημερίδα «Ελευθεροτυπία»

Από την εφημερίδα «Ελευθεροτυπία» συγκεντρώθηκαν συνολικά 57 άρθρα, εκ των οποίων 1 από την Κυριακάτικη έκδοση και 10 από εκείνη του Σαββάτου. Η κατανομή τους κατ' έτος αποτυπώνεται στους ανωτέρω Πίνακες 3 και 4 και εμφανίζεται αναλυτικότερα στον ακόλουθο Πίνακα 10.

Στους τίτλους και υπότιτλους των άρθρων χρησιμοποιούνται ορισμένες φορές λέξεις, όπως «σοκ», «φρίκη» και «κόλαση», οι οποίες προδιαθέτουν για το περιεχόμενο του κειμένου που ακολουθεί και διεγείρουν την περιέργεια του αναγνώστη. Ακόμη, ενδεικτική των συμβολισμών που χρησιμοποιούνται στους τίτλους, είναι η περίπτωση του συνδυασμού κεφαλαίων και μικρών γραμμάτων στη λέξη «ΠαΤΕΡΑΣ» (άρθρο ΕΛ37), που προσδίδει σε αυτή ξεχωριστό νόημα σκιαγραφώντας με μιας την προσωπικότητα του εγκληματία ή του φερόμενου ως δράστη, ως αφύσικη και απάνθρωπη. Ένας ακόμη χαρακτηρισμός για το δράστη, εκείνος του παιδόφιλου πρωτοδίκη στο άρθρο ΕΛ57, δείχνει ότι η κακοποίηση των παιδιών δεν αφορά αποκλειστικά τα χαμηλά κοινωνικο – οικονομικά στρώματα. Στους τίτλους της εν λόγω εφημερίδας δεν αναφέρονται συγκεκριμένα στοιχεία για την ταυτότητα των θυμάτων.

Από τις επικεφαλίδες των άρθρων διαφαίνεται ότι στη πλειονότητά τους εκείνα αναφέρονται σε συγκεκριμένα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας και κακοποίησης ανηλίκων. Αυτό θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως μια προσπάθεια προσέγγισης των

πραγματικών διαστάσεων του φαινομένου μέσω της καταγραφής των συμβάντων από την οπτική των αρθρογράφων.

Όσον αφορά τους τίτλους και υπότιτλους, το εν λόγω φαινόμενο δεν παρουσιάζεται σε συνάρτηση με την οικονομική κρίση. Σε μία μόνο περίπτωση σημειώνεται ότι «Η φτώχεια φέρνει κακοποίηση», ενώ σε άλλη η σχέση αυτή υπονοείται καθόσον αναγράφεται στον τίτλο «...Ψυχές στα αζήτητα αφήνει η κρίση».

Πίνακας 10: Άρθρα της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία» με τίτλους και υπότιτλους, ημερομηνία δημοσίευσης και μέγεθος έκτασής τους

ΚΩΔΙΚΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗΣ (ηλεκτρονική έκδοση, πλην όσων αναφέρεται η ηλεκτρονική έκδοση)	ΤΙΤΛΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	ΕΚΤΑΣΗ ΑΡΘΡΟΥ
ΕΛ1	Σάββατο 31/01/2009	Τα σημάδια από την παιδική κακοποίηση εκδηλώνονται πριν από τα 12	Μεγάλη
ΕΛ2	18/02/2009	Σε ψυχιατρεία καταλήγει το 90% των κακοποιημένων παιδιών	Μεγάλη
ΕΛ3	09/04/2009	Εντός της οικογένειας το 30% των σεξουαλικών κακοποιήσεων	Μεγάλη
ΕΛ4	Σάββατο 11/04/2009 (ηλεκτρονική έκδοση)	Έκοψε τα χέρια και τα πόδια της συζύγου του Φριχτό περιστατικό ενδοοικογενειακής βίας	Μικρή
ΕΛ5	13/04/2009	ΚΑΛΑΜΑΤΑ: ΑΛΒΑΝΟΣ ΕΚΟΨΕ ΤΑ ΑΚΡΑ ΤΗΣ ΕΝ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙ ΣΥΖΥΓΟΥ ΤΟΥ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΟΥΣ Φρίκη με αλυσοπρίονο	Μικρή
ΕΛ6	13/04/2009 (ηλεκτρονική έκδοση)	Συγκόλλησαν οι γιατροί τα άκρα της 30χρονης	Μικρή
ΕΛ7	30/04/2009	48-84% ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΘΕΩΡΟΥΝ ΑΚΟΜΗ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ ΟΤΙ Η ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΤΙΜΩΡΙΑ... ΣΥΝΕΤΙΖΕΙ - ΦΩΤΕΙΝΗ ΕΞΑΙΡΕΣΗ Η ΣΟΥΗΔΙΑ Η Ευρώπη του 21ου αιώνα δέρνει τα παιδιά της Επτά στους δέκα γονείς στην Ελλάδα «διδάσκουν» δέροντας	Μεγάλη
ΕΛ8	18/06/2009	«ΥΠΟΘΕΣΗ ΠΑΙΔΕΡΑΣΤΙΑΣ ΣΤΟ ΙΛΙΟΝ» Το μαρτύριο των παιδιών συνεχίζεται μετά την αναβολή της δίκης	Μεγάλη
ΕΛ9	26/06/2009	Περιγραφή-σοκ για παιδική πορνογραφία	Μικρή
ΕΛ10	02/07/2009	Δέκα χρόνια για αποπλάνηση	Μεσαία
ΕΛ11	10/08/2009 (ηλεκτρονική έκδοση)	Τραγωδία στην Ελευσίνα Μητέρα στραγγάλισε τα δύο ανήλικα παιδιά της	Μικρή
ΕΛ12	14/09/2009	Μετανιωμένος ο πατέρας που έσερνε τον γιο με το αυτοκίνητο	Μεσαία
ΕΛ13	24/09/2009	Το ξύλο βλάπτει σοβαρά την ψυχολογική	Μικρή

	(ηλεκτρονική έκδοση)	υγεία των παιδιών	
ΕΛ14	05/11/2009	23 ΧΡΟΝΙΑ ΓΙΑ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ 12ΧΡΟΝΟΥ ΑΝΙΨΙΟΥ Βαριά ποινή στον θείο - βιαστή	Μεσαία
ΕΛ15	20/11/2009	ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΑ ΣΟΚ «Ο πατέρας μου με βίαζε σχεδόν κάθε μέρα...»	Μικρή
ΕΛ16	20/11/2009	Παιδιά έρμαια βίας	Μεγάλη
ΕΛ17	Σάββατο 21/11/2009	Η κόλαση των παιδιών 50 χρόνια από τη Διακήρυξη του ΟΗΕ	Μεγάλη
ΕΛ18	26/11/2009	Μέτρα για εξάλειψη της βίας εναντίον γυναικών και παιδιών	Μεσαία
ΕΛ19	27/11/2009	ΥΠΟΘΕΣΗ ΠΑΙΔΕΡΑΣΤΙΑΣ Δεν είναι όλα Ιλίου... φαεινότερα	Μεσαία
ΕΛ20	14/12/2009	Σοκ για την κακοποίηση των παιδιών	Μεσαία
ΕΛ21	27/01/2010	ΥΠΟΘΕΣΗ ΠΑΙΔΕΡΑΣΤΙΑΣ ΣΤΟ ΙΛΙΟΝ Δάκρυα από τη μάνα και βολές στη γιαγιά	Μεγάλη
ΕΛ22	25/02/2010 (ηλεκτρονική έκδοση)	Βαριές ποινές για τους παιδεραστές στο Ίλιον	Μεσαία
ΕΛ23	28/04/2010	ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΠΑΙΔΙΩΝ Το ξύλο δεν βγήκε από τον παράδεισο	Μεγάλη
ΕΛ24	21/05/2010 (ηλεκτρονική έκδοση)	«Όχι» στη σωματική τιμωρία των παιδιών λέει το Συμβούλιο της Ευρώπης	Μικρή
ΕΛ25	02/06/2010	Αλυσόδεσε τον γιο του γιατί ήταν «άτακτος»	Μεσαία
ΕΛ26(Κ)	Κυριακή 06/06/2010 (ηλεκτρονική έκδοση)	Έδενε στο καλοριφέρ τον 9χρονο γιο της	Μικρή
ΕΛ27	07/06/2010	ΜΑΝΑ ΕΔΕΣΕ 9ΧΡΟΝΟ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ Παιδιά στο υπόγειο και ένα πιο κάτω...	Μεσαία
ΕΛ28	16/06/2010	Καταδίκη για χειροδικία στο παιδί της	Μικρή
ΕΛ29	21/06/2010	ΣΕ ΙΔΡΥΜΑ ΤΟ ΚΑΚΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΠΑΙΔΙ Μια υιοθεσία, πολλά ερωτήματα	Μεγάλη
ΕΛ30	22/06/2010	Οι αρνητικές συνέπειες της κακοποίησης ανηλίκων	Μικρή
ΕΛ31	25/08/2010	Σεξουαλική κακοποίηση ανηλίκων: το 60% των δραστών γύρω από την οικογένεια	Μεσαία
ΕΛ32	31/08/2010	ΓΥΝΑΙΚΕΣ-ΘΥΜΑΤΑ Κακοποίηση και μετά εγκατάλειψη	Μεγάλη
ΕΛ33	16/11/2010 (ηλεκτρονική έκδοση)	Περισσότερα από 700 παιδιά έπεσαν θύματα κακοποίησης μέσα σε 10 μήνες	Μεσαία
ΕΛ34	17/11/2010	ΚΑΛΕΣΤΕ 1056 και SOSTE Χίλια παιδιά δεν χαμογέλασαν φέτος	Μεσαία
ΕΛ35	06/12/2010	ΕΚΕΙ ΠΟΥ ΣΤΑΜΑΤΑ Η ΛΟΓΙΚΗ Κακοποίησαν το μωρό τους μέχρι θανάτου	Μεσαία
ΕΛ36	21/01/2011 (ηλεκτρονική έκδοση)	Μάστιγα η παιδική κακοποίηση σε όλο τον κόσμο Θεσσαλονίκη	Μικρή
ΕΛ37	25/03/2011 (ηλεκτρονική έκδοση)	ΠαΤΕΡΑΣ στην Θεσσαλονίκη	Μεσαία
ΕΛ38	Σάββατο 26/03/2011	25ΧΡΟΝΟΣ ΣΚΟΤΩΣΕ ΑΦΟΥ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΣ ΒΙΑΣΕ ΤΗ ΝΕΟΓΕΝΝΗΤΗ ΚΟΡΗ ΤΟΥ Πέρα από τη φρίκη	Μεγάλη
ΕΛ39	15/04/2011	ΠΑΙΔΙΑ, ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΘΥΜΑΤΑ Η φτώχεια φέρνει κακοποίηση	Μεγάλη
ΕΛ40	Σάββατο 21/05/2011	ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΝΤΑΙ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑΤΡΙΚΑ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ Παιδιά για χρόνια στα αζήτητα	Μεγάλη
ΕΛ41	18/05/2011	10 χρόνια σε πανεπιστημιακό για κακοποίηση συζύγου και παιδιών	Μεσαία
ΕΛ42	15/06/2011 (ηλεκτρονική έκδοση)	Σύλληψη αλλοδαπού για κακοποίηση του 4χρονου γιου του	Μικρή
ΕΛ43	20/06/2011	ΜΙΚΡΟΙ ΚΑΙ ΕΦΗΒΟΙ ΑΠΕΥΘΥΝΟΝΤΑΙ ΣΤΙΣ ΓΡΑΜΜΕΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΓΙΑ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ,	Μεγάλη

		ΣΧΕΣΕΙΣ Πιο πολλά παιδιά τηλεφωνούν για βοήθεια	
ΕΛ44	03/08/2011	Για βιασμό των εγγονών της αδελφής του	Μικρή
ΕΛ45	Σάββατο 01/10/2011 (ηλεκτρονική έκδοση)	Σύλληψη 42χρονης για κακοποίηση του παιδιού της	Μικρή
ΕΛ46	23/01/2013	ΟΛΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ΠΑΙΔΙΑ ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΠΟΝΤΑΙ ΣΕ ΙΔΡΥΜΑΤΑ, ΑΝΑΜΕΣΑ ΤΟΥΣ ΚΑΙ ΕΦΗΒΟΙ. Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΕΧΑΣΕ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΑΝΑΚΛΑΣΤΙΚΑ Ψυχές στα αζήτητα αφήνει η κρίση	Μεγάλη
ΕΛ47	21/02/2013 (ηλεκτρονική έκδοση)	Κακοποίηση 12χρονου στη Χαλέπα Χανίων	Μεσαία
ΕΛ48	28/02/2013	2.530 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΖΗΤΗΣΑΝ ΒΟΗΘΕΙΑ Ομπρέλα για χιλιάδες παιδιά	Μεγάλη
ΕΛ49	04/03/2013	Βίασε και σκότωσε το εξάχρονο παιδί του	Μικρή
ΕΛ50	03/05/2013 (ηλεκτρονική έκδοση)	Την Τρίτη οι απολογίες τους Πάτρα: Προφυλάκιση των γονιών που κατηγορούνται για βιασμούς των παιδιών τους	Μικρή
ΕΛ51	07/05/2013 (ηλεκτρονική έκδοση)	Προφυλακιστέοι οι γονείς που ασελγούσαν στα παιδιά τους	Μικρή
ΕΛ52	Σάββατο 29/06/2013	Όταν οι αδελφικοί ανταγωνισμοί οδηγούν σε ψυχικά τραύματα	Μεσαία
ΕΛ53	11/07/2013	ΤΟ «ΧΑΜΟΓΕΛΟ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ» ΕΙΧΕ ΠΡΟΕΙΔΟΠΟΙΗΣΕΙ Γνώριζαν για τη μάνα με το σαλεμένο νου Κανείς δεν έκανε κάτι για να σωθεί το βρέφος	Μεγάλη
ΕΛ54	01/08/2013	Σκότωσε το μωρό για να μην κλαίει! 21χρονη μάνα τεσσάρων παιδιών	Μικρή
ΕΛ55	Σάββατο 31/08/2013	Η εγκυμοσύνη, τα παιδιά και η βία στο σπίτι	Μικρή
ΕΛ56	Σάββατο 31/08/2013	Ενδοοικογενειακή βία Πώς να αναγνωρίσετε τα σημάδια	Μεγάλη
ΕΛ57	Σάββατο 07/12/2013 (ηλεκτρονική έκδοση)	Παιδόφιλος πρωτοδίκης ζητά να μην απολυθεί	Μεσαία

Πίνακας 11: Συνολικός αριθμός των άρθρων της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία» ανά μέγεθος έκτασης τους κατ' έτος

ΕΤΟΣ ΕΚΤΑΣΗ ΑΡΘΡΟΥ	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ΜΕΓΑΛΗ	---	07	04	04	---	04
ΜΕΣΑΙΑ	---	06	07	02	---	03
ΜΙΚΡΗ	---	07	04 (εκ των οποίων 01 της Κυριακάτικης έκδοσης)	04	---	05

Αναφορικά με την έκταση των άρθρων, όπως προκύπτει από τους παραπάνω Πίνακες 10 και 11, συγκεντρωτικά, 19 άρθρα είναι μεγάλης έκτασης, 18 μεσαίας και 19 μικρής, μη συμπεριλαμβανομένου ενός από την Κυριακάτικη έκδοση. Συνολικά,

ποσοστό 33,93% αντιπροσωπεύει τα άρθρα μεγάλης έκτασης, 32,14% μεσαίας και 33,93% μικρής.

2.1.5 Εφημερίδα «Τα Νέα»

Τα άρθρα της εφημερίδας «Τα Νέα» που θεωρήθηκε ότι σχετίζονται με το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων είναι συνολικά 34, εκ των οποίων 12 από την έκδοση του Σαββατοκύριακου και 1 από το φύλλο του Σαββάτου. Η κατανομή τους κατ' έτος εμφανίζεται στους παραπάνω Πίνακες 3 και 4 και αποτυπώνεται αναλυτικότερα στον ακόλουθο Πίνακα 12.

Από τους τίτλους των άρθρων της εφημερίδας «Τα Νέα» διαφαίνεται ότι σε ποσοστό περίπου 40% αυτά αναφέρονται σε συμβάντα ενδοοικογενειακής κακοποίησης ανηλίκων έναντι αντίστοιχου ποσοστού περίπου 25% που αφορά στην έκδοση του Σαββατοκύριακου. Μνεία σε φορείς σχετικούς με το εν λόγω φαινόμενο γίνεται, βάσει των τίτλων, σε ποσοστό 40% των άρθρων της ανωτέρω απογευματινής εφημερίδας και 15% εκείνων της έκδοσης του Σαββατοκύριακου.

Το ύφος γραφής σε γενικές γραμμές θεωρείται σχετικά ήπιο, δίχως εντυπωσιακές εκφράσεις και χαρακτηρισμούς ή αναφορές σε προσωπικά στοιχεία των δραστών και των θυμάτων. Σε ορισμένες μόνο περιπτώσεις χρησιμοποιούνται στους τίτλους αποσπάσματα από τις μαρτυρίες παιδιών που κακοποιήθηκαν από τους γονείς τους, όπως στα άρθρα N7(K), N23 και N26. Ενδιαφέρον έχει ο τίτλος στον οποίο αναφέρεται ότι στην πλειονότητά τους οι θύτες είναι άνδρες και μάλιστα γίνεται μνεία στο προφίλ του θύτη.

Στους τίτλους και υπότιτλους των εν λόγω δημοσιευμάτων, ουδεμία αναφορά γίνεται στην ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση.

Πίνακας 12: Άρθρα της εφημερίδας «Τα Νέα» με τίτλους και υπότιτλους, ημερομηνία δημοσίευσης και μέγεθος έκτασής τους

ΚΩΔΙΚΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗΣ	ΤΙΤΛΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	ΕΚΤΑΣΗ ΑΡΘΡΟΥ
N1	27/02/2008	Η κακοποίηση «χτυπά» 28.000 παιδιά τον χρόνο Κακοποιημένο ένα στα δέκα που εξετάζονται στα νοσοκομεία	Μεσαία
N2(Κ)	Σαββατοκύριακο 19-20/04/2008	Εξέδιδαν την κόρη τους!	Μικρή
N3(Κ)	Σαββατοκύριακο 18-19/10/2008	Είναι ένα μέσον εκφοβισμού που εκδηλώνει την αδυναμία γονέα και παιδιού στις σχέσεις τους, στην ικανότητα διαχείρισης κρίσεων και βεβαίως υποδηλώνει ένα χάσμα στην επικοινωνία Το ξύλο δεν βγήκε από τον Παράδεισο Η σωματική βία έχει τεράστιες επιπτώσεις στη ζωή των παιδιών	Μεγάλη
N4	11/11/2009	ΥΠΟΘΕΣΗ ΠΑΙΔΕΡΑΣΤΙΑΣ ΣΤΟ ΙΛΙΟΝ «Αγνόησαν το SOS για την κακοποίηση των παιδιών»	Μεσαία
N5	Σάββατο 14/11/2009 (ηλεκτρονική έκδοση)	Έσβησαν τα σιγάρα πάνω σε 4χρονη	Μεσαία
N6	18/11/2009	Ειρήνη Μελίστα – Πανταζή ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑΣ ΕΦΕΤΩΝ – ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ Παραβιάζονται τα δικαιώματα των παιδιών	Μεσαία
N7(Κ)	Σαββατοκύριακο 21-22/11/2009	Τα παιδιά από το Χαμόγελο του Παιδιού οργάνωσαν μια εκδήλωση για την παγκόσμια μέρα κατά της παιδικής κακοποίησης «Έτρωγα ξύλο μέχρι που το έσκασα από το σπίτι ...» Τέσσερα παιδιά που ξέφυγαν από τον εφιάλτη της κακοποίησης διηγούνται τις ιστορίες τους (Έτεροι τίτλοι στο άρθρο) «Ο μπαμπάς έπινε, η μαμά τον δικαιολογούσε» «Μου έκανε πράγματα που σίγουρα δεν κάνουν οι μπαμπάδες» «Με χτυπούσε όταν δεν πήγαινα πολλά λεφτά» «Είχα κατάγματα από το ξύλο» 506 καταγγελίες μέσα σε εννέα μήνες	Μεγάλη
N8	04/12/2009	SOS για τα «παιδιά της καταγίδας»	Μεσαία
N9	27/01/2010	ΚΑΤΗΓΟΡΕΙΤΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΗΣ Επιμένει ότι όλα είναι φαντασίες η ... μητέρα	Μικρή
N10	27/01/2010	Το κοριτσάκι της διπλανής πόρτας	Μικρή
N11	18/02/2010	115 25 Τηλεφωνική γραμμή «Μαζί για το παιδί»	Μικρή
N12	25/08/2010	ΕΓΚΛΗΜΑ ΣΤΗΝ ΑΡΚΑΔΙΑ Ο ιατροδικαστής επιβεβαίωσε το μαρτύριο του πνιγμού	Μικρή
N13	03/09/2010	ΚΡΗΤΗ	Μικρή

		Συνελήφθη 29χρονος για σεξουαλική κακοποίηση 12χρονης	
N14	17/11/2011	Το Χαμόγελο του Παιδιού τονίζει την ανάγκη αύξησης των δομών προστασίας Σήμα κινδύνου για τα κακοποιημένα παιδιά	Μεσαία
N15	22/12/2011	ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ Φύλακες - άγγελοι των παιδιών	Μεγάλη
N16	05/01/2012	Η στήριξη έρχεται και από το τηλέφωνο (Τίτλοι επιμέρους κειμένων μεταξύ άλλων) 116 111 ΓΡΑΜΜΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΦΗΒΟ 800 11 88 881 ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΒΙΑΣ)	Μεγάλη για το κυρίως άρθρο και μικρή για τα επιμέρους
N17(Κ)	Σαββατοκύριακο 19-20/05/2012	Δικαστές φέρεται να κακοποιούσαν τον γιο τους	Μικρή
N18(Κ)	Σαββατοκύριακο 26-27/05/2012	Κακοποίηση ανηλίκου ... Ε, και;	Μεσαία
N19(Κ)	Σαββατοκύριακο 02-03/06/2012	Παιδική κακοποίηση	Μεσαία
N20(Κ)	Σαββατοκύριακο 23-24/06/2012	Η σιωπή στην παιδική κακοποίηση	Μεσαία
N21(Κ)	Σάββατο 30/06/2012 & Κυριακή 01/07/2012	Απάντηση για την κακοποίηση	Μεσαία
N22(Κ)	Σαββατοκύριακο 01-02/09/2012	ΦΑΚΕΛΟΣ ΠΑΙΔΙΚΗ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ Παραμέληση, συναισθηματική, σωματική και σεξουαλική κακοποίηση: Το φαινόμενο παίρνει ανησυχητικές διαστάσεις και στην Ελλάδα Το ξύλο δεν βγήκε από τον Παράδεισο (Έτερος τίτλος στο άρθρο) ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΘΥΤΗ Στο 90% των περιπτώσεων είναι άνδρας)	Μεγάλη
N23	03/09/2012	«Ο πατέρας μου με βίαζε για 9χρόνια» (Τίτλοι επιμέρους κειμένων) «Φοβόμουν να μιλήσω γιατί με έδερνε» «Με χτυπούσε αλύπητα με τη ζώνη του» «Η μαμά μας κλείδωσε και έφυγε για πάντα»	Μεγάλη
N24	03/09/2012	Τραγικές οι ελλείψεις στο πεδίο της δικαιοσύνης Ο χρόνος μετράει εις βάρος των παιδιών	Μεγάλη
N25	03/09/2012	Η αποτυχία της Πολιτείας	Μικρή
N26	19/11/2012	Η γραμμή SOS 1056 υπενθυμίζει τη δράση της με αφορμή τη σημερινή Ημέρα κατά της Παιδικής Κακοποίησης Παιδιά χωρίς χαμόγελο (Έτερος τίτλος στο άρθρο) ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΟΥ 15ΧΡΟΝΟΥ ΒΑΣΙΛΗ «Ο πατέρας με χτυπούσε αλύπητα-ένιωσα μόνος και αβοήθητος»	Μεγάλη
N27	28/02/2013	Αύξηση 80,5% στα αιτήματα για στήριξη από Το Χαμόγελο του Παιδιού σε σύγκριση με το 2011 41.897 παιδιά ζήτησαν βοήθεια το 2012	Μικρή
N28(Κ)	Σαββατοκύριακο 22-23/06/2013	Καμπανάκι για τη βία ανάμεσα σε αδέρφια	Μεγάλη
N29	09/07/2013 (ηλεκτρονική έκδοση)	Μέλη «προβληματικών» οικογενειών οι περισσότεροι ανήλικοι που εξαφανίζονται, σύμφωνα με το υπουργείο Προστασίας του Πολίτη	Μεγάλη
N30(Κ)	Σαββατοκύριακο 07-08/09/2013	Υπόθεση Αγία Βαρβάρα Τα παιδιά των φαναριών έμεναν κάποτε	Μεγάλη

		εδώ (Έτεροι τίτλοι στο άρθρο) Απαγωγές, λύτρα, ξυλοδαρμοί: το σκληρό παρελθόν των παιδιών που κατέληξαν στο Ίδρυμα Από την αλβανική επαιτεία στο οικοτροφείο	
N31	19/09/2013	Στο αρχείο η υπόθεση των δύο δικαστικών λειτουργών που κακοποίησαν το 7χρονο παιδί τους	Μεσαία
N32	01/10/2013 (ηλεκτρονική μορφή)	Πάνω από 120.000 κλήσεις στο Χαμόγελο του Παιδιού το α' εξάμηνο του 2013	Μεσαία
N33	02/10/2013	Σήμα κινδύνου από 120.000 παιδιά μέσα σε ένα εξάμηνο! Σοκάρουν τα στοιχεία από το Χαμόγελο του Παιδιού το 2013	Μεσαία
N34(Κ)	Παρασκευή – Κυριακή 25-27/10/2013	Τα παιδιά του Χαμόγελου Εδώ δεν μένει μόνο η Μαρία	Μεγάλη

Πίνακας 13: Συνολικός αριθμός των άρθρων της εφημερίδας «Τα Νέα» ανά μέγεθος έκτασής τους κατ' έτος

ΕΤΟΣ ΕΚΤΑΣΗ ΑΡΘΡΟΥ	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ΜΕΓΑΛΗ	01 (από την έκδοση του Σαββατοκύριακου)	01 (από την έκδοση του Σαββατοκύριακου)	---	01	03 (εκ των οποίων 01 από την έκδοση του Σαββατοκύριακου)	04 (εκ των οποίων 03 από την έκδοση του Σαββατοκύριακου)
ΜΕΣΑΙΑ	01	04	---	01	04 (από την έκδοση του Σαββατοκύριακου)	03
ΜΙΚΡΗ	01 (από την έκδοση του Σαββατοκύριακου)	---	05	---	02 (εκ των οποίων 01 από την έκδοση του Σαββατοκύριακου)	01

Όσον αφορά την έκταση που καταλαμβάνουν τα προαναφερόμενα δημοσιεύματα της εφημερίδας «Τα Νέα», σύμφωνα με τα στοιχεία των ανωτέρω Πινάκων 12 και 13, συνολικά 4 άρθρα είναι μεγάλης έκτασης, 9 μεσαίας και 7 μικρής. Με άλλα λόγια, ποσοστό 18,18% αντιπροσωπεύει τα άρθρα μεγάλης έκτασης, 40,91% μεσαίας και 31,82% μικρής. Τα αντίστοιχα ποσοστά για την έκδοση του Σαββατοκύριακου είναι περίπου 50%, 33,33% και 16,66%, καθόσον 6 άρθρα είναι μεγάλης έκτασης, 4 μεσαίας και 2 μικρής.

2.1.6 Εφημερίδα «Έθνος»

Τα άρθρα της εφημερίδας «Έθνος» που κρίθηκε ότι αφορούν στην κακοποίηση των ανηλίκων στην οικογένεια για το χρονικό διάστημα των ετών 2008 έως και 2013 είναι συνολικά 29, εκ των οποίων 5 από την έκδοση του Σαββάτου. Η κατανομή τους κατ' έτος εμφανίζεται στον παραπάνω Πίνακα 3 και προκύπτει αναλυτικότερα από τον ακόλουθο Πίνακα 14.

Στους τίτλους και υπότιτλους των παραπάνω άρθρων χρησιμοποιούνται ορισμένες φορές λέξεις και φράσεις, όπως «σοκ», «ζωή εφιάλτης», «συγκλονιστική κατάθεση» και «σοκαρισμένη η κοινωνία», που κεντρίζουν ιδιαίτερα το ενδιαφέρον και προϊδεάζουν για το θέμα που αναπτύσσεται στη συνέχεια. Δεν προκύπτει από τους τίτλους συγκεκριμένη σκιαγράφηση των δραστών ή φερόμενων ως εγκληματιών, ούτε μνημονεύονται προσωπικά στοιχεία των θυμάτων.

Σε ποσοστό περίπου 50%, οι τίτλοι και οι υπότιτλοι αναφέρονται σε συγκεκριμένα συμβάντα ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων. Σε δύο τίτλους φαίνεται να γίνεται συσχέτιση της εν λόγω κακοποίησης με την οικονομική κρίση. Συγκεκριμένα, αναγράφεται σε αυτούς, «Με θύματα τα παιδιά. Η κρίση γεννά οικογενειακές τραγωδίες» και «Πληθαίνουν οι καταγγελίες στην τηλεφωνική γραμμή SOS. Τα παιδιά πληρώνουν την κρίση».

Πίνακας 14: Άρθρα της εφημερίδας «Έθνος» με τίτλους και υπότιτλους, ημερομηνία δημοσίευσης και μέγεθος έκτασής τους

ΚΩΔΙΚΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗΣ	ΤΙΤΛΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	ΕΚΤΑΣΗ ΑΡΘΡΟΥ
ΕΘ1	28/1/2008	ΣΟΚ ΣΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ Κακοποιούσε και βίαζε το 6χρονο αγοράκι του	Μεγάλη
ΕΘ2	12/3/2008	UNICEF Πεθαίνουν από κακοποίηση 4 παιδιά την ημέρα	Μεσαία
ΕΘ3	14/11/2008 (ηλεκτρονική)	Θύματα κακοποίησης 10.000 παιδιά κάθε	Μεσαία

	μορφή)	χρόνο	
ΕΘ4	11/9/2009 (ηλεκτρονική έκδοση)	Βίαζε επί πέντε χρόνια τα παιδιά συγγενών του	Μικρή
ΕΘ5	Σάββατο 14/11/2009	ΝΙΚΑΙΑ Ζωή εφιάλης για 4χρονη	Μικρή
ΕΘ6	20/11/2009 (ηλεκτρονική έκδοση)	Εκατοντάδες κακοποιημένα παιδιά στην Ελλάδα	Μεγάλη
ΕΘ7	14/12/2009	ΥΠΟΘΕΣΗ ΠΑΙΔΕΡΑΣΤΙΑΣ ΣΤΟ ΙΛΙΟΝ Συγκλονιστική κατάθεση από τον παιδοψυχίατρο του «Αγλαΐα Κυριακού»	Μικρή
ΕΘ8	Σάββατο 22/5/2010	Απόφαση του Συμβουλίου της Ευρώπης Τέλος το... ξύλο στα παιδιά	Μεσαία
ΕΘ9	2/6/2010 (ηλεκτρονική μορφή)	Έδεσε με... αλυσίδα τον 12χρονο γιο του	Μεσαία
ΕΘ10	2/9/2010 (ηλεκτρονική έκδοση)	Συνελήφθη 29χρονος για κακοποίηση παιδιών	Μεσαία
ΕΘ11	18/11/2010	Σε 10 μήνες 770 περιστατικά στην τηλεφωνική γραμμή SOS Το σκληρό πρόσωπο της παιδικής κακοποίησης	Μεγάλη
ΕΘ12	24/3/2011 (ηλεκτρονική έκδοση)	Μωρό πέθανε αφού κακοποιήθηκε σεξουαλικά από τον πατέρα του	Μικρή
ΕΘ13	15/4/2011	Ημερίδα των Παιδικών Χωριών SOS και του ΕΚΚΕ Έκρηξη της παιδικής κακοποίησης	Μεγάλη
ΕΘ14	Σάββατο 1/10/2011 (ηλεκτρονική έκδοση)	ΗΡΑΚΛΕΙΟ Συνελήφθη 42χρονη για κακοποίηση του παιδιού της	Μικρή
ΕΘ15	Σάββατο 19/11/2011 (ηλεκτρονική μορφή)	ΜΕ ΘΥΜΑΤΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ Η κρίση γεννά οικογενειακές τραγωδίες	Μεγάλη
ΕΘ16	18/5/2012 (ηλεκτρονική έκδοση)	ΔΕΝ ΤΟΥΣ ΑΦΑΙΡΕΘΗΚΕ Η ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ Δικαστικοί κατηγορούνται για κακοποίηση 7χρονου	Μεσαία
ΕΘ17	5/7/2012	Πληθαίνουν οι καταγγελίες στην τηλεφωνική γραμμή SOS Τα παιδιά πληρώνουν την κρίση	Μεγάλη
ΕΘ18	12/9/2012 (ηλεκτρονική έκδοση)	ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΥΓΕΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ Θύμα σωματικής βίας ένα στα δύο παιδιά	Μεγάλη
ΕΘ19	Σάββατο 13/10/2012 (ηλεκτρονική έκδοση)	ΣΤΗ ΒΟΝΙΤΣΑ Πατέρας στον εισαγγελέα επειδή χτυπούσε τις ανήλικες κόρες του	Μικρή
ΕΘ20	19/10/2012 (ηλεκτρονική έκδοση)	ΑΠΕΛΠΙΣΙΑ... Δύο χρόνια αναβολές στη δίκη πατέρα που βίαζε την ανήλικη κόρη του	Μεγάλη
ΕΘ21	20/11/2012 (ηλεκτρονική μορφή)	ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ Κακοποίηση παιδιών	Μεσαία
ΕΘ22	27/11/2012 (ηλεκτρονική μορφή)	ΜΕΣΑΡΑ Χαροπαλεύει 16χρονη από σφαίρα	Μικρή
ΕΘ23	17/12/2012 (ηλεκτρονική έκδοση)	ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΓΕΛΙΑ Εξετάζονται δεκάδες καταγγελίες κακοποίησης παιδιών	Μεγάλη
ΕΘ24	26/4/2013 (ηλεκτρονική)	ΣΥΝΕΛΗΦΘΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ Πατέρας ασελγούσε στις κόρες του και	Μικρή

	έκδοση)	ξυλοκοπούσε το γιο του	
ΕΘ25	7/5/2013	ΣΟΚΑΡΙΣΜΕΝΗ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ Ανάγκαζαν τα παιδιά τους να συμμετέχουν σε όργια	Μικρή
ΕΘ26	11/6/2013 (ηλεκτρονική μορφή)	Ανεξίτηλα σημάδια σε αθώες ψυχές Θύματα σεξουαλικής κακοποίησης πέφτουν κάθε χρόνο χιλιάδες παιδιά	Μεγάλη
ΕΘ27	9/7/2013 (ηλεκτρονική έκδοση)	ΚΑΤΑ ΤΟ ΠΡΩΤΟ 4ΜΗΝΟ ΦΕΤΟΣ Εξαφανισμένα παραμένουν 97 παιδιά	Μεσαία
ΕΘ28	19/11/2013 (ηλεκτρονική έκδοση)	ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ Καταγγελίες για κακοποίηση άνω των 1.100 παιδιών από τις αρχές του 2013	Μεγάλη
ΕΘ29	25/11/2013 (ηλεκτρονική μορφή)	ΧΑΜΟΓΕΛΟ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ Αυξήθηκαν τα περιστατικά κακοποίησης παιδιών	Μεγάλη

Πίνακας 15: Συνολικός αριθμός των άρθρων της εφημερίδας «Έθνος» ανά μέγεθος έκτασής τους κατ' έτος

ΕΤΟΣ ΕΚΤΑΣΗ ΑΡΘΡΟΥ	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ΜΕΓΑΛΗ	01	01	01	02	04	03
ΜΕΣΑΙΑ	02	0	03	0	02	01
ΜΙΚΡΗ	0	03	0	02	02	02

Όπως προκύπτει από τους ανωτέρω Πίνακες 14 και 15, συνολικά 12 άρθρα είναι μεγάλης έκτασης, 8 μεσαίας και 9 μικρής, δηλαδή σε ποσοστά 41,38%, 27,59% και 31,03%, αντιστοίχως.

2.2 Τα σχόλια στα άρθρα και η χρήση επιθετικών προσδιορισμών

2.2.1 Εφημερίδα «Η Καθημερινή»

Στον ακόλουθο Πίνακα 16 παρατίθενται αποσπάσματα από τα κυριότερα σχόλια των άρθρων της εφημερίδας «Η Καθημερινή», με βάση τη χρησιμοποίηση επιθετικών προσδιορισμών και χαρακτηριστικών επισημάνσεων επί του θέματος.

Η εν λόγω διάκριση έγινε με επίκεντρο κυρίως τις έννοιες «κακοποίηση», «ανήλικος», «οικογένεια» και «οικονομική κρίση», τον αριθμό επαναλήψεως αυτών

στα κείμενα, καθώς και το γενικότερο ύφος του αρθρογράφου.

Πίνακας 16: Τα κυριότερα σχόλια των άρθρων της εφημερίδας «Η Καθημερινή»

ΚΩΔΙΚΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΣΧΟΛΙΑ
K1(Κ)	«...η Ελλάδα πίσω από τη βιτρίνα επιφυλάσσει στα παιδιά της μια διαφορετική, πολύ πιο ζοφερή πραγματικότητα , τα περιστατικά σεξουαλικής κακοποίησης που βλέπουν το φως της δημοσιότητας αποτελούν μόνο την κορυφή του παγόβουνου, υπολογίζεται ότι 10.000 παιδιά υφίστανται βαριά σωματική κακοποίηση από τους γονείς τους... »
K2(Κ)	«Οι ρόλοι κατανεμημένοι, έτοιμοι από καιρό να εκτονώσουν (κάθε φορά) την κοινωνική κατακραυγή ή συμπίνα: πατέρας ή μάννα-τέρας, παιδί-θύμα. Ασύμμετρες, καταχρηστικές σχέσεις εξουσίας. »
K3	«...αν και τα “σημάδια” της βίας δεν εξαλείφονται ποτέ. [...] Το παιδί πρέπει να διατηρεί σταθερή σχέση με ένα άτομο της οικογένειας, ώστε να εξασφαλίζεται ένας ουσιαστικός δεσμός.»
K12	«Εκτεθειμένα στη βία των “δικών τους ανθρώπων” είναι χιλιάδες Ελληνόπουλα, αφού κάθε χρόνο κακοποιούνται ή παραμελούνται από το οικογενειακό ή κοντινό τους περιβάλλον 5.000 έως 10.000 παιδιά προσχολικής ηλικίας στη χώρα μας.»
K14	«Θα πρέπει να διευκολυνθεί η υιοθεσία ανηλίκων, των οποίων η κακοποίηση από τους φυσικούς γονείς είναι έντονη, συστηματική και μακρόχρονη. »
K16	«Υπάρχει ένα στοιχείο παραίτησης των γονιών και αίσθησης των παιδιών ότι είναι ακυβέρνητα σε έναν κόσμο ακατανόητο, όπου προφανώς αγριεύονται [...] [...] “Τα παιδιά αισθάνονται να μην έχουν γονείς, επειδή οι γονείς αισθάνονται ότι δεν επαρκούν ως γονείς”»
K17	«Τα φαινόμενα βίας που κυριαρχούν στην κοινωνία αναπαράγονται από την οικογένεια, όπου συχνά επιβάλλεται η σωματική τιμωρία στα παιδιά ως μέσο πειθαρχίας και διαπαιδαγώγησης.»
K18	«Τα κακοποιημένα παιδιά έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση και πολύ συχνά γίνονται οι μελλοντικοί θύτες/θύματα ενός νέου κύκλου βίας.»
K20	«“...δεν είχα συνειδητοποιήσει για πολλά χρόνια πως η δική μου βία απέναντί σου είχε σχέση με τον πατέρα μου ...”»
K21	«...πλέον συνοδεύονται από στενά συγγενικά πρόσωπα και “εργάζονται” προς συμπλήρωση του οικογενειακού εισοδήματος ή ακόμη και προς συντήρηση της οικογένειας...»
K22	«...είχε πέσει θύμα εργασιακής εκμετάλλευσης από τους ίδιους της τους γονείς! “Την υποχρέωναν να δουλεύει στον δρόμο, είχε βασανιστεί και κακοποιηθεί ...” »
K23	«Τον ιδιαίτερο ρόλο των δασκάλων στον εντοπισμό περιπτώσεων σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών υπογραμμίζουν οι δύο περιπτώσεις φρίκης που ήρθαν χθες στη δημοσιότητα.»
K26	«Δύο χρόνια μετά την αποκάλυψη της φρικιαστικής υπόθεσης παιδοφιλίας στο Ίλιον, τα τρία ανήλικα παιδιά-θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης [...] ο αστυνομικός μετέφερε στους δικαστές όσα του εξιστόρησαν τα κακοποιημένα παιδιά “με παγωμένο βλέμμα” ».
K27	«Από την “αγκαλιά” του πέρασαν περισσότερα από 200 παιδιά που δεν γνώρισαν τη γονεϊκή στοργή ή έπεσαν θύματα βίας του οικογενειακού τους περιβάλλοντος»
K29	«...η χρήση βάρβαρων μεθόδων διαπαιδαγώγησης παραμένει σε σημαντικά ποσοστά μέσα στην ελληνική οικογένεια
K31	«... στη φρικιαστική υπόθεση παιδεραστίας που αποκαλύφθηκε στο Ίλιον [...] “[...] Σκέφτομαι ότι ίσως πρόκειται για φαντασία του παιδιού...”», είπε απολογούμενος ...»
K33(Κ)	«...είχαμε κάνει τέσσερις καταγγελίες για κακοποίηση ενδοοικογενειακή , αγνοήθηκαν και το παιδί βρέθηκε σκοτωμένο.»
K34	«Η πιθανότητα να ζήσουν μια κανονική ζωή συνθλιβεται υπό το βάρος της λειτουργίας της Δημόσιας Διοίκησης σε συνδυασμό με την έλλειψη υποδομών και προσωπικού από τις αρμόδιες υπηρεσίες.»
K35	«...και η οικονομική αδυναμία [...] αποτελούν παράγοντες που εντείνουν την παράμετρο της παραμέλησης και εγκατάλειψης , που καταλαμβάνει 41% των περιστατικών παιδικής κακοποίησης.»
K36(Κ)	«... η φτώχεια , η ανέχεια , [...] η οικογένεια νοσεί, χαρτογραφεί σε μικρή κλίμακα [...] την επιθετικότητα [...] Η ενδοοικογενειακή βία καταγράφεται “κυτταρικά” στα παιδιά, την προσλαμβάνουν ως φυσιολογική και ανεκτή συμπεριφορά [...] ως κανονικότητα και όχι ως παρέκκλιση.»
K39	«... εντούτοις συνέχιζε να ασκεί τα καθήκοντά του “απονέμοντας δίκαιο” [...] η σεξουαλική κακοποίηση συνέβαινε τις ημέρες που ο “πατέρας” το φιλοξενούσε σπίτι του.»
K41	«... αυξανόμενα φαινόμενα βίας [...] και της ενδοοικογενειακής βίας που επηρεάζει όλο και μεγαλύτερο αριθμό παιδιών [...]. Επίσης, διαπιστώνει την προσβολή της ιδιωτικής ζωής ανηλίκων από τα ΜΜΕ, καθώς συχνά αποκαλύπτουν την ταυτότητα των ανηλίκων που

	βρίσκονται σε δύσκολη κατάσταση, είναι θύτες ή θύματα εγκληματικών ενεργειών.»
K51	«Δεκάδες περιπτώσεις οικογενειών που, σύμφωνα με καταγγελίες, κακοποιούν ή παραμελούν τα ανήλικα παιδιά τους και αφορούν στις περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας παρατέμφθηκαν από την Εισαγγελία για περαιτέρω διερεύνηση ...»
K54	« Σοκ έχει προκαλέσει [...] η σύλληψη δύο γονέων, οι οποίοι κατηγορούνται για προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας των τριών ανήλικων παιδιών τους ...»
K59	«Με το δυσμενές οικογενειακό περιβάλλον σχετίζεται το φαινόμενο εξαφάνισης ανηλίκων ...»
K68	«... παραμέληση και εγκατάλειψη [...] δεν οφείλεται στην οικονομική κρίση και τη φτώχεια αλλά σε άλλα προβλήματα όπως η χρήση ναρκωτικών ...»

Στον ανωτέρω Πίνακα 16²⁰³ παρατηρείται ότι σε ορισμένα αποσπάσματα των υπό ανάλυση άρθρων χρησιμοποιούνται επιθετικοί προσδιορισμοί και αρνητικά φορτισμένα ουσιαστικά, όπως για παράδειγμα «ζοφερή πραγματικότητα», «μάννα-τέρας», «περιπτώσεις φρίκης», «φρικιαστική υπόθεση» και «βάρβαρων μεθόδων». Επίσης, χρησιμοποιούνται λέξεις με μεταφορική σημασία, εντός εισαγωγικών, σε φράσεις όπως «τα “σημάδια” της βίας» (άρθρο K3), «βία των “δικών τους ανθρώπων”» (άρθρο K12), «κακοποιημένα παιδιά “με παγωμένο βλέμμα”» (άρθρο K26), «η ενδοοικογενειακή βία καταγράφεται “κυτταρικά”» (άρθρο K36(K)), «συνεχίζει να ασκεί τα καθήκοντά του “απονέμοντας δίκαιο”» και «“πατέρας”» (άρθρο K39).

Η έννοια της οικονομικής κρίσης σχετίζεται θετικά με την ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων και κυρίως με την παραμέληση, σε ποσοστό περίπου 3,08% των άρθρων της εν λόγω πρωινής εφημερίδας, το οποίο αφορά στα έτη 2011 και 2012.²⁰⁴ Στην Κυριακάτικη έκδοσή της, μόνο σε ένα άρθρο του έτους 2011 (K36(K)), η έννοια της οικονομικής κρίσης συνδέεται επίσης θετικά με την κακοποίηση των ανηλίκων στην οικογένεια. Μνεία στην έννοια της οικονομικής κρίσης και σε συναφείς όρους, δίχως άμεση και θετική συσχέτιση με το ανωτέρω φαινόμενο, γίνεται σε ποσοστό 13,85% των άρθρων της πρωινής εφημερίδας «Η

²⁰³. Η έντονη γραφή στα αποσπάσματα των άρθρων όλων των εφημερίδων έχει τεθεί από τη γράφουσα με σκοπό την ανάδειξη των ιδιαίτερων σχολίων και φράσεων επί του θέματος, καθώς και του ξεχωριστού ύφους εκάστοτε συντάκτη.

²⁰⁴. Συγκεκριμένα πρόκειται για τα άρθρα K35 και K41.

Καθημερινή» για τα έτη 2012 και 2013.²⁰⁵

Μάλιστα, στο άρθρο Κ68 διευκρινίζεται ότι η παραμέληση και η εγκατάλειψη των παιδιών δεν οφείλονται στην οικονομική κρίση και τη φτώχεια, αλλά σε έτερα προβλήματα όπως στη χρήση ναρκωτικών ουσιών. Στο πλαίσιο των αιτιολογικών θεωρητικών προσεγγίσεων της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων, αναφέρθηκε ότι η κατανάλωση αλκοόλ και τοξικών ουσιών συγκαταλέγεται στα χαρακτηριστικά της δυσλειτουργικής οικογένειας, όπως και η άσκηση βίας εντός αυτής. Παραμένει ωστόσο ζήτημα αν το σύνολο των εν λόγω χαρακτηριστικών αφορά στις αιτίες ή στις συνέπειες του φαινομένου. Ως αιτία της κακοποίησης των ανηλίκων στην οικογένεια αναφέρεται στα άρθρα και η διαγενεακή μεταβίβασή της, που ήδη επισημάνθηκε στο θεωρητικό μέρος της παρούσας εργασίας.

2.2.2 Εφημερίδα «Το Βήμα»

Στον παρακάτω Πίνακα 17 καταγράφονται τα κυριότερα σχόλια των άρθρων της εφημερίδας «Το Βήμα» με βάση τα προαναφερόμενα κριτήρια.

Παρατηρείται ότι σε λίγες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται επιθετικοί προσδιορισμοί και ουσιαστικά σε φράσεις, που δραματοποιούν ακόμη περισσότερο τις κακοποιητικές καταστάσεις. Αναφέρονται για παράδειγμα, τα εξής: «αλγεινή εντύπωση», «κτηνώδης κακοποίηση», «πατέρας - δυνάστης», «θρασύδειλος», «κακοήθης», «κακοποιημένος γονιός», «συναισθηματικά καταρρακωμένο», «ειδεχθών εγκλημάτων», «φρικτής αλήθειας» και «συγκλονιστική υπόθεση».

Ο δράστης ή φερόμενος ως εγκληματίας παρουσιάζεται άλλοτε ως ένα προβληματικό και αφύσικο άτομο με κτηνώδη ένστικτα, ψυχολογικά προβλήματα ή εξαρτημένο από ναρκωτικές ουσίες και άλλοτε ως γονιός που έχει κακοποιηθεί

²⁰⁵ Τα άρθρα που αφορούν στο παραπάνω ποσοστό είναι τα εξής: Κ38, Κ40, Κ42, Κ43, Κ46, Κ52, Κ65, Κ66 και Κ68.

παρομοίως στην παιδική του ηλικία.

Ενδιαφέρον έχει το άρθρο Β7, στο οποίο τίθενται προβληματισμοί σχετικά με την απώλεια της αθωότητας και του αυθορμητισμού στις ανθρώπινες σχέσεις και κυρίως στις επαφές των ενηλίκων με τα παιδιά. Επισημαίνεται, μάλιστα, η σχετική κινδυνολογία επί αυτού και η δυσκολία διαχωρισμού του αθώου από το διεστραμμένο ή το εγκληματικό.

Η κακοποίηση των παιδιών στην οικογένεια συνδέεται θετικά με την έννοια της οικονομικής κρίσης σε ένα μόνο άρθρο (Β17(Κ)) της Κυριακάτικης έκδοσης της εν λόγω εφημερίδας. Στα άρθρα της παραπάνω έκδοσης γίνονται, επίσης, αναφορές στην έννοια της οικονομικής κρίσης σε ποσοστό 37,5%, δίχως άμεση και θετική συσχέτιση με την ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων.²⁰⁶ Το αντίστοιχο ποσοστό για την πρωινή εφημερίδα «Το Βήμα» είναι 10%.²⁰⁷ Αξίζει να αναφερθεί ότι στο άρθρο Β27 επισημαίνεται πως η κακοποίηση των ανηλίκων στην οικογένεια δεν οφείλεται στην οικονομική κρίση αλλά στον εθισμό των γονιών στα ναρκωτικά ή στο αλκοόλ.

Πίνακας 17: Τα κυριότερα σχόλια των άρθρων της εφημερίδας «Το Βήμα»

ΚΩΔΙΚΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΣΧΟΛΙΑ
B7	«Οικογενειακή σκηνή: ο μπαμπάς ντύνει την κορούλα του [...]. Η τρυφερότητα εκδηλώνεται με φιλάκια στην πλάτη και μια τσιμπιά στον πισινό. Αν το ενσταντανέ φωτογραφηθεί και φύγει με e-mail σε φίλους, οι γονείς ενδέχεται να κατηγορηθούν για κακοποίηση ανηλίκου [...]. Έχουμε φτάσει σε μια φάση όπου η εγκάρδια χειρονομία σε παιδί εκλαμβάνεται ως ανωμαλία , ο γείτονας που προσφέρεται για μπέιμπι σίτινγκ είναι τουλάχιστον επιδειξίας ...»
B11	« Αλγεινή εντύπωση προκάλεσε [...] η κτηνώδης κακοποίηση βρέφους μόλις 11 ημερών από τον 25χρονο πατέρα του [...] ο νεαρός αντιμετωπίζει ψυχολογικά προβλήματα.»
B13(K)	« Λυτρώθηκα... Τα παιδιά μου όμως; » (έτερος τίτλος του άρθρου)
B15	« » Ημουν πολύ εκνευρισμένος γιατί είχε χυθεί στο πάτωμα μια μικρή ποσότητα ηρωίνης για τη δόση μου. Δεν ήξερα τι έκανα...»
B17(K)	«Η κακοποίηση των παιδιών από τη μαμά και τον μπαμπά δεν είναι καινούργιο φαινόμενο. Είναι όμως, σύμφωνα με την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας, μια από τις πιο αισθητές παράπλευρες απώλειες της οικονομικής κρίσης [...] «[...] ο πατέρας-δυναστής [...] [...] Η κακοποίηση είναι αταξική ...»
B19(K)	« » Ενας γείτονας αστυνομικός είπε να τη καταγγείλει, εγώ όμως τον αποθάρρυνα . Δεν θέλω να μπλέξω [...] [...] Παρ' ότι τους επιβάλλεται από το νόμο, οι ίδιοι οι επαγγελματίες γύρω από το παιδί [...] διστάζουν πολλές φορές να καταγγείλουν...»
B20(K)	«Η ενδο-οικογενειακή βία με θύματα τα παιδιά είναι διαταξική . [...] Πώς να περιφρουρηθεί η αξία της παιδικής ηλικίας εν μέσω διαφορετικών μορφών φτώχειας ; [...] Η πολλαπλή κακοποίηση του παιδιού σήμερα δηλώνει το θάνατο του μέλλοντός μας.»

B21	«... θρασύδειλος κακοήθης που βρήκες ευκαιρία να εκφραστείς με αυτό τον τρόπο όταν ξέρεις ότι είναι ακίνδυνος ο αντίπαλος (γυναίκα – παιδί, ανάπηρος, κλπ.) [...] Μόνο κακοποιημένα παιδιά με παρατεταμένη κακοποίηση και αδιαφορία από το περιβάλλον τους κρύβουν τόσο μίσος, βία και οργή που γίνεται ψυχοπάθεια [...] Τι έκαναν οι γονείς τους σε αυτούς τους ανθρώπους και την πληρώνει η κοινωνία; [...] Γιατί πρέπει να σπάσει αυτή η αλυσίδα, ο κακοποιημένος γονιός να φτιάχνει βίαια παιδιά που κι αυτά με τη σειρά τους θα κακοποιήσουν τα δικά τους κ.ο.κ.»
B23	«Οι επιπτώσεις της σωματικής και της λεκτικής βίας είναι αναπόφευκτες και καθοριστικές . Το παιδί αυτομάτως γίνεται εσωστρεφές ή βίαιο . Τρομαγμένο [...] και συναισθηματικά καταρρακωμένο ...»
B24	«...το μεγαλύτερο μέρος των ειδεχθών αυτών εγκλημάτων βρίσκεται κρυμμένο μέσα στο σπίτι...»
B25(K)	« ... δείχνουν αύξηση της ενδοοικογενειακής βίας , όπως και των περιστατικών παραμέλησης ανηλίκων, τάσεις που εντείνονται εξαιτίας της κρίσης που πλήττει τα συνοχή της οικογένειας [...] η ελληνική κοινωνία γίνεται κοινωνός μιας τέτοιας φρικτής αλήθειας [...] “τα παιδιά γίνονται καθρέφτης αυτού που βιώνουν μέσα στο σπίτι τους...”»
B26	«...Πρόκειται για μια συγκλονιστική υπόθεση...»
B27	«...όχι εξαιτίας της οικονομικής κρίσης , αλλά λόγω του εθισμού των γονέων στα ναρκωτικά ή στο αλκοόλ...»
B28	«...στερούν τα χρόνια της αθωότητας από το ίδιο τους το παιδί, του καταπατούν το δικαίωμα για μόρφωση εφόσον το στρέφουν σε μια υπερβολικά πρώιμη ενηλικίωση και ωριμότητα...»

2.2.3 Εφημερίδα «Η Αυγή»

Στον ακόλουθο Πίνακα 18, παρατίθενται τα κυριότερα σχόλια στα άρθρα της εφημερίδας «Η Αυγή», από τα οποία διακρίνεται εκείνο (Α3) που μεταδίδει ανακοίνωση του Ι.Υ.Π. αναφορικά με το χειρισμό από τα Μ.Μ.Ε. των υποθέσεων κακοποίησης των παιδιών. Συγκεκριμένα, αποδοκιμάζεται ο τρόπος κάλυψης της εν λόγω θεματολογίας από τα Μ.Μ.Ε. και αναφέρεται το ενδεχόμενο επαναθυματοποίησης των παιδιών στις περιπτώσεις δημοσίευσης των φωτογραφιών τους, των προσωπικών δεδομένων τους και λοιπών συναφών πληροφοριών.

Στο άρθρο Α7 σημειώνεται ότι οι βίαιοι ενήλικες ενδέχεται να είχαν κακοποιηθεί όταν ήταν παιδιά.

Όσον αφορά τις αιτίες εκδήλωσης της κακοποίησης και εγκατάλειψης των παιδιών, αναφέρονται κυρίως κοινωνικοί και οικονομικοί παράγοντες.

²⁰⁶. Συγκεκριμένα πρόκειται για τα άρθρα Β18(Κ), Β20(Κ) και Β25(Κ), που δημοσιεύθηκαν τα έτη 2011, 2012 και 2013, αντιστοίχως.

²⁰⁷. Τα άρθρα που αφορούν στο ανωτέρω ποσοστό είναι τα Β12 και Β27, τα οποία δημοσιεύθηκαν τα έτη 2009 και 2013, αντιστοίχως.

Πίνακας 18: Τα κυριότερα σχόλια των άρθρων της εφημερίδας «Η Αυγή»

ΚΩΔΙΚΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΣΧΟΛΙΑ
A3	«Η κάλυψη και ο χειρισμός των συγκεκριμένων υποθέσεων από τα media, με φωτογραφίες, ονόματα, αναλυτικές περιγραφές και τουλάχιστον ανακριβείς ή μη διασταυρωμένες πληροφορίες, καταλήγουν συχνά να αποτελούν μια διαδικασία επαναθυματοποίησης των παιδιών...»
A5	«μόνο στην Ε.Ε. ζουν κάπου ένα εκατομμύριο παιδιά χωρίς τους γονείς τους λόγω φτώχειας [...] το 80% των περιστατικών κακοποίησης προέρχονται από άτομα που το παιδί εμπιστεύεται στο οικογενειακό ή σχολικό περιβάλλον.»
A6	« Σοκαριστικά είναι τα αποτελέσματα της έρευνας [...] με θέμα την παιδική κακοποίηση [...] μόνο το 1% των περιπτώσεων κακοποίησης ή παραμέλησης ανηλίκου καταγγέλλεται στις Αρχές.»
A7	«...οι βίαιοι ενήλικοι άνδρες σε σχέση με τους μη βίαιους, ήταν πολύ πιο πιθανό να είχαν υποστεί κακομεταχείριση ή κακοποίηση στην παιδική ηλικία. [...] Το ψυχικό τραύμα φαίνεται ότι ακολουθεί τα άτομα που υπήρξαν θύματα κακοποίησης στην παιδική ηλικία.»
A8	«Υπάρχουν βέβαια και τα εγκαταλελειμμένα και κακοποιημένα βρέφη και νήπια. Πολλοί οι λόγοι, κυρίως κοινωνικοί και οικονομικοί , που οδηγούν σε αυτή την αποτρόπαια κατάσταση.»

2.2.4 Εφημερίδα «Ελευθεροτυπία»

Στα κυριότερα σχόλια των άρθρων της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία» που καταγράφονται στον παρακάτω Πίνακα 19, ξεχωρίζουν φράσεις εντός εισαγωγικών όπως, «“προσφέρονται για εμπόριο οργάνων”» (άρθρο ΕΛ2), «“σπάσουν τη σιωπή”» (άρθρο ΕΛ18), «“κλωβός παιδικών ψυχών”» (άρθρο ΕΛ19) και «“περίεργη οικογένεια”» (άρθρο ΕΛ53).

Χρησιμοποιούνται, επίσης, επιθετικοί προσδιορισμοί και ουσιαστικά, ως ακολούθως: «εφιαλτική εμπειρία», «μετανιωμένος για την πράξη του», «βεβαρημένο γενεαλογικό δέντρο», «εφιαλτικές ώρες», «μορφή επιδημίας», «δραματικό παρεπόμενο» και «ταραγμένο μυαλό».

Σε ποσοστό 3,57% των άρθρων της απογευματινής εφημερίδας «Ελευθεροτυπία», η έννοια της οικονομικής κρίσης συναρτάται θετικά με την ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων.²⁰⁸ Σε ίδιο ποσοστό των άρθρων γίνεται μνεία στην οικονομική κρίση, δίχως όμως άμεση και θετική συσχέτιση με το

²⁰⁸. Τα άρθρα που αφορούν στο παραπάνω ποσοστό δημοσιεύθηκαν το 2011 και είναι τα ΕΛ39 και ΕΛ40.

εν λόγω φαινόμενο.²⁰⁹ Μάλιστα, στο άρθρο ΕΛ46 τονίζεται ότι οι γονείς αφήνουν τα παιδιά τους σε ιδρύματα όχι για οικονομικούς λόγους, όπως επικαλούνται στην πλειονότητα των περιπτώσεων, αλλά πρωτίστως εξαιτίας του κακοποιητικού περιβάλλοντος, των διαφόρων ψυχογενών παραγόντων και της οικογενειακής κρίσης εν γένει.

Αξίζει να αναφερθεί ότι με το άρθρο ΕΛ49 ανασύρθηκε στην «επικαιρότητα» συμβάν σεξουαλικής κακοποίησης και θανάτου ανηλίκου, που έλαβε χώρα το έτος 1993 και για το οποίο φερόταν ως δράστης ο πατέρας του. Η εν λόγω αναδρομή σε αυτή την πολύκροτη υπόθεση δύναται να ερμηνευθεί μέσω του συστήματος επιλογής της ειδησεογραφικής θεματολογίας των Μ.Μ.Ε., σε συνδυασμό με την προσέγγιση των «κυμάτων εγκληματικότητας» περί ανακύκλωσης της είδησης, με σκοπό να διατηρηθεί αμείωτο το ενδιαφέρον των αναγνωστών.

Πίνακας 19: Τα κυριότερα σχόλια των άρθρων της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία»

ΚΩΔΙΚΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΣΧΟΛΙΑ
ΕΛ2	«...κατήγγειλαν ότι τα παιδιά των οικονομικών μεταναστών στο λιμάνι [...] όχι μόνο αποτελούν αντικείμενο πορνείας – σεξουαλικής εκμετάλλευσης από τους γονείς και προστάτες τους, αλλά “προσφέρονται για εμπόριο οργάνων”! »
ΕΛ3	«Η συντριπτική πλειονότητα των ανηλίκων που υφίστανται σεξουαλική κακοποίηση [...] προτιμούν να μην αποκαλύπτουν την τραυματική τους εμπειρία, φοβούμενοι τις αντιδράσεις ακόμη και των πιο οικείων σ’ αυτούς ανθρώπων.»
ΕΛ5	«...μετά την εφιαλτική εμπειρία που έζησαν, να βλέπουν τον πατέρα τους να κόβει με αλυσοπρίονο τα άκρα της μητέρας τους για να την εκδικηθεί για τον χωρισμό τους.»
ΕΛ7	«...αντίθετα το χέρι σηκώνεται πολύ συχνά πάνω στα παιδιά “χτυπώντας” πρώτα την προσωπικότητα και την ψυχική τους ισορροπία.»
ΕΛ8	«...οι τρεις ανήλικες ψυχές, που μαθαίνουν να ζουν με τους εφιάλτες , θα τρέμουν μην ανοίξει η πόρτα και μπει μέσα η μάνα η... ματαιωμένη .»
ΕΛ12	« Μετανιωμένος για την πράξη του, επιμένοντας ωστόσο ότι είναι αναγκαία η αυστηρή διαπαιδαγώγηση των παιδιών “για να μην ξεφύγουν” [...] ο οποίος έδεσε τον 14χρονο γιο του από το αυτοκίνητο και τον έσερνε στον δρόμο!»
ΕΛ15	« Σοκ ...υπήρξε θύμα σεξουαλικής κακοποίησης από τον ίδιο της τον πατέρα, όχι μόνο για την αναληγσία και κτηνωδία του δράστη αλλά και τη συμπεριφορά του στενού οικογενειακού περιβάλλοντος.»
ΕΛ18	«...ζήτησαν τη συμβολή των ΜΜΕ για να μην “περνούν” μηνύματα βίας και κάλεσαν τις κακοποιημένες γυναίκες και την κοινωνία, που γνωρίζει, να “σπάσουν τη σιωπή” .»
ΕΛ19	«Ένας “κλωβός παιδικών ψυχών” , και όχι καταφύγιο, ήταν το σπίτι των παιδιών, για τον οποίο “ακόμα δεν έχει ακουστεί η πλήρης αλήθεια” , σύμφωνα με τον εισαγγελέα...»
ΕΛ20	«... βεβαρημένο γενεαλογικό δέντρο από αιμομιξία και κακοποίηση .»
ΕΛ21	«Πιο δυνατή και από χίλιες λέξεις η εκκωφαντική σιωπή της μάνας, κατηγορούμενης [...], πλημμύρισε τη δικαστική αίθουσα, όταν δέχτηκε την ερώτηση: “Νιώθετε μητέρα;” »
ΕΛ25	« Εφιαλτικές ώρες έζησε χθες ένας 12χρονος [...], από τον ίδιο του τον πατέρα που τον αλυσόδεσε για να τον συνετίσει.»
ΕΛ26	« Δεμένο με σχοινί στο καλοριφέρ, είχε μητέρα τον 9χρονο γιο της [...] επειδή έπασχε από

	νοητική στέρηση και ήταν υπερκινητικός...»
ΕΛ27	«Η “λύση” που επέλεξε η δυστυχομένη μάνα ήταν να δέσει το αγοράκι στο καλοριφέρ...»
ΕΛ35	«Το ανθρώπινο μυαλό σταματά μπροστά στη φρίκη που αποκαλύφθηκε [...] με την κακοποίηση μέχρι θανάτου ενός βρέφους [...] από τους ίδιους τους γονείς του, στο φτωχικό σπίτι τους...»
ΕΛ36	« Μορφή επιδημίας αποκτά σε όλο τον κόσμο η κακοποίηση των παιδιών από τους γονείς, καθώς ευθύνεται για τους περισσότερους θανάτους παιδιών κάτω των 2 ετών.»
ΕΛ39	«Ένα δραματικό παρεπόμενο της οικονομικής κρίσης [...] είναι η αύξηση της κακοποίησης παιδιών, της ενδοοικογενειακής [...] βίας...»
ΕΛ40	«”Η κακομεταχείριση συνδέεται σημαντικά με τη φτώχεια καθώς και άλλους επιβαρυντικούς παράγοντες [...] παρ’ όλα αυτά χρειάζεται να τονιστεί πως η πλειονότητα των φτωχών οικογενειών δεν κακοποιούν ή παραμελούν τα παιδιά τους...”»
ΕΛ46	«“Δεν είναι οικονομικοί λόγοι που μας στέλνουν τα παιδιά. Είναι το κακοποιητικό περιβάλλον, ψυχογενείς παράγοντες, μια γενικότερη παθολογία, μια οικογενειακή κρίση...”»
ΕΛ49	«Όλοι γνώριζαν ότι τα παιδιά του γύριζαν όποια ώρα ήθελαν στο σπίτι, χωρίς να ενδιαφέρεται ιδιαίτερα ο πατέρας τους [...] ομολογεί πως βίασε και σκότωσε τον 6χρονο Νίκο. Στη συνέχεια αναιρεί [...] Τον Φεβρουάριο του 1996 ο Δουρής αυτοκτονεί στις φυλακές.»
ΕΛ53	«Όλοι γνώριζαν την “ περίεργη οικογένεια ”, τη μάνα με το ταραγμένο μυαλό που ήταν εθισμένη στα ναρκωτικά [...] Κανείς όμως δεν έκανε κάτι για να σωθεί το βρέφος από τα χέρια της μάνας.»
ΕΛ55	«Ακόμη κι αν το παιδί δεν γίνει αντικείμενο κακοποίησης , ο εξαναγκασμός του να είναι απλά μάρτυρας ενδοοικογενειακής βίας μπορεί να είναι πολύ επιβλαβής γι’ αυτό.»
ΕΛ57	«...αλλά στο δεύτερο βαθμό ενώπιον του Πενταμελούς Εφετείου Κακουρηγημάτων οι συγγενείς του εμφάνισαν συμπτώματα αδύνατης μνήμης ...»

2.2.5 Εφημερίδα «Τα Νέα»

Μεταξύ των κυριότερων σχολίων στα άρθρα της εφημερίδας «Τα Νέα», όπως παρατίθενται στον ακόλουθο Πίνακα 20, διακρίνονται τα παρακάτω: «ανατριχιαστικά δεδομένα», «συγκλονιστική», «σοκ», «είχαν γίνει γονείς των γονιών τους», «φρικαλέα πράξη», «το κτήνος είναι δικαστικός», «κτηνωδία», «βάνουσα σημάδια», «φρικαλέα κακοποίηση», «τραγική ιστορία» και «βασανιστής». Πρόκειται για σχόλια που αναγράφονται συχνά στα άρθρα για να προκαλέσουν πιο έντονα συναισθήματα από εκείνα που δημιουργεί η μεταδιδόμενη πληροφορία από μόνη της ή ακόμη και για να μεταφέρουν την είδηση από την οπτική του συντάκτη.

Στα συγκεντρωθέντα άρθρα της απογευματινής εφημερίδας «Τα Νέα», η ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων δεν συσχετίζεται με την έννοια της οικονομικής κρίσης. Στο άρθρο Ν33 γίνεται αναφορά στη φτώχεια, δίχως όμως άμεση συσχέτιση με την εν λόγω κακοποίηση.

²⁰⁹ Συγκεκριμένα πρόκειται για τα άρθρα ΕΛ43 και ΕΛ46, που δημοσιεύθηκαν τα έτη 2011 και 2013, αντιστοίχως.

Πίνακας 20: Τα κυριότερα σχόλια των άρθρων της εφημερίδας «Τα Νέα»

ΚΩΔΙΚΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΣΧΟΛΙΑ
N1	«...περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης βρέφους μόλις επτά ημερών, γεγονός που δίνει στη χώρα μας ένα ακόμη αρνητικό ρεκόρ. Τα ανατριχιαστικά αυτά δεδομένα για την παιδική κακοποίηση στην Ελλάδα ...»
N7(K)	«Η παραμέληση είναι η πιο κοινή μορφή παιδικής κακοποίησης [...] Η εξώθηση σε επαιτεία θεωρείται επίσης κακοποίηση.»
N8	« Συγκλονιστική η ζωγραφιά της ανήλικης κόρης που την εξέδιδε η ίδια της η μητέρα [...] Ξεχασμένα τα κακοποιημένα παιδιά από την ίδια τους τη μάνα ...»
N9	«"...Ας με συγχωρέσει ο Θεός", είπε με δάκρυα στα μάτια η μητέρα των ανηλικών [...] ως υπεύθυνη για την κακοποίηση των παιδιών της [...] ωστόσο απολογούμενη [...] απέδωσε σε "φαντασίες" όσα τις αποδίδονται.»
N10	«Οι απαρχαιωμένες αντιλήψεις, που θέλουν να μη μιλάμε στα παιδιά για τέτοια θέματα "μήπως και σκανδαλιστούν" ή "μήπως χάσουν την αθωότητά τους", κοστίζουν τελικά ακριβά.»
N13	« Σοκ προκαλεί η υπόθεση 29χρονου που συνελήφθη [...] με την κατηγορία της κακοποίησης ανήλικης [...] ο δράστης ανήκε στο οικογενειακό περιβάλλον...»
N14	«...κάνουν έκκληση στους πολίτες να μη σταματούν να καταγγέλλουν περιστατικά κακοποίησης παιδιών.»
N15	«...η αιτία της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλικών πήγαζε από προβλήματα – παραμέληση και κακοποίηση των παιδιών λόγω φτώχειας , χρήσης ουσιών από τους γονείς τους – μέσα στις οικογένειές τους [...] "Είχαμε περιπτώσεις παιδιών που είχαν γίνει γονείς των γονιών τους ...»
N18(K)	«Ένας πατέρας πρώτα σαπίζει το παιδάκι του στο ξύλο και μετά το πετάει έξω από το σπίτι στη μαύρη νύχτα με την συνενοχή – συναίνεση της μάνας [...] ομολογεί και παραδέχεται τη φρικαλέα πράξη του [...] το κτήνος είναι δικαστικός. Πρωτοδίκης. Το ίδιο και η μάνα. Η επαγγελματική ιδιότητα και των δύο προβλέπτε ασυλία για το έγκλημα που διαπράξανε. Τόσο απλό! [...] κτηνωδία [...] Χωρίς τιμωρία! »
N19(K)	«...κακοποίησαν άγρια [...] με τα βάνουσα σημάδια της κακοποίησης ανάγλυφα στο σώμα του [...] προφυλάσσει τον βασανιστή από την κοινωνική κατακραυγή [...] νέο κρούσμα φρικαλέας κακοποίησης...»
N20(K)	«...ζευγάρι δικαστικών ξυλοκοπούν άγρια [...] τραγική ιστορία [...] ο βασανιστής [...] χτυπούσε αλύπητα ...»
N21(K)	«... κλονίζεται η εμπιστοσύνη των πολιτών στους λειτουργούς της Δικαιοσύνης και κατ'επέκταση στο κύρος του Θεσμού»
N25	«" Τρέμω στην ιδέα του τι γίνεται πίσω από τις κλειστές πόρτες των σπιτιών και των ιδρυμάτων", λέει χαρακτηριστικά ανώτατος δικαστικός λειτουργός, ο οποίος έχει ασχοληθεί με υποθέσεις ανηλικών.»
N33	«"...Προφανώς ο κόσμος, απορροφημένος με τα προβλήματα λόγω κρίσης , δεν καταγγέλλει τέτοιου είδους περιστατικά, που μένουν στην αφάνεια"...»

2.2.6 Εφημερίδα «Έθνος»

Από τα κυριότερα σχόλια των άρθρων της εφημερίδας «Έθνος» ξεχωρίζουν τα ακόλουθα: «ομολόγησε σχεδόν απαθής», «κυνική ομολογία», «φρικώδους υπόθεσης», «βαριά παθολογία», «τραγική οικονομική κατάσταση», «ΣΟΚ ΚΑΙ ΔΕΟΣ», «αρρωστημένη ιστορία», «γονείς-τέρατα», «αποτρόπαιες πράξεις», «αηδιστικές πράξεις» και «διεστραμμένους γονείς».

Τα σχόλια με τα οποία σκιαγραφούνται οι δράστες, άλλοτε εστιάζουν στην

ψυχοπαθολογία αυτών και άλλοτε σε έτερους παράγοντες, όπως η οικονομική τους κατάσταση και γενικά η οικονομική κρίση.

Σε ποσοστό 10,34% των άρθρων, η οικονομική κρίση σχετίζεται θετικά με την κακοποίηση των ανηλίκων στην οικογένεια.²¹⁰ Μνεία στη δυσμενή οικονομική κατάσταση των οικογενειών λόγω της οικονομικής κρίσης, που σημειώνεται ότι ενδέχεται να αυξήσει τις περιπτώσεις εγκατάλειψης των παιδιών, γίνεται στο άρθρο ΕΘ21.

Πίνακας 21: Τα κυριότερα σχόλια των άρθρων της εφημερίδας «Έθνος»

ΚΩΔΙΚΟΣ ΑΡΘΡΟΥ	ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΣΧΟΛΙΑ
ΕΘ1	«33χρονος ομολόγησε, σχεδόν απαθής , ότι βίαζε κατ' εξακολούθηση των μικρό του γιο [...] Ακόμα και τους αξιωματικούς της Ασφάλειας [...] σόκαρε ο 33χρονος με την κυνική ομολογία του και κυρίως με την ανατριχιαστική περιγραφή των πράξεών του [...] δεν είχε την οικονομική δυνατότητα να διεκδικήσει το παιδί της στα δικαστήρια...»
ΕΘ2	«"Οι γονείς καταφεύγουν στη βία και στο ξύλο όταν οι ίδιοι αισθάνονται πίεση και ένταση από άλλα γεγονότα, άσχετα με τη συμπεριφορά του παιδιού... "»
ΕΘ7	«Το συγκλονιστικό ψυχογράφημα τεσσάρων παιδιών ενός κατώτερου Θεού , που φέρονται ως θύματα μιας φρικώδους υπόθεσης παιδεραστίας και κακοποίησης [...] Στο θλιβερό "κάδρο" [...] Η γιατρός χαρακτήρισε, μεταξύ άλλων, την κατηγορουμένη άνθρωπο με βαριά παθολογία .»
ΕΘ13	«Σημαντική αύξηση των κρουσμάτων παιδικής κακοποίησης, παραμέλησης, ενδοοικογενειακής βίας και εγκληματικότητας των ανηλίκων διαπιστώνει τον τελευταίο καιρό η Εισαγγελία Ανηλίκων Αθηνών, γεγονός που αποδίδει εν μέρει και στην οικονομική κρίση που μαστίζει την Ελλάδα.»
ΕΘ14	«...συμπεριφερόταν βάνουσα στο παιδί...»
ΕΘ15	«...η τραγική οικονομική κατάσταση μιας οικογένειας διαταράσσει τις σχέσεις των γονιών και αυτό επιδρά στον ψυχικό κόσμο των παιδιών, τα οποία γίνονται θύματα της ψυχολογικής κακοποίησης, που είναι το ίδιο άγρια και επικίνδυνη όπως η σωματική.»
ΕΘ17	«"Η παρατεταμένη οικονομική κρίση οδηγεί πολλούς ανθρώπους, εκτός από την αυτοκτονία, στην τοξικομανία και στον αλκοολισμό και εν συνεχεία στην κακοποίηση ή παραμέληση των παιδιών τους"...»
ΕΘ21	«Καταγράφεται ραγδαία αύξηση των περιστατικών και αλλαγή των μορφών κακοποίησης, οι οποίες είναι πιο βίαιες [...] " [...] πρώτη φορά δεν άντεξα μπροστά σε περίπτωση κακοποίησης ανηλίκου . Βγήκα έξω δύο φορές με τάση για εμετό από την εικόνα που αντίκρισα", λέει η παιδοψυχολόγος...»
ΕΘ25	« ΣΟΚ ΚΑΙ ΔΕΟΣ προκαλεί η αρρωστημένη ιστορία που ξετυλίγεται τις τελευταίες ημέρες στην Πάτρα με δύο γονείς-τέρατα να κατηγορούνται για σεξουαλική κακοποίηση των ίδιων των παιδιών τους [...] Οι λεπτομέρειες σόκαραν ακόμα και τους ίδιους τους αστυνομικούς [...] αποτρόπαιες πράξεις [...] Οι " γονείς " παραδέχθηκαν τις αηδιστικές πράξεις τους και εμφανίστηκαν [...] μετανιωμένοι [...] Η μητέρα φέρεται να είπε πως ήθελε να κάνει άνδρα τον γιο της και πως συμμετείχε γιατί φοβόταν την αντίδραση του συζύγου της.» και «... διστραμμένους γονείς...» (απόσπασμα έτερου τίτλου του άρθρου)

²¹⁰. Συγκεκριμένα πρόκειται για τα άρθρα ΕΘ13, ΕΘ15 και ΕΘ17, εκ των οποίων τα δύο πρώτα δημοσιεύθηκαν το 2011 ενώ το τελευταίο το 2012.

2.3 Κατηγοριοποίηση των άρθρων

Στους παρακάτω Πίνακες 22-27, τα άρθρα των εφημερίδων κατατάσσονται σε κατηγορίες και υποκατηγορίες, ως προαναφέρθηκε, ανάλογα με τη θεματολογία τους. Εντάσσονται σε περισσότερες από μία κατηγορίες και υποκατηγορίες όταν υπάρχουν σε αυτά αναφορές σχετικών στοιχείων. Ως εκ τούτου, εξετάζονται όχι μόνο τα κύρια θέματα των άρθρων αλλά επιπλέον βασικές πληροφορίες επί αυτών.

2.3.1 Εφημερίδα «Η Καθημερινή»

Τα περισσότερα άρθρα της πρωινής εφημερίδας «Η Καθημερινή» αφορούν στις κατηγορίες «ενδοοικογενειακή κακοποίηση ανηλίκου/ανηλίκων» και «συγκεκριμένο συμβάν ενδοοικογενειακής κακοποίησης ανηλίκου/ανηλίκων»: ακολουθούν οι κατηγορίες «φορείς», «άλλο» και «νομοθετικό πλαίσιο». Αντίστοιχα, στην Κυριακάτικη έκδοση της εφημερίδας, οι περισσότερες αναφορές σχετίζονται με την κατηγορία «ενδοοικογενειακή κακοποίηση ανηλίκου/ανηλίκων».

Στην αμέσως προαναφερόμενη κατηγορία, η σεξουαλική κακοποίηση και η παραμέληση αποτελούν τις μορφές του φαινομένου που απασχολούν συχνότερα τους αρθρογράφους, ενώ έπεται η σωματική και η συναισθηματική – ψυχολογική κακοποίηση. Όσον αφορά την Κυριακάτικη έκδοση της εφημερίδας, στην παραπάνω ιεράρχηση η παραμέληση καταλαμβάνει τη θέση της σωματικής κακοποίησης και αντίστροφα.

Στην κατηγορία «συγκεκριμένο συμβάν ενδοοικογενειακής κακοποίησης ανηλίκου/ανηλίκων» και συγκεκριμένα στην υποκατηγορία «περιγραφή συμβάντος», υπερτερούν οι αναφορές σε κρούσματα σεξουαλικής κακοποίησης

ανηλίκων και ακολουθούν εκείνες που σχετίζονται με τη σωματική κακοποίηση και την παραμέλησή τους.

Σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις που περιγράφονται συγκεκριμένα συμβάντα κακοποίησης των ανηλίκων στην οικογένεια, γίνεται αναφορά στο δράστη, φερόμενο ή μη. Ως δράστες, λοιπόν, υποδεικνύονται κατά σειρά, σύμφωνα με τη συχνότητα αναφοράς τους στα δημοσιεύματα της εν λόγω πρωινής εφημερίδας, οι εξής: οι γονείς, η μητέρα, ο πατέρας, ο ανήλικος θείος, ο σύντροφος της μητέρας, ο πατριός, ο ενήλικος θείος και ο παππούς.

Η διαγενεακή μεταβίβαση της βίας καταγράφεται ως μία από τις αιτίες εκδήλωσης των συγκεκριμένων κακοποιητικών πράξεων, όπως άλλωστε έχει αναφερθεί στις κοινωνικο – ψυχολογικές, θεωρητικές αιτιολογικές προσεγγίσεις του φαινομένου. Επιπλέον, μνημονεύεται σχετικά ο εθισμός του δράστη στο αλκοόλ και η επιβολή της θέλησης του άνδρα - δράστη στη σύζυγό του – δράστιδα στο πλαίσιο μιας σχέσης εξουσίας. Ακόμη, στην περίπτωση του ανήλικου δράστη, αναφέρεται ως αιτία της πράξης του, η διακριτική μεταχείριση των λοιπών ανηλίκων στην οικογένεια, με επακόλουθο εκείνος να αναπτύξει συναισθήματα ζηλοφθονίας απέναντί τους. Η προαναφερόμενη εκδήλωση δύναται να ερμηνευθεί μέσω της θεωρίας της κοινωνικής μάθησης και των προσεγγίσεων που μελετούν τη συμπεριφορά.

Αναφορικά με τη δημοσιοποίηση των στοιχείων ταυτότητας των φερόμενων ως δραστών σχετικό τυγχάνει το άρθρο Κ31, στο οποίο εκτός από τα ονόματά τους, την επαγγελματική τους ιδιότητα και την περιοχή όπου σημειώνεται ότι διαδραματιζόταν το έγκλημα, αναφέρεται η ηλικία του ανήλικου «θύματος», το αρχικό γράμμα του ονόματός του και το όνομα της μητέρας του – φερόμενης ως δράστιδας. Με άλλα λόγια αποκαλύπτεται εμμέσως και η ταυτότητα του ανήλικου, που σε τοπικό επίπεδο εκείνο είναι δυνατό να αναγνωρισθεί. Ωστόσο, σε άλλες

περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα στα άρθρα Κ24 και Κ39 δεν δημοσιοποιούνται τα στοιχεία ταυτότητας των δραστών ούτε προσδιορίζονται συγκεκριμένα τα ανήλικα θύματα.

Όσον αφορά τα δημοσιεύματα που εμπίπτουν στην κατηγορία «άλλο», ενδεικτικά σημειώνεται ότι σχετίζονται κυρίως με ζητήματα αναδοχής, δικαιωμάτων των παιδιών, αρπαγής και εξαφάνισής τους, εκφοβισμού τους, οικονομικής κρίσης και επαιτείας, σε συνδυασμό με την κακοποίηση των ανηλίκων στο οικογενειακό περιβάλλον.

Πίνακας 22: Κατηγοριοποίηση των άρθρων της εφημερίδας «Η Καθημερινή»

Α/Α	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ/ ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΘΕΜΑΤΟΣ	ΚΩΔΙΚΟΣ ΑΡΘΡΩΝ	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΡΘΡΩΝ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ/ ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΑ
1.	Ενδοοικογενειακή κακοποίηση ανηλίκου/ανηλίκων	Κ1(Κ), Κ2(Κ), Κ3, Κ4, Κ7, Κ8, Κ12, Κ17, Κ18, Κ22, Κ23, Κ28, Κ29, Κ33(Κ), Κ34, Κ35, Κ38, Κ46, Κ47, Κ48, Κ49, Κ65, Κ66, Κ68	21 03(Κ)
	α) Σωματική κακοποίηση	Κ1(Κ), Κ2(Κ), Κ3, Κ28, Κ29, Κ35, Κ38, Κ46, Κ47, Κ48, Κ66, Κ68	10 02(Κ)
	β) Συναισθηματική – Ψυχολογική κακοποίηση	Κ1(Κ), Κ3, Κ28, Κ29, Κ35, Κ48, Κ66, Κ68	07 01(Κ)
	γ) Σεξουαλική κακοποίηση	Κ1(Κ), Κ2(Κ), Κ3, Κ4, Κ12, Κ23, Κ28, Κ29, Κ33(Κ), Κ34, Κ35, Κ46, Κ47, Κ48, Κ49, Κ65, Κ66, Κ68	15 03(Κ)
	δ) Παραμέληση	Κ1(Κ), Κ3, Κ4, Κ7, Κ12, Κ22, Κ28, Κ34, Κ35, Κ38, Κ46, Κ47, Κ48, Κ66, Κ68	14 01(Κ)
2.	Συγκεκριμένο συμβάν ενδοοικογενειακής κακοποίησης ανηλίκου/ανηλίκων	Κ2(Κ), Κ11, Κ20, Κ22, Κ23, Κ24, Κ26, Κ31, Κ39, Κ44, Κ45, Κ49, Κ54, Κ55, Κ56, Κ57, Κ58, Κ60, Κ61, Κ62, Κ63, Κ67	21 01(Κ)
	α) Δράστης/δράστες	Κ2 (Κ), Κ20, Κ22, Κ23, Κ24, Κ26, Κ31, Κ39, Κ44, Κ45, Κ49, Κ54, Κ55, Κ56, Κ57, Κ58, Κ60, Κ61, Κ62, Κ63, Κ67	20 01(Κ)
	β) Αίτια	Κ20, Κ58, Κ61, Κ62	04
	γ) Περιγραφή συμβάντος	Κ11, Κ20, Κ22, Κ23, Κ26, Κ31, Κ39, Κ44, Κ54, Κ55, Κ56, Κ57, Κ58, Κ60, Κ61, Κ62, Κ63, Κ67	18
3.	Νομοθετικό πλαίσιο	Κ6, Κ17, Κ18, Κ23	04
4.	Φορείς	Κ1(Κ), Κ4, Κ5, Κ6, Κ7, Κ13, Κ20, Κ27, Κ28, Κ29, Κ32, Κ33(Κ), Κ34, Κ38, Κ42, Κ43, Κ49, Κ51, Κ53, Κ66, Κ68	19 02(Κ)
5.	Άλλο	Κ9, Κ10, Κ14, Κ15, Κ16, Κ17, Κ19, Κ21, Κ25, Κ30, Κ36(Κ), Κ37, Κ40, Κ41, Κ50, Κ52, Κ59, Κ64, Κ69	18 01(Κ)

2.3.2 Εφημερίδα «Το Βήμα»

Στην πλειονότητα των άρθρων της πρωινής εφημερίδας «Το Βήμα» αναπτύσσονται θέματα που εντάσσονται κυρίως στην κατηγορία «άλλο», όπως η παιδική εργασία, η ενδοοικογενειακή βία γενικά αλλά και συγκεκριμένα κατά των γυναικών, τα δικαιώματα των παιδιών, η παιδική προστασία, η παιδοφιλία των κληρικών και ο πουριτανισμός έχοντας όλα ως κοινή συνιστώσα την κακοποίηση των ανηλίκων στην οικογένεια. Στην Κυριακάτικη έκδοση της εφημερίδας, τα περισσότερα άρθρα συγκεντρώνονται στην κατηγορία «συμβάντα ενδοοικογενειακής κακοποίησης ανηλίκου/ανηλίκων».

Όσον αφορά την εν λόγω πρωινή εφημερίδα, στην κατηγορία «ενδοοικογενειακή κακοποίηση ανηλίκου/ανηλίκων» παρατηρείται σχεδόν ο ίδιος αριθμός αναφορών μεταξύ των διαφόρων μορφών κακοποίησης. Αντίστοιχα, στην Κυριακάτικη έκδοσή της προηγείται η παραμέληση και ακολουθεί η συναισθηματική – ψυχολογική και σωματική κακοποίηση.

Στην κατηγορία «συγκεκριμένο συμβάν ενδοοικογενειακής κακοποίησης ανηλίκου/ανηλίκων» μνημονεύεται συχνότερα η σωματική κακοποίηση, έπεται η σεξουαλική και η συναισθηματική κακοποίηση, καθώς και η παραμέληση. Ομοίως, στην Κυριακάτικη έκδοση της εφημερίδας, οι περισσότερες αναφορές στην κατηγορία αυτή σχετίζονται με τη σωματική κακοποίηση.

Οι δράστες, φερόμενοι ή μη, που αναφέρονται συχνότερα στα άρθρα, είναι κατά σειρά οι εξής: ο πατέρας, η μητέρα, οι γονείς, η θετή μητέρα, η σύντροφος του πατέρα, ο σύντροφος της μητέρας, ο ανήλικος θείος και ο παππούς.

Ως αιτία εκδήλωσης του φαινομένου καταγράφεται η χρήση ναρκωτικών ουσιών και στην περίπτωση του ανήλικου δράστη, η ζηλοφθονία.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην εν λόγω πρωινή εφημερίδα η κατηγορία «φορείς»

εμφανίζει, επίσης, υψηλή συγκέντρωση άρθρων.

Πίνακας 23: Κατηγοριοποίηση των άρθρων της εφημερίδας «Το Βήμα»

A/A	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ/ ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΘΕΜΑΤΟΣ	ΚΩΔΙΚΟΣ ΑΡΘΡΩΝ	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΡΘΡΩΝ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ/ ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΑ
1.	Ενδοοικογενειακή κακοποίηση ανηλίκου/ανηλίκων	B4, B17(K), B19(K), B20(K), B21, B22, B23, B24, B27	06 03(K)
	α) Σωματική κακοποίηση	B4, B17(K), B23, B24, B27	04 01(K)
	β) Συναισθηματική – Ψυχολογική κακοποίηση	B17(K), B19(K), B23, B24, B27	03 02(K)
	γ) Σεξουαλική κακοποίηση	B22, B24, B27	03
	δ) Παραμέληση	B4, B17(K), B19(K), B20(K), B24, B27	03 03(K)
2.	Συγκεκριμένο συμβάν ενδοοικογενειακής κακοποίησης ανηλίκου/ανηλίκων	B1, B6(K), B11, B14, B15, B17(K), B19(K), B24, B25(K), B26	06 04(K)
	α) Δράστης/δράστες	B1, B6 (K), B11, B14, B15, B17(K), B19(K), B24, B25(K), B26	06 04(K)
	β) Αίτια	B15, B25(K)	01 01(K)
	γ) Περιγραφή συμβάντος	B1, B6(K), B11, B14, B15, B17(K), B19(K), B24, B25(K), B26	06 04(K)
3.	Νομοθετικό πλαίσιο	B5	01
4.	Φορείς	B2, B9, B16(K), B18(K), B22, B24, B25(K), B26, B27	06 03(K)
5.	Άλλο	B3, B6(K), B7, B8, B10, B12, B13(K), B14, B21, B28	08 02(K)

2.3.3 Εφημερίδα «Η Αυγή»

Τα περισσότερα άρθρα της εφημερίδας «Η Αυγή» συγκεντρώνονται στην κατηγορία «άλλο» και αφορούν κυρίως στην ενδοοικογενειακή βία, στην κακοποίηση των γυναικών, στη σωματική τιμωρία, στην προστασία των παιδιών, στην οικονομική κρίση και τη φτώχεια κάνοντας παράλληλα μνεία στην κακοποίηση των ανηλίκων στην οικογένεια.

Στην κατηγορία «ενδοοικογενειακή κακοποίηση ανηλίκου/ανηλίκων» αναφέρονται στον ίδιο βαθμό, η σωματική και σεξουαλική κακοποίηση, καθώς και η παραμέληση. Στη δεύτερη κατηγορία, εκείνη των συμβάντων, καταγράφεται ένα

περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκων και αιμομιξίας, με δράστη τον πατέρα, το οποίο σημειώνεται ότι έλαβε χώρα μεταξύ των ετών 2002 έως και 2008. Οι αναφορές στις κατηγορίες «νομοθετικό πλαίσιο» και «φορείς» είναι περιορισμένες.

Πίνακας 24: Κατηγοριοποίηση των άρθρων της εφημερίδας «Η Αυγή»

A/A	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ/ ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΘΕΜΑΤΟΣ	ΚΩΔΙΚΟΣ ΑΡΘΡΩΝ	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΡΘΡΩΝ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ/ ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΑ
1.	Ενδοοικογενειακή κακοποίηση ανηλίκου/ανηλίκων	A5, A6	02
	α) Σωματική κακοποίηση	A6	01
	β) Συναισθηματική – Ψυχολογική κακοποίηση	---	---
	γ) Σεξουαλική κακοποίηση	A6	01
	δ) Παραμέληση	A6	01
2.	Συγκεκριμένο συμβάν ενδοοικογενειακής κακοποίησης ανηλίκου/ανηλίκων	A4	01
	α) Δράστης/δράστες	A4	01
	β) Αίτια	---	---
	γ) Περιγραφή συμβάντος	A4	01
3.	Νομοθετικό πλαίσιο	A1, A2	02
4.	Φορείς	A2	01
5.	Άλλο	A1, A3, A7, A8, A9, A10	06

2.3.4 Εφημερίδα «Ελευθεροτυπία»

Στην απογευματινή εφημερίδα «Ελευθεροτυπία», η κατηγορία στην οποία συγκεντρώνεται η πλειονότητα των άρθρων, είναι εκείνη των συμβάντων ενδοοικογενειακής κακοποίησης ανηλίκου/ανηλίκων και ακολουθούν οι υπόλοιπες με τελευταία την κατηγορία «νομοθετικό πλαίσιο».

Στη δεύτερη κατηγορία και συγκεκριμένα στην υποκατηγορία «περιγραφή συμβάντος», επικρατούν ως προς τη συχνότητα καταγραφής τους τα κρούσματα σεξουαλικής και σωματικής κακοποίησης, ενώ έπονται εκείνα της συναισθηματικής – ψυχολογικής κακοποίησης.

Στα άρθρα της εν λόγω εφημερίδας, υποδεικνύονται συχνότερα ως δράστες, κατά σειρά, οι εξής: ο πατέρας, η μητέρα, ο σύντροφος της μητέρας, οι γονείς, η θετή μητέρα, ο πατριός, ο θείος και ο αδελφός της γιαγιάς.

Στα περισσότερα άρθρα δεν αναφέρονται τα στοιχεία ταυτότητας των δραστών ή φερόμενων ως εγκληματιών ούτε εκείνα των θυμάτων. Ωστόσο, στο άρθρο ΕΛ41 όπου γίνεται αναφορά σε συγκεκριμένο περιστατικό ενδοοικογενειακής βίας και κακοποίησης ανηλίκων από τον πατέρα τους, αναγράφονται τα στοιχεία ταυτότητας του δράστη και η επαγγελματική του ιδιότητα. Κατά συνέπεια, όπως ήδη επισημάνθηκε, είναι εφικτή η αναγνώριση των θυμάτων στην τοπική κοινωνία και ως εκ τούτου αυξάνεται το ενδεχόμενο επαναθυματοποίησής τους.

Στην κατηγορία «ενδοοικογενειακή κακοποίηση ανηλίκου/ανηλίκων» αναφέρονται συχνότερα, κατά σειρά, η σεξουαλική, η σωματική και η συναισθηματική – ψυχολογική κακοποίηση, καθώς και η παραμέληση.

Η κατηγορία «άλλο» περιλαμβάνει, ενδεικτικά, άρθρα που έχουν ως βασικά θέματα τη βία σε βάρος των γυναικών και των παιδιών, την ενδοοικογενειακή βία, τη φτώχεια, την εγκατάλειψη των παιδιών λόγω της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης, καθώς και τα δικαιώματα και την προστασία αυτών.

Πίνακας 25: Κατηγοριοποίηση των άρθρων της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία»

Α/Α	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ/ ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΘΕΜΑΤΟΣ	ΚΩΔΙΚΟΣ ΑΡΘΡΩΝ	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΡΘΡΩΝ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ/ ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΑ
1.	Ενδοοικογενειακή κακοποίηση ανηλίκου/ανηλίκων	ΕΛ1, ΕΛ2, ΕΛ3, ΕΛ16, ΕΛ30, ΕΛ31, ΕΛ33, ΕΛ34, ΕΛ36, ΕΛ40, ΕΛ48, ΕΛ55	12
	α) Σωματική κακοποίηση	ΕΛ1, ΕΛ16, ΕΛ33, ΕΛ48	04
	β) Συναισθηματική – Ψυχολογική κακοποίηση	ΕΛ1, ΕΛ16, ΕΛ33, ΕΛ55	04
	γ) Σεξουαλική κακοποίηση	ΕΛ1, ΕΛ2, ΕΛ3, ΕΛ16, ΕΛ31, ΕΛ33	06
	δ) Παραμέληση	ΕΛ16, ΕΛ33	02
2.	Συγκεκριμένο συμβάν ενδοοικογενειακής κακοποίησης ανηλίκου/ανηλίκων	ΕΛ1, ΕΛ4, ΕΛ5, ΕΛ6, ΕΛ8, ΕΛ9, ΕΛ10, ΕΛ11, ΕΛ12, ΕΛ14, ΕΛ15, ΕΛ19, ΕΛ20, ΕΛ21, ΕΛ22, ΕΛ25, ΕΛ26(Κ), ΕΛ27, ΕΛ28, ΕΛ29, ΕΛ35, ΕΛ37, ΕΛ38, ΕΛ41, ΕΛ42, ΕΛ44, ΕΛ45, ΕΛ46, ΕΛ47, ΕΛ49, ΕΛ50, ΕΛ51,	34 01(Κ)

		ΕΛ53, ΕΛ54, ΕΛ57	
	α) Δράστης/δράστες	ΕΛ1, ΕΛ4, ΕΛ5, ΕΛ6, ΕΛ8, ΕΛ9, ΕΛ10, ΕΛ11, ΕΛ12, ΕΛ14, ΕΛ15, ΕΛ19, ΕΛ20, ΕΛ21, ΕΛ22, ΕΛ25, ΕΛ26(Κ), ΕΛ27, ΕΛ28, ΕΛ29, ΕΛ35, ΕΛ37, ΕΛ38, ΕΛ41, ΕΛ42, ΕΛ44, ΕΛ45, ΕΛ46, ΕΛ47, ΕΛ50, ΕΛ51, ΕΛ53, ΕΛ54, ΕΛ57	33 01(Κ)
	β) Αίτια	---	---
	γ) Περιγραφή συμβάντος	ΕΛ1, ΕΛ4, ΕΛ5, ΕΛ6, ΕΛ8, ΕΛ9, ΕΛ10, ΕΛ11, ΕΛ12, ΕΛ14, ΕΛ15, ΕΛ19, ΕΛ20, ΕΛ21, ΕΛ22, ΕΛ25, ΕΛ26(Κ), ΕΛ27, ΕΛ28, ΕΛ29, ΕΛ35, ΕΛ37, ΕΛ38, ΕΛ41, ΕΛ42, ΕΛ44, ΕΛ45, ΕΛ46, ΕΛ47, ΕΛ49, ΕΛ50, ΕΛ51, ΕΛ53, ΕΛ54, ΕΛ57	34 01(Κ)
3.	Νομοθετικό πλαίσιο	ΕΛ3, ΕΛ7, ΕΛ16, ΕΛ18, ΕΛ23, ΕΛ24	06
4.	Φορείς	ΕΛ2, ΕΛ3, ΕΛ8, ΕΛ16, ΕΛ18, ΕΛ 32, ΕΛ34, ΕΛ40, ΕΛ43, ΕΛ46, ΕΛ48, ΕΛ53	12
5.	Άλλο	ΕΛ7, ΕΛ13, ΕΛ17, ΕΛ18, ΕΛ23, ΕΛ24, ΕΛ32, ΕΛ39, ΕΛ43, ΕΛ46, ΕΛ52, ΕΛ56	12

2.3.5 Εφημερίδα «Τα Νέα»

Η πλειονότητα των άρθρων της απογευματινής εφημερίδας «Τα Νέα» κατατάσσεται στην κατηγορία «φορείς» και ακολουθούν οι κατηγορίες «συγκεκριμένο συμβάν ενδοοικογενειακής κακοποίησης ανηλίκου/ανηλίκων», «ενδοοικογενειακή κακοποίηση ανηλίκου/ανηλίκων», «νομοθετικό πλαίσιο» και «άλλο».

Στην έκδοση του Σαββατοκύριακου, η ανωτέρω κατάταξη άρχεται από την κατηγορία «συγκεκριμένο συμβάν ενδοοικογενειακής κακοποίησης ανηλίκου/ανηλίκων» και έπονται οι κατηγορίες «φορείς», «άλλο» και «ενδοοικογενειακή κακοποίηση ανηλίκου/ανηλίκων».

Στην κατηγορία «ενδοοικογενειακή κακοποίηση ανηλίκου/ανηλίκων» των άρθρων της εν λόγω απογευματινής εφημερίδας, αναφέρονται κατά σειρά σύμφωνα με τη συχνότητα παρουσίας τους, η σεξουαλική και η σωματική κακοποίηση και ακολούθως η συναισθηματική – ψυχολογική κακοποίηση με την παραμέληση. Στην

έκδοση του Σαββατοκύριακου, αντίστοιχα, οι εν λόγω μορφές κακοποίησης εμφανίζουν μεταξύ τους την ίδια συχνότητα αναφοράς.

Στην κατηγορία των συμβάντων παρουσιάζεται συχνότερα η σωματική κακοποίηση, έπειτα η σεξουαλική και κατόπιν η συναισθηματική – ψυχολογική κακοποίηση με την παραμέληση. Στην έκδοση του Σαββατοκύριακου, εν προκειμένω, η σωματική κακοποίηση καταγράφεται επίσης συχνότερα από τις υπόλοιπες μορφές του εν λόγω φαινομένου.

Ως δράστες περιγράφονται συνήθως, κατά σειρά, οι εξής: οι γονείς, η μητέρα, ο σύντροφος της μητέρας, ο πατέρας, ο παππούς και έτερο πρόσωπο του οικογενειακού περιβάλλοντος.

Στην κατηγορία «άλλο» περιλαμβάνονται θέματα, όπως ο ανταγωνισμός μεταξύ αδελφιών, η αρπαγή και η επαιτεία ανηλίκων.

Όσον αφορά την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα των ανηλίκων, στην πλειονότητα των άρθρων φαίνεται γενικά ότι αυτή διασφαλίζεται. Εξαιρέση αποτελεί το άρθρο N17(K), στο οποίο επισημαίνεται το επάγγελμα των γονιών – φερόμενων ως δραστών, ο φορέας απασχόλησής τους, η περιοχή κατοικίας τους και η ηλικία του γιου τους – «θύματος». Ανάλογα είναι τα άρθρα N18(K) και N21(K), που αναφέρονται επίσης στην ανωτέρω υπόθεση.

Πίνακας 26: Κατηγοριοποίηση των άρθρων της εφημερίδας «Τα Νέα»

A/A	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ/ ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΘΕΜΑΤΟΣ	ΚΩΔΙΚΟΣ ΑΡΘΡΩΝ	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΡΘΡΩΝ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ/ ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΑ
1.	Ενδοοικογενειακή κακοποίηση ανηλίκου/ανηλίκων	N1, N7(K), N10, N12, N14, N15, N22(K), N26, N27, N33	08 02(K)
	α) Σωματική κακοποίηση	N1, N7(K), N22(K), N26, N27	03 02(K)
	β) Συναισθηματική – Ψυχολογική κακοποίηση	N1, N7(K), N22(K), N26	02 02(K)
	γ) Σεξουαλική κακοποίηση	N1, N7(K), N10, N12, N22(K), N26	04 02(K)

	δ) Παραμέληση	N7(K), N15, N22(K), N26	02 02(K)
2.	Συγκεκριμένο συμβάν ενδοοικογενειακής κακοποίησης ανηλίκου/ανηλίκων	N2(K), N4, N5, N7(K), N8, N9, N13, N14, N17(K), N18(K), N19(K), N20(K), N21(K), N23, N24, N26, N31, N34(K)	10 08(K)
	α) Δράστης/δράστες	N2(K), N4, N7(K), N8, N9, N13, N14, N17(K), N18(K), N19(K), N20(K), N21(K), N23, N24, N26, N31, N34(K)	09 08(K)
	β) Αίτια	---	---
	γ) Περιγραφή συμβάντος	N2(K), N4, N5, N7(K), N8, N9, N13, N14, N17(K), N18(K), N19(K), N20(K), N21(K), N23, N26, N31, N34(K)	09 08(K)
3.	Νομοθετικό πλαίσιο	N6	01
4.	Φορείς	N1, N4, N6, N7(K), N10, N11, N14, N15, N16, N18(K), N19(K), N20(K), N21(K), N23, N24, N25, N26, N27, N30(K), N32, N33, N34(K)	15 07(K)
5.	Άλλο	N3(K), N28(K), N29, N30(K)	01 03(K)

2.3.6 Εφημερίδα «Έθνος»

Η μεγαλύτερη συγκέντρωση των άρθρων της απογευματινής εφημερίδας «Έθνος» σημειώνεται στην κατηγορία «συγκεκριμένο συμβάν ενδοοικογενειακής κακοποίησης ανηλίκου/ανηλίκων» και εν συνεχεία στις κατηγορίες «ενδοοικογενειακή κακοποίηση ανηλίκου/ανηλίκων», «φορείς», «άλλο» και «νομοθετικό πλαίσιο».

Στην κατηγορία «ενδοοικογενειακή κακοποίηση ανηλίκου/ανηλίκων», οι περισσότερες αναφορές σχετίζονται με τη σεξουαλική κακοποίηση και την παραμέληση, και κατόπιν τη σωματική και συναισθηματική – ψυχολογική κακοποίηση. Στην κατηγορία «συγκεκριμένο συμβάν ενδοοικογενειακής κακοποίησης ανηλίκου/ανηλίκων», τα περιστατικά σεξουαλικής κακοποίησης έχουν σχεδόν την ίδια συχνότητα αναφοράς με εκείνα της σωματικής κακοποίησης.

Όσον αφορά τους δράστες, συνηθέστερα υποδεικνύονται, κατά σειρά, οι παρακάτω: ο πατέρας, οι γονείς, η μητέρα, ο σύντροφος της μητέρας και έτερο πρόσωπο του οικογενειακού περιβάλλοντος.

Ως αιτία εκδήλωσης των κακοποιητικών συμπεριφορών σε βάρος των ανηλίκων επισημαίνεται η βαριά παθολογία του δράστη, που δύναται να ερμηνευθεί μέσω των ατομικών αιτιολογικών προσεγγίσεων του φαινομένου.

Στην κατηγορία «άλλο» περιλαμβάνονται θέματα, όπως η αρπαγή ανηλίκων και η κακοποίησή τους εν μέσω της οικονομικής κρίσης.

Επιπρόσθετα, σημειώνεται χαρακτηριστικά ότι στο άρθρο ΕΘ1 που αναφέρεται σε περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκου από τον πατέρα του, υπογραμμίζεται η ηλικία του δράστη, ο τόπος καταγωγής και εργασίας του και η απασχόλησή του. Παρομοίως παρουσιάζεται η υπόθεση ενδοοικογενειακής κακοποίησης ανηλίκων στα άρθρα ΕΘ16 και ΕΘ24. Ακόμη, στο άρθρο ΕΘ7 αναφέρεται το ονοματεπώνυμο μητέρας που κατηγορείται ότι εξέδιδε την ανήλικη κόρη της και επέτρεπε την κακοποίηση του επίσης ανήλικου γιου της.

Πίνακας 27: Κατηγοριοποίηση των άρθρων της εφημερίδας «Έθνος»

A/A	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ/ ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΘΕΜΑΤΟΣ	ΚΩΔΙΚΟΣ ΑΡΘΡΩΝ	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΡΘΡΩΝ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ/ ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΑ
1.	Ενδοοικογενειακή κακοποίηση ανηλίκου/ανηλίκων	ΕΘ2, ΕΘ3, ΕΘ6, ΕΘ11, ΕΘ13, ΕΘ18, ΕΘ21, ΕΘ23, ΕΘ26, ΕΘ28, ΕΘ29	11
	α) Σωματική κακοποίηση	ΕΘ3, ΕΘ6, ΕΘ11, ΕΘ18, ΕΘ21, ΕΘ26, ΕΘ28, ΕΘ29	08
	β) Συναισθηματική – Ψυχολογική κακοποίηση	ΕΘ3, ΕΘ6, ΕΘ11, ΕΘ21, ΕΘ26, ΕΘ28, ΕΘ29	07
	γ) Σεξουαλική κακοποίηση	ΕΘ3, ΕΘ6, ΕΘ11, ΕΘ13, ΕΘ18, ΕΘ21, ΕΘ23, ΕΘ26, ΕΘ28, ΕΘ29	10
	δ) Παραμέληση	ΕΘ3, ΕΘ6, ΕΘ11, ΕΘ13, ΕΘ18, ΕΘ21, ΕΘ23, ΕΘ26, ΕΘ28, ΕΘ29	10
2.	Συγκεκριμένο συμβάν ενδοοικογενειακής κακοποίησης ανηλίκου/ανηλίκων	ΕΘ1, ΕΘ4, ΕΘ5, ΕΘ7, ΕΘ9, ΕΘ10, ΕΘ12, ΕΘ14, ΕΘ16, ΕΘ19, ΕΘ20, ΕΘ22, ΕΘ24, ΕΘ25	14
	α) Δράστης/δράστες	ΕΘ1, ΕΘ4, ΕΘ5, ΕΘ7, ΕΘ9, ΕΘ10, ΕΘ12, ΕΘ14, ΕΘ16, ΕΘ19, ΕΘ20, ΕΘ22, ΕΘ24, ΕΘ25	14
	β) Αίτια	ΕΘ7	01
	γ) Περιγραφή συμβάντος	ΕΘ1, ΕΘ4, ΕΘ5, ΕΘ7, ΕΘ9, ΕΘ10, ΕΘ12, ΕΘ14, ΕΘ16, ΕΘ19, ΕΘ20, ΕΘ22, ΕΘ24, ΕΘ25	14
3.	Νομοθετικό πλαίσιο	ΕΘ6, ΕΘ8	02
4.	Φορείς	ΕΘ6, ΕΘ13, ΕΘ17, ΕΘ20, ΕΘ23, ΕΘ28, ΕΘ29	07
5.	Άλλο	ΕΘ8, ΕΘ15, ΕΘ17, ΕΘ27	04

3. Αποτελέσματα από την ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων

3.1 Συμπεράσματα ανά εφημερίδα και ανά είδος της πηγής πληροφόρησης

Από την παραπάνω καταγραφή και ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων εξαγονται συμπεράσματα ανά εφημερίδα και ανά είδος της πηγής πληροφόρησης.

Συγκεκριμένα, η πρωινή εφημερίδα «Η Καθημερινή», όπως και η Κυριακάτικη έκδοσή της, σε γενικές γραμμές διατηρούν ήπιο ύφος κατά τη μετάδοση των πληροφοριών σχετικά με το εν λόγω φαινόμενο. Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται επιθετικοί προσδιορισμοί που μεταδίδουν τις πληροφορίες με περισσότερη ένταση.

Η μεγαλύτερη θεατότητα του θέματος, βάσει του μεγέθους των άρθρων της εν λόγω πρωινής εφημερίδας, παρατηρήθηκε το έτος 2013. Εντούτοις, η πλειονότητα των άρθρων της είναι μεσαίας και μικρής έκτασης, σε αντίθεση με την Κυριακάτικη έκδοση, της οποίας τα άρθρα είναι μεγάλου μεγέθους σε ποσοστό 75%.

Η έννοια της οικονομικής κρίσης συνδέεται θετικά με την ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων σε ποσοστό 3,08% των άρθρων της παραπάνω πρωινής εφημερίδας, που αφορά στα έτη 2011 και 2012. Στην Κυριακάτικη έκδοση της εφημερίδας «Η Καθημερινή», μόνο σε ένα άρθρο του έτους 2011, η οικονομική κρίση σχετίζεται θετικά με την κακοποίηση των ανηλίκων στην οικογένεια.

Από την καταγραφή των συμβάντων ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων, προέκυψε ότι μεγαλύτερη συχνότητα αναφοράς έχει η σεξουαλική κακοποίηση και κατόπιν η σωματική. Στις γενικές αναφορές επί του φαινομένου καταγράφονται συχνότερα η σεξουαλική κακοποίηση και η παραμέληση, ενώ στην Κυριακάτικη έκδοση τη θέση της παραμέλησης στην προαναφερόμενη κατάταξη καταλαμβάνει η σωματική κακοποίηση.

Ως δράστες αναφέρονται συχνότερα οι γονείς, είτε μεμονωμένα η μητέρα και ο

πατέρας. Σπάνια δημοσιοποιούνται τα στοιχεία ταυτότητας των φερόμενων ως δραστών ή/και των θυμάτων. Ως αιτιολογικοί παράγοντες του φαινομένου σημειώνονται οι εξής: η μεταβίβαση της βίας μεταξύ των γενεών, ο εθισμός του δράστη στο αλκοόλ, η επιβολή της ισχύος του πατέρα - δράστη στη μητέρα - δράστιδα και η ζηλοφθονία, ενώ επισημαίνεται και η χρήση των ναρκωτικών ουσιών.

Όσον αφορά την πρωινή εφημερίδα «Το Βήμα», ορισμένες φορές η ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων αποτυπώνεται στα άρθρα της με εκφράσεις και λέξεις που δραματοποιούν ιδιαίτερα τις σχετικές καταστάσεις.

Η έκταση των άρθρων της ανωτέρω εφημερίδας, που αντανακλά τη θεατότητα του θέματος, είναι κυρίως μεσαία και μικρή. Τα περισσότερα άρθρα μεγάλου μεγέθους καταγράφηκαν το έτος 2009. Ποσοστό 50% των άρθρων της Κυριακάτικης έκδοσης της εφημερίδας είναι μεγάλης έκτασης.

Η οικονομική κρίση σχετίζεται θετικά με την κακοποίηση των ανηλίκων στην οικογένεια σε ένα μόνο άρθρο του Κυριακάτικου φύλλου της εφημερίδας «Το Βήμα», που αφορά στο έτος 2011.

Στην κατηγορία των συμβάντων της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων, συχνότερα αναφέρονται κατά σειρά, η σωματική, η σεξουαλική και η συναισθηματική κακοποίηση, καθώς και η παραμέληση. Στην Κυριακάτικη έκδοση της εφημερίδας, συχνότερα μνημονεύεται η σωματική κακοποίηση στην παραπάνω κατηγορία. Στις γενικές αναφορές για το φαινόμενο, οι διάφορες μορφές αυτού παρουσιάζονται σχεδόν σε ίδια ποσοστά, ενώ στην Κυριακάτικη έκδοση συχνότερα αναφέρεται η παραμέληση και έπειτα η συναισθηματική – ψυχολογική και σωματική κακοποίηση.

Ο δράστης ή φερόμενος ως εγκληματίας παρουσιάζεται άλλοτε ως μία προσωπικότητα αφύσικη με κτηνώδη ένστικτα, ψυχολογικά προβλήματα ή

εξαρτημένη από τα ναρκωτικά και άλλοτε ως άτομο που έχει κακοποιηθεί από τους γονείς του κατά την παιδική του ηλικία. Ως δράστες υποδεικνύονται συχνότερα ο πατέρας, η μητέρα και γενικά οι γονείς. Στην κατηγορία των συμβάντων, η κατανάλωση ναρκωτικών ουσιών και η ζηλοφθονία σημειώνονται ως παράγοντες εκδήλωσης του φαινομένου.

Στην πρωινή εφημερίδα «Η Αυγή», οι πληροφορίες παρουσιάζονται γενικά σε ήπιους τόνους. Η πλειονότητα των άρθρων είναι μεγάλης και μικρής έκτασης. Η υψηλότερη συγκέντρωση των άρθρων μεγάλης έκτασης παρατηρείται το έτος 2013. Δεν ανευρέθησαν άρθρα σχετικά με το υπό μελέτη φαινόμενο για τα έτη 2008 και 2011. Ακόμη, δεν εντοπίστηκαν συναφή άρθρα από την Κυριακάτικη έκδοση της εφημερίδας.

Η οικονομική κρίση δεν σχετίζεται θετικά με την κακοποίηση των ανηλίκων στην οικογένεια σε κάποιο άρθρο της προαναφερόμενης εφημερίδας. Στον τίτλο ενός μόνο άρθρου γίνεται αναφορά στην κακοποίηση των παιδιών και τη φτώχεια, η οποία συναρτάται με την οικονομική κρίση, όπως ήδη αναφέρθηκε.

Στις γενικές αναφορές επί του φαινομένου, η σωματική και η σεξουαλική κακοποίηση, καθώς και η παραμέληση, απασχολούν τους αρθρογράφους στον ίδιο βαθμό. Επιπρόσθετα, καταγράφηκε ένα συμβάν σεξουαλικής κακοποίησης – αιμομιξίας ανηλίκων με δράστη τον πατέρα, το οποίο διευκρινίζεται ότι διαδραματίστηκε μεταξύ των ετών 2002 έως και 2008, δηλαδή πριν από την έλευση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα.

Δεν αναγράφονται ιδιαίτεροι χαρακτηρισμοί για τους δράστες ή τους φερόμενους ως εγκληματίες, ούτε συγκεκριμένα στοιχεία που να αποκαλύπτουν την ταυτότητα των θυμάτων. Ως αιτίες εκδήλωσης της κακοποίησης και εγκατάλειψης των παιδιών μνημονεύονται κυρίως κοινωνικοί και οικονομικοί παράγοντες. Σε ένα άρθρο της εν λόγω πρωινής εφημερίδας σημειώνεται το ενδεχόμενο κακοποίησης

των βίαιων ενηλίκων κατά την παιδική τους ηλικία.

Τα άρθρα της απογευματινής εφημερίδας «Ελευθεροτυπία» κατανέμονται σχεδόν με την ίδια αναλογία στα διάφορα μεγέθη έκτασής τους, ήτοι μεγάλο, μεσαίο και μικρό. Η υψηλότερη συγκέντρωση των άρθρων μεγάλης έκτασης καταγράφεται το έτος 2009. Στα περισσότερα δημοσιεύματα περιγράφονται συγκεκριμένα περιστατικά εκδήλωσης του φαινομένου. Στην Κυριακάτικη έκδοση της εφημερίδας εντοπίσθηκε μόνο ένα άρθρο σχετικά με το υπό μελέτη φαινόμενο.

Ο δράστης σκιαγραφείται ως αφύσικη και απάνθρωπη προσωπικότητα· ακόμη, χαρακτηρίζεται ως παιδόφιλος.

Η έννοια της οικονομικής κρίσης συναρτάται θετικά με την ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων σε ποσοστό 3,57% των άρθρων της απογευματινής εφημερίδας «Ελευθεροτυπία», που αφορά στο έτος 2011. Τονίζεται, μάλιστα, ότι τα παιδιά οδηγούνται σε ιδρύματα, πρωτίστως λόγω των κακοποιητικών συνθηκών στο περιβάλλον τους, των ποικίλων ψυχογενών παραγόντων και της οικογενειακής κρίσης.

Στις γενικές αναφορές σχετικά με την ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων μνημονεύονται συχνότερα, η σεξουαλική, η σωματική και η συναισθηματική – ψυχολογική κακοποίηση, καθώς και η παραμέληση. Οι προαναφερόμενες τρεις πρώτες μορφές κακοποίησης επικρατούν συχνότερα και με την ίδια σειρά στις αναφορές των συμβάντων εκδήλωσης του φαινομένου.

Στα άρθρα της παραπάνω εφημερίδας υποδεικνύονται συχνότερα ως δράστες ο πατέρας, η μητέρα και ο σύντροφός της. Συνήθως δεν δημοσιοποιούνται τα στοιχεία ταυτότητας των δραστών ή φερόμενων ως εγκληματιών, ούτε εκείνα των θυμάτων. Ενίοτε, όμως, αποκαλύπτονται τα ατομικά στοιχεία του δράστη και το επάγγελμά του.

Ποσοστό σχεδόν 35% των άρθρων της απογευματινής εφημερίδας «Τα Νέα»

προέρχεται από την έκδοση του Σαββατοκύριακου και αφορά σε δημοσιεύματα μεγάλης και μεσαίας έκτασης. Ο μεγαλύτερος αριθμός των υπολοίπων άρθρων της εφημερίδας, πλην του Σαββατοκύριακου, αφορά σε δημοσιεύματα μεσαίας και μικρής έκτασης. Η υψηλότερη συγκέντρωση των άρθρων μεγάλης έκτασης παρατηρείται το 2012 και από την έκδοση του Σαββατοκύριακου, το 2013.

Η μετάδοση των πληροφοριών αν και σε γενικές γραμμές πραγματοποιείται σε χαμηλούς τόνους, υπάρχουν περιπτώσεις που ιδιαίτερα σχόλια και φράσεις δύνανται να δημιουργήσουν έντονα συναισθήματα στους αναγνώστες.

Στα άρθρα της εφημερίδας «Τα Νέα», η ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων δεν σχετίζεται θετικά με την οικονομική κρίση.

Στις γενικές αναφορές περί κακοποίησης των ανηλίκων στην οικογένεια, επικρατούν συχνότερα εκείνες που σχετίζονται με τη σεξουαλική και τη σωματική κακοποίηση και ακολούθως τη συναισθηματική – ψυχολογική κακοποίηση με την παραμέληση. Στην έκδοση του Σαββατοκύριακου, αντιστοίχως, οι εν λόγω μορφές κακοποίησης αναφέρονται με την ίδια συχνότητα.

Στις αναφορές συγκεκριμένων συμβάντων, συχνότερα εμφανίζεται η σωματική κακοποίηση, κατόπιν η σεξουαλική και ακολουθεί η συναισθηματική – ψυχολογική κακοποίηση με την παραμέληση. Στην έκδοση του Σαββατοκύριακου, αντιστοίχως, η σωματική κακοποίηση υπερτερεί των υπολοίπων μορφών του φαινομένου.

Ως δράστες καταγράφονται συνήθως οι γονείς, η μητέρα και ο σύντροφός της. Μολονότι φαίνεται γενικά ότι από τον τρόπο παρουσίασης του φαινομένου διασφαλίζεται η προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, σε ορισμένες περιπτώσεις δημοσιοποιούνται τόσο τα ατομικά στοιχεία των φερόμενων ως δραστών – εγκληματιών, όσο και λοιπές πληροφορίες αναφορικά με το επάγγελμά τους, καθώς και την περιοχή κατοικίας και εργασίας τους.

Στην απογευματινή εφημερίδα «Έθνος», ο μεγαλύτερος αριθμός των άρθρων

είναι μεγάλης και μικρής έκτασης. Τα περισσότερα άρθρα μεγάλης έκτασης συγκεντρώνονται το έτος 2012. Δεν εντοπίστηκαν στην Κυριακάτικη έκδοση άρθρα συναφή με το υπό μελέτη φαινόμενο.

Ορισμένες φορές οι πληροφορίες για την κακοποίηση των ανηλίκων στην οικογένεια μεταδίδονται με λέξεις και φράσεις, όπως «ΣΟΚ ΚΑΙ ΔΕΟΣ», «γονείς-τέρατα» και «αποτρόπαιες πράξεις».

Οι δράστες σκιαγραφούνται με χαρακτηρισμούς που άλλοτε εστιάζουν στην ψυχοπαθολογία αυτών και άλλοτε σε έτερους παράγοντες, όπως η οικονομική τους κατάσταση και γενικά η οικονομική κρίση.

Σε ποσοστό 10,34% των άρθρων, που αφορά στα έτη 2011 και 2012, η οικονομική κρίση σχετίζεται θετικά με την κακοποίηση των ανηλίκων στην οικογένεια.

Στις γενικές αναφορές επί του φαινομένου επικρατούν συχνότερα εκείνες που σχετίζονται με τη σεξουαλική κακοποίηση και την παραμέληση, και κατόπιν τη σωματική και τη συναισθηματική – ψυχολογική κακοποίηση. Στα συγκεκριμένα συμβάντα ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων, η σεξουαλική κακοποίηση αναφέρεται εξίσου συχνά με τη σωματική.

Όσον αφορά τους δράστες, συνηθέστερα υποδεικνύονται ο πατέρας, οι γονείς και η μητέρα. Η βαριά παθολογία του δράστη σημειώνεται ως αιτία εκδήλωσης των κακοποιητικών συμπεριφορών σε βάρος των ανηλίκων.

Σε ορισμένα άρθρα δημοσιοποιούνται τα ατομικά στοιχεία των δραστών και συναφείς πληροφορίες, όπως το επάγγελμά τους, η περιοχή απασχόλησης και κατοικίας τους. Κατά συνέπεια, ο προσδιορισμός της ταυτότητάς τους είναι συχνά εφικτός. Ως εκ τούτου, η αναγνώριση των θυμάτων, ιδίως σε τοπικό επίπεδο, είναι πιθανή, με ενδεχόμενο επακόλουθο την επαναθυματοποίησή τους.

Συγκεντρωτικά, παρατηρείται ότι οι πρωινές εφημερίδες του δείγματος, ήτοι

«Η Καθημερινή», «Το Βήμα» και «Η Αυγή», παρουσιάζουν τις πληροφορίες αναφορικά με την ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων γενικά σε χαμηλούς τόνους. Ωστόσο, οι συντάκτες των άρθρων μερικές φορές αποδίδουν τις διάφορες εκφάνσεις του φαινομένου με ιδιαίτερα δραματικό τρόπο. Συνήθως, τα σχετικά δημοσιεύματα είναι μεσαίου και μικρού μεγέθους. Τα περισσότερα άρθρα μεγάλης έκτασης δημοσιεύθηκαν το έτος 2013. Συνολικά, στα άρθρα των ανωτέρω πρωινών εφημερίδων, η οικονομική κρίση σχετίζεται θετικά με την κακοποίηση των ανηλίκων στην οικογένεια σε πολύ μικρό ποσοστό, το οποίο αφορά στα έτη 2011 και 2012. Οι αρθρογράφοι συχνότερα καταγράφουν τα συμβάντα σεξουαλικής και σωματικής κακοποίησης, καθώς και εκείνα που αφορούν στη συναισθηματική – ψυχολογική κακοποίηση. Στις ευρύτερες αναφορές επί του θέματος, τακτικότερα αναφέρεται η σεξουαλική και η σωματική κακοποίηση των ανηλίκων και έπειτα η παραμέλησή τους. Οι γονείς από κοινού ή μεμονωμένα παρουσιάζονται συνηθέστερα ως δράστες κακοποίησης των τέκνων τους. Ο εθισμός των γονιών στα ναρκωτικά και το αλκοόλ, η ζηλοφθονία ανηλίκου – δράστη, η διαγενεακή μεταβίβαση της βίας και γενικά η επίδραση κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων, μνημονεύονται ως αίτια εκδήλωσης του φαινομένου. Συνήθως δεν δημοσιοποιούνται τα ατομικά στοιχεία των δραστών. Ωστόσο, εκείνοι σκιαγραφούνται ως άτομα με κτηνώδη ένστικτα, ψυχολογικά προβλήματα, εξαρτημένα από ναρκωτικές ουσίες και πιθανόν κακοποιημένα από τους γονείς τους στην παιδική ηλικία.

Στα άρθρα των απογευματινών εφημερίδων «Ελευθεροτυπία», «Τα Νέα» και «Έθνος», μερικές φορές οι πληροφορίες επί του εν λόγω φαινομένου παρουσιάζονται με τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργούνται έντονα συναισθήματα στους αναγνώστες. Τα άρθρα των προαναφερόμενων εφημερίδων κατανέμονται με την ίδια αναλογία στα τρία διαφορετικά μεγέθη έκτασής τους. Η πλειονότητα των άρθρων μεγάλης έκτασης καταγράφεται το έτος 2009. Στο σύνολο των παραπάνω

δημοσιευμάτων, η οικονομική κρίση συνδέεται θετικά με την κακοποίηση των ανηλίκων στην οικογένεια σε πολύ μικρό ποσοστό, που αφορά στα έτη 2011 και 2012. Στα συμβάντα ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων συχνότερα καταγράφεται η σεξουαλική και η σωματική κακοποίηση, όπως και στις γενικές αναφορές για το φαινόμενο όπου επιπλέον έπεται η παραμέληση με τη συναισθηματική – ψυχολογική κακοποίηση. Ο πατέρας, η μητέρα, οι γονείς και ο σύντροφος της μητέρας, υποδεικνύονται συχνότερα ως δράστες κακοποίησης των ανηλίκων στην οικογένεια. Ως αιτιολογικός παράγοντας εκδήλωσης του φαινομένου προσδιορίζεται η βαριά παθολογία του δράστη. Οι δράστες χαρακτηρίζονται ως απάνθρωποι και παιδόφιλοι, είτε σκιαγραφούνται με εκφράσεις που εστιάζουν στην ψυχοπαθολογία τους και την οικονομική κρίση. Επίσης, οι κακοποιητικές συνθήκες στο περιβάλλον των παιδιών, διάφοροι ψυχογενείς παράγοντες και η κρίση στην οικογένεια, επισημαίνονται ως οι κυριότεροι λόγοι για τους οποίους τα παιδιά ωθούνται σε ιδρύματα και παραμένουν σε αυτά. Ακόμη, παρατηρήθηκε ότι σε ορισμένες περιπτώσεις προσφέρονται στους αναγνώστες πληροφορίες όχι μόνο σχετικά με την ταυτότητα των φερόμενων ως δραστών – εγκληματιών αλλά και αναφορικά με το επάγγελμά τους, την περιοχή εργασίας και κατοικίας τους.

Στις Κυριακάτικες εφημερίδες του δείγματος²¹¹ υπερτερούν τα άρθρα μεγάλης και μεσαίας έκτασης. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση των άρθρων μεγάλης έκτασης παρατηρείται το έτος 2013. Η οικονομική κρίση συνδέεται θετικά με την ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων σε πολύ μικρό ποσοστό των άρθρων των Κυριακάτικων εφημερίδων, που αφορά στο έτος 2011. Στην καταγραφή των συμβάντων εκδήλωσης του εν λόγω φαινομένου, συχνότερα αναφέρεται η σωματική κακοποίηση και ακολούθως η σεξουαλική με τη συναισθηματική – ψυχολογική κακοποίηση και την παραμέληση. Στις γενικές αναφορές επί του

²¹¹ Όπως αναφέρθηκε ήδη, στις Κυριακάτικες εφημερίδες συνυπολογίζεται η έκδοση του Σαββατοκύριακου της εφημερίδας «Τα Νέα».

φαινομένου, συχνότερα μνημονεύεται η παραμέληση και έπειτα οι λοιπές μορφές κακοποίησης. Ως δράστες δηλώνονται συχνότερα η μητέρα, οι γονείς γενικά και ο πατέρας.

3.2 Γενικά συμπεράσματα

Από την ως άνω ανάλυση των συγκεντρωθέντων δεδομένων συμπεραίνεται ότι κατά τη διάρκεια των ετών 2008 έως και 2013, ο ελληνικός ημερήσιος Τύπος παρουσιάζει το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων σε γενικές γραμμές «συγκρατημένα» ως προς τον τρόπο αποτύπωσής του και τη συχνότητα επιλογής του στην εκάστοτε τρέχουσα ειδησεογραφική θεματολογία. Εντούτοις, ορισμένες φορές η εκδήλωση σχετικών περιστατικών κακοποίησης προβάλλεται έντονα δραματοποιημένη διεγείροντας διάφορα συναισθήματα στους αναγνώστες και την περιέργειά τους.

Η θεατότητα του εν λόγω φαινομένου στον Τύπο, όπως αυτή εκτιμάται με βάση την έκταση των άρθρων, συνήθως δεν είναι μεγάλη. Στα Κυριακάτικα φύλλα των εφημερίδων δημοσιεύονται συχνότερα άρθρα μεγάλης έκτασης, τα οποία συνολικά εμφανίζονται αυξημένα κατά το έτος 2013.

Η σεξουαλική και η σωματική κακοποίηση αποτελούν τις μορφές του φαινομένου που απασχολούν περισσότερο τους αρθρογράφους.

Η ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων συναρτάται θετικά με την οικονομική κρίση στην Ελλάδα σε μικρό ποσοστό των υπό ανάλυση άρθρων, το οποίο αφορά στα έτη 2011 και 2012. Ως εκ τούτου, επιβεβαιώνεται σε κάποιο βαθμό η υπόθεση της παρούσας εργασίας ότι στον ελληνικό ημερήσιο Τύπο το ανωτέρω φαινόμενο σχετίζεται θετικά με την οικονομική κρίση στη χώρα μας.

Σύμφωνα με την ίδια πηγή πληροφόρησης, οι δράστες κακοποίησης των ανηλίκων εντοπίζονται κυρίως στον πυρήνα της οικογένειας και συχνότερα

πρόκειται για τους γονείς των θυμάτων ή για έναν εξ αυτών. Οι δράστες περιγράφονται ως άτομα με προβλήματα ψυχικής υγείας και κτηνώδη ένστικτα, εθισμένα στα ναρκωτικά και το αλκοόλ, που ενδεχομένως κακοποιήθηκαν στην παιδική ηλικία από τους γονείς τους. Δεν αποκλείονται οι αναφορές σε δράστες που προέρχονται από υψηλά κοινωνικο – οικονομικά στρώματα. Η μεταβίβαση της βίας μεταξύ των γενεών, η εξάρτηση από τα ναρκωτικά και το αλκοόλ, η ζήλια και γενικότερα κοινωνικοί και οικονομικοί παράγοντες, περιλαμβάνονται μεταξύ των αιτίων εκδήλωσης κακοποιητικών συμπεριφορών σε βάρος των ανηλίκων στην οικογένεια.

Συνήθως δεν δημοσιοποιούνται τα στοιχεία ταυτότητας των δραστών/φερόμενων ως εγκληματιών και λοιπές προσωπικές πληροφορίες, όπως είθισται και για τα θύματα. Στις περιπτώσεις όμως που συμβαίνει κάτι τέτοιο, ελλοχεύει ο κίνδυνος επαναθυματοποίησης του θύματος και στιγματισμού του δράστη ή φερόμενου ως εγκληματία.

Ας μην παραλειφθεί ότι κατά την αναζήτηση του ερευνητικού υλικού και ακολούθως την επεξεργασία του, διαπιστώθηκε πως η ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων μοιάζει με «υποτιμημένο» θέμα στον ελληνικό ημερήσιο Τύπο που επισκιάζεται από άλλα ζητήματα στη σύγχρονη πραγματικότητα, όπως για παράδειγμα την οικονομική κρίση στη χώρα μας. Έτσι, λαμβάνοντας υπόψη τις δυσμενείς συνέπειες της οικονομικής δυσπραγίας στην καθημερινότητα των ανθρώπων στην Ελλάδα, η ενασχόληση με το φαινόμενο της κακοποίησης των ανηλίκων στην οικογένεια, μάλλον θεωρείται ως «πολυτέλεια» ακόμη και στον ελληνικό ημερήσιο Τύπο.

Σε κάθε περίπτωση, η προηγηθείσα ανάλυση και η εξαγωγή των συμπερασμάτων διενεργήθηκαν στο πλαίσιο των δυνατοτήτων που παρείχε το σχετικό δείγμα.

Επίλογος

Ο τρόπος παρουσίασης της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων από τον Τύπο, έχει καθοριστική σημασία για τη διαμόρφωση της εικόνας που έχουν τα μέλη της κοινωνίας για το εν λόγω φαινόμενο· αν και η θεατότητά του στα υπό ανάλυση άρθρα δεν είναι μεγάλη.

Προβάλλονται κυρίως συγκεκριμένες μορφές του φαινομένου, όπως η σεξουαλική και η σωματική κακοποίηση, οι οποίες φαίνεται να προσελκύουν περισσότερο το ενδιαφέρον των αναγνωστών· εξ ου και η διατήρησή τους στην ειδησεογραφική θεματολογία. Ως δράστες καταγράφονται συχνότερα οι γονείς των θυμάτων ή ένας εξ αυτών. Ενίοτε, δημοσιοποιούνται τα στοιχεία ταυτότητας των φερόμενων ως εγκληματιών/δραστών και άλλες σχετικές πληροφορίες, με ενδεχόμενο επακόλουθο το στιγματισμό τους. Συναφώς, ακόμη και στις λίγες περιπτώσεις δημοσιοποίησης των ατομικών στοιχείων των θυμάτων, η επαναθυματοποίησή τους μέσω της ευρείας γνωστοποίησης του σχετικού συμβάντος, για παράδειγμα στο συγγενικό και στο σχολικό περιβάλλον τους, είναι πιθανή. Οι αναφερόμενοι στον Τύπο αιτιολογικοί παράγοντες εκδήλωσης του φαινομένου συμπλέουν εν πολλοίς με την επιστημονική θεωρία και πραγματικότητα.

Η υπόθεση της εργασίας ότι στον ελληνικό ημερήσιο Τύπο η ενδοοικογενειακή κακοποίηση των ανηλίκων σχετίζεται θετικά με την οικονομική κρίση στη χώρα μας, επιβεβαιώνεται σε μικρό βαθμό. Η διενέργεια σχετικών ερευνών θα μπορούσε να διαφωτίσει κατά πόσο και σε ποια σημεία ακριβώς, τα δύο αυτά φαινόμενα σχετίζονται μεταξύ τους στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα.

Τέλος, από τη σύγκριση των ερευνητικών δεδομένων με τα τηρούμενα σχετικά στοιχεία στις αστυνομικές και δικαστικές αρχές, δύναται να προσδιορισθεί η απόκλιση της παρουσιαζόμενης εικόνας της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των ανηλίκων στον Τύπο από την επισήμως καταγεγραμμένη πραγματικότητα.

Παράρτημα

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Χώρες στις οποίες έχει απαγορευθεί η σωματική τιμωρία και έτη ισχύος των σχετικών νόμων	26
Πίνακας 2: Αναφερόμενη εμπειρία σωματικής, σεξουαλικής και ψυχολογικής βίας γυναικών κατά την παιδική ηλικία (κάτω των 15 ετών) από ενήλικο δράστη (%)	34
Πίνακας 3: Σύνολο άρθρων ανά εφημερίδα (πρωινές και απογευματινές) κατ' έτος	77
Πίνακας 4: Σύνολο άρθρων ανά Κυριακάτικο φύλλο εφημερίδας κατ' έτος	77
Πίνακας 5: Άρθρα της εφημερίδας «Η Καθημερινή» με τίτλους και υπότιτλους, ημερομηνία δημοσίευσης και μέγεθος έκτασής τους	81
Πίνακας 6: Συνολικός αριθμός των άρθρων της εφημερίδας «Η Καθημερινή» ανά μέγεθος έκτασής τους κατ' έτος	84
Πίνακας 7: Άρθρα της εφημερίδας «Το Βήμα» με τίτλους και υπότιτλους, ημερομηνία δημοσίευσης και μέγεθος έκτασής τους	86
Πίνακας 8: Συνολικός αριθμός των άρθρων της εφημερίδας «Το Βήμα» ανά μέγεθος έκτασής τους κατ' έτος	88
Πίνακας 9: Άρθρα της εφημερίδας «Η Αυγή» με τίτλους, ημερομηνία δημοσίευσης και μέγεθος έκτασής τους	89
Πίνακας 10: Άρθρα της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία» με τίτλους και υπότιτλους, ημερομηνία δημοσίευσης και μέγεθος έκτασής τους	91
Πίνακας 11: Συνολικός αριθμός των άρθρων της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία» ανά μέγεθος έκτασής τους κατ' έτος	93
Πίνακας 12: Άρθρα της εφημερίδας «Τα Νέα» με τίτλους και υπότιτλους, ημερομηνία δημοσίευσης και μέγεθος έκτασής τους	95
Πίνακας 13: Συνολικός αριθμός των άρθρων της εφημερίδας «Τα Νέα» ανά μέγεθος έκτασής τους κατ' έτος	97
Πίνακας 14: Άρθρα της εφημερίδας «Έθνος» με τίτλους και υπότιτλους, ημερομηνία δημοσίευσης και μέγεθος έκτασής τους	98
Πίνακας 15: Συνολικός αριθμός των άρθρων της εφημερίδας «Έθνος» ανά μέγεθος έκτασής τους κατ' έτος	100
Πίνακας 16: Τα κυριότερα σχόλια των άρθρων της εφημερίδας «Η Καθημερινή»	101
Πίνακας 17: Τα κυριότερα σχόλια των άρθρων της εφημερίδας «Το Βήμα»	104
Πίνακας 18: Τα κυριότερα σχόλια των άρθρων της εφημερίδας «Η Αυγή»	106
Πίνακας 19: Τα κυριότερα σχόλια των άρθρων της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία»	107
Πίνακας 20: Τα κυριότερα σχόλια των άρθρων της εφημερίδας «Τα Νέα»	109
Πίνακας 21: Τα κυριότερα σχόλια των άρθρων της εφημερίδας «Έθνος»	110
Πίνακας 22: Κατηγοριοποίηση των άρθρων της εφημερίδας «Η Καθημερινή»	113
Πίνακας 23: Κατηγοριοποίηση των άρθρων της εφημερίδας «Το Βήμα»	115

Πίνακας 24: Κατηγοριοποίηση των άρθρων της εφημερίδας «Η Αυγή»	116
Πίνακας 25: Κατηγοριοποίηση των άρθρων της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία» ...	117
Πίνακας 26: Κατηγοριοποίηση των άρθρων της εφημερίδας «Τα Νέα»	119
Πίνακας 27: Κατηγοριοποίηση των άρθρων της εφημερίδας «Έθνος»	121

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αγάθωνος – Γεωργοπούλου Ε. & Γεωργούδη Ν., *Σεξουαλική Παραβίαση, στο Βία στην Οικογένεια: Τεκμηριωμένη Πρακτική και Τεκμήρια από την Πρακτική*, επιμέλεια: Νικολαΐδης Γ. & Σταυριανάκη Μ., ΚΨΜ, Αθήνα, 2009, σ. 118, 120 και σσ. 127 -128.

Αλεξιάδης Σ., *Ευρωπαϊκή Αντεγκληματική Πολιτική. Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής*, Ε΄ Έκδοση, Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2006, σσ. 180 – 183 και 244 - 251.

Αρτινοπούλου Β., *Αιμομιξία. Θεωρητικές προσεγγίσεις και ερευνητικά δεδομένα*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996, σσ. 133 – 134.

Αρτινοπούλου Β., *Ενδοοικογενειακή Κακοποίηση Γυναικών*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2006, σ. 89, σ. 92 και σσ. 127 – 129.

Βλάχου Β., *Η Αντιμετώπιση της Σωματικής Βίας κατά των Γυναικών από το Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης*, Έλλην, Αθήνα, 2005, σσ. 173 – 174 και 195 - 200.

Βλάχου Β., *Η εξέλιξη των εγκληματολογικών θεωριών για τη βία και την επιθετικότητα*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008, σσ. 65 – 67, σ. 71 και σσ. 73 – 74 και 77 - 79.

Βλάχου Β., *Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά το 19^ο αιώνα: η γένεση της εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σσ. 25 - 28.

Γιωτάκος Ο. & Τσίτσικα Α., *Κακοποίηση παιδιού & εφήβου: οδηγός ανίχνευσης, αντιμετώπισης και πρόληψης, στο Κακοποίηση παιδιού & εφήβου*, επιμέλεια: Γιωτάκος Ο., Τσιλιάκου Μ. & Τσίτσικα Α., Πεδίο, Αθήνα, 2011, σ. 285.

Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου Α., *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας Μέρος Α΄ Εισαγωγικά*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1984, σ. 32.

Δήμου Γ., *Σεξουαλική εκμετάλλευση και κακοποίηση: η αθέατη όψη της αναπηρίας, στο Κακοποίηση παιδιού & εφήβου*, επιμέλεια: Γιωτάκος Ο., Τσιλιάκου Μ. & Τσίτσικα Α., Πεδίο, Αθήνα, 2011, σ. 213 και σ. 227.

Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004, σσ. 123 – 130.

Ζαραφωνίτου Χ., *Τιμωρητικότητα. Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2008, σσ. 24 – 29.

Θεμελή Ο., *Γιατί τα Παιδιά δεν Αποκαλύπτουν τη Σεξουαλική τους Κακοποίηση; Μια Απόπειρα Κατανόησης της Διαδικασίας της Αποκάλυψης*, στο *Βία στην Οικογένεια*:

Τεκμηριωμένη Πρακτική και Τεκμήρια από την Πρακτική, επιμέλεια: Νικολαΐδης Γ. & Σταυριανάκη Μ., ΚΨΜ, Αθήνα, 2009, σ. 214.

Θεολόγη Β., *Εγκληματικότητα και ΜΜΕ*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2011, σσ. 37 – 49.

Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, *Μελέτη δημιουργίας επιδημιολογικών εργαλείων διαρκούς επιτήρησης της επίπτωσης κρουσμάτων κακοποίησης – παραμέλησης παιδιών*, επιστημονική επιμέλεια: Νικολαΐδης Γ. & Πετρουλάκη Κ., Αθήνα, 2008, σ. 20 και σ. 58.

Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, *Οδηγός για την αναγνώριση και την αντιμετώπιση της κακοποίησης και παραμέλησης του παιδιού*, επιμέλεια: Αγάθωνος – Γεωργοπούλου Ε., Τεχνόγραμμα, Αθήνα, 1998, σ. 16, σ. 20, σ. 27, σ. 30, σσ. 41 - 42 και σ. 82.

Ιορδάνου Χ., *Η Θεραπεία της Παιδικής Σεξουαλικής Κακοποίησης μέσω της Δραματοθεραπείας*, στο *Νέες Μορφές Κακοποίησης Παιδιού & Εφήβου*, επιμέλεια: Γιωτάκος Ο., Τσιλιάκου Μ., Τσίτσικα Α. & Τσουβέλας Γ., ΒΗΤΑ, Αθήνα, 2014, σσ. 249 - 251.

Καραθανάση Ζ., Δεληγιάννη Κ. & Γκουδίνα Β., *Σεξουαλική Κακοποίηση Παιδιών και Εφήβων με Ειδικές Ανάγκες*, στο *Νέες Μορφές Κακοποίησης Παιδιού & Εφήβου*, επιμέλεια: Γιωτάκος Ο., Τσιλιάκου Μ., Τσίτσικα Α. & Τσουβέλας Γ., ΒΗΤΑ, Αθήνα, 2014, σ.51 και σσ. 53 - 54.

Καρβουντζής Σ. & Σκαλτσάς Μ., *Σύνδρομο Munchausen δι' αντιπροσώπου: κίνητρα, διάγνωση, πρόληψη και παρέμβαση*, στο *Κακοποίηση παιδιού & εφήβου*, επιμέλεια: Γιωτάκος Ο., Τσιλιάκου Μ. & Τσίτσικα Α., Πεδίο, Αθήνα, 2011, σσ. 339 – 341 και 344 - 345.

Κατωπόδη Α., *Παιδική σεξουαλική κακοποίηση*, Μαραθία, Αθήνα, 2005, σσ. 101 – 102, 115 – 118, 122 – 123, 144 – 150 και σ. 153.

Λάγγαρη Β., Χαροκόπου Α., Τσιώνη Μ., & Σουμάκη Ε., *Η σωματική κακοποίηση και η παραμέληση στην κλινική πράξη*, στο *Κακοποίηση παιδιού & εφήβου*, επιμέλεια: Γιωτάκος Ο., Τσιλιάκου Μ. & Τσίτσικα Α., Πεδίο, Αθήνα, 2011, σ. 45.

Λαμπροπούλου Ε., *Η Κατασκευή της Κοινωνικής Πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1999, σσ. 31 - 41 και 58 - 59.

Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνικός Έλεγχος του Εγκλήματος*, Παπαζήση, Αθήνα, 1994, σσ. 99 – 100 και 106 - 111.

Miller A., *Η απαγορευμένη γνώση*, (μτφρ. Τσινάρη Π.), Ροές, Αθήνα, 2011, σσ. 187-196.

Μόσχος Γ., *Η προστασία του παιδιού από τη βία στην οικογένεια. Ο Νόμος 3500/06 και ο Συνήγορος του Παιδιού, στο Ενδοοικογενειακή βία: Προοπτικές μετά τον Ν.3500/06. Πρακτικά Επιμορφωτικής Ημερίδας 28/06/2007*, επιμέλεια: Μηλιώνη Φ., Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2008, σ. 97.

Μπαλούρδος Δ., *Η φτώχεια στην Ελλάδα: Τάσεις, προκλήσεις και πολιτικές, στο Νέα Φτώχεια & Κοινωνικός Αποκλεισμός. Πολιτικές Καταπολέμησης & Καθιέρωση ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος*, επιμέλεια: Μπαλούρδος Δ. & Πετράκη Μ., Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα, 2012, σ. 28 και σ. 34.

Μπαλούρδος Δ. & Φρονίμου Ε., *Πρόληψη κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών: καλές πρακτικές*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα, 2011, σ. 12 και σσ. 86 – 90.

Μπρούμου Μ. & Παππά Β., *Ο ρόλος των Γονέων στην Πρόληψη της Συναισθηματικής Κακοποίησης του Παιδιού*, στο *Νέες Μορφές Κακοποίησης Παιδιού & Εφήβου*, επιμέλεια: Γιωτάκος Ο., Τσιλιάκου Μ., Τσίτσικα Α. & Τσουβέλας Γ., ΒΗΤΑ, Αθήνα, 2014, σ. 41 και σ. 43.

Νικολαΐδης Γ., *Παιδική προστασία από τη θυματοποίηση στην Ελλάδα του σήμερα. Η θέαση του παρόντος από την οπτική του μέλλοντος*, στο *Νέες Μορφές Κακοποίησης Παιδιού & Εφήβου*, επιμέλεια: Γιωτάκος Ο., Τσιλιάκου Μ., Τσίτσικα Α. & Τσουβέλας Γ., ΒΗΤΑ, Αθήνα, 2014, σ. xv.

Παπαγεωργοπούλου Χ., *Κακοποίηση Ανηλίκου. Ένας Όρος με Πολλές Διαστάσεις*, στο *Νέες Μορφές Κακοποίησης Παιδιού & Εφήβου*, επιμέλεια: Γιωτάκος Ο., Τσιλιάκου Μ., Τσίτσικα Α. & Τσουβέλας Γ., ΒΗΤΑ, Αθήνα, 2014, σσ. 34 - 36.

Παπαδομαρκάκη Ε., *Παραμέληση παιδιού: η κυρίαρχη μορφή κακοποίησης*, στο *Κακοποίηση παιδιού & εφήβου*, επιμέλεια: Γιωτάκος Ο., Τσιλιάκου Μ. & Τσίτσικα Α., Πεδίο, Αθήνα, 2011, σσ. 21 -23 και 30 - 31.

Παπακίτσου Ι.-Β., *Συναισθηματική κακοποίηση: η μετάβαση από το συναισθηματικά αποστερημένο παιδί στον ψυχικά τραυματισμένο ενήλικα*, στο *Κακοποίηση παιδιού & εφήβου*, επιμέλεια: Γιωτάκος Ο., Τσιλιάκου Μ. & Τσίτσικα Α., Πεδίο, Αθήνα, 2011, σσ. 58 – 59 και 70 - 73.

Παπαχρίστου Θ., *Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου*, 3^η έκδοση, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2005, σσ. 1 - 2.

Πενταράκη Μ., Σιακαβέλλα Ε. & Σοφικήτη Ε., *Μορφές κακοποίησης και πορνεία. Παιδική κακοποίηση και ενήλικη πορνεία: μια πρώτη συζήτηση*, στο *Κακοποίηση παιδιού & εφήβου*,

επιμέλεια: Γιωτάκος Ο., Τσιλιάκου Μ. & Τσίτσικα Α., Πεδίο, Αθήνα, 2011, σσ. 361 – 362 και 364 -371.

Ρούσσου Α., *Διασχιστική διαταραχή πολλαπλής προσωπικότητας, στο Αιμομιξία και θεραπευτικό πλαίσιο*, επιμέλεια: Καλλινικάκη Θ., Ελληνική Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής και Νευροψυχιατρικής του παιδιού, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1997, σσ. 110 – 125.

Σκλάβου Κ., *Ενδοοικογενειακή βία και κοινωνική ένταξη των αλλοδαπών γυναικών*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2008, σσ. 27 - 32.

Σκλάβου Κ., *Η Βία κατά των Γυναικών ως Κοινωνική και Πολιτισμική Κατασκευή, στο Νέες Μορφές Κακοποίησης Παιδιού & Εφήβου*, επιμέλεια: Γιωτάκος Ο., Τσιλιάκου Μ., Τσίτσικα Α. & Τσουβέλας Γ., ΒΗΤΑ, Αθήνα, 2014, σ. 24.

Σπινέλλη Κ., *Θύματα βίας: εντός και εκτός της οικογένειας - εντός και εκτός συνόρων*, στο *Μορφές βίας κατά παιδιών και γυναικών στη σύγχρονη κοινωνία*, επιμέλεια: Σταυριανοπούλου – Γκανάτσου Β. & Βαλάσση – Αδάμ Ε., Εθνικό Συμβούλιο Ελληνίδων, Αθήνα, 2008, σ. 19.

Στεφανίδου Α., *Ενδοοικογενειακή βία. Η έννοια της οικογένειας και η διαδικασία της ποινικής διαμεσολάβησης*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, σ. 70.

Σωρανός, *Γυναικείων Β*, 36, σσ. 79 – 83.

Τσίτουρα Σ., *Σωματική Κακοποίηση του Παιδιού, στο Βία στην Οικογένεια: Τεκμηριωμένη Πρακτική και Τεκμήρια από την Πρακτική*, επιμέλεια: Νικολαΐδης Γ. & Σταυριανάκη Μ., ΚΨΜ, Αθήνα, 2009, σσ. 101 – 109.

Τσόπελας Χ., Τσέτσου Σ. & Δουζένης Α., *Ψυχολογικές επιπτώσεις της σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκων από γυναίκες δράστες*, στο *Κακοποίηση παιδιού & εφήβου*, επιμέλεια: Γιωτάκος Ο., Τσιλιάκου Μ. & Τσίτσικα Α., Πεδίο, Αθήνα, 2011, σ. 318 και σσ. 320 - 322.

Τσουβέλας Γ., *Παιδική εργασία, στο Κακοποίηση παιδιού & εφήβου*, επιμέλεια: Γιωτάκος Ο., Τσιλιάκου Μ. & Τσίτσικα Α., Πεδίο, Αθήνα, 2011, σσ. 134 - 135 και σ. 147.

Φαρσεδάκης Ι., *Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1991, σσ. 160-162.

Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα & Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2005, σσ. 54 – 68 και σ. 108.

Φαρσεδάκης Ι., *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2005, σ. 31 και σσ. 71 - 72.

Χαΐδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996, σ. 126 και σσ. 190 – 195.

Χατζηνικολάου Κ., *Παραμέληση του Παιδιού: Χαρακτηριστικά, Παράγοντες Επικινδυνότητας και Επιδράσεις στην Ανάπτυξη*, στο *Βία στην Οικογένεια: Τεκμηριωμένη Πρακτική και Τεκμήρια από την Πρακτική*, επιμέλεια: Νικολαΐδης Γ. & Σταυριανάκη Μ., ΚΨΜ, Αθήνα, 2009, σσ. 152 - 154.

Wolfgang M. & Ferracuti F., *Η υποκοουλτούρα της βίας*, (μτφρ. Μηλιώνη Φ.), Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1995, σσ. 174 – 188 και 283 – 286.

Ξενόγλωσση

Bandura A., *Aggression: A Social Learning Analysis*, Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice Hall Inc, 1973.

Bandura A., *Social Learning Theory*, General Learning Press, New York, 1971, σσ. 37- 38.

Cohen S., *Folk Devils and Moral Panics. The Creation of the Mods and Rockers*, MacGibbon & Kee, London, 1972, σσ. 9 -12.

Cohen S., *States of Denial. Knowing about Atrocities and Suffering*, Polity Press, U.S.A., 2001, σσ. 14 – 17.

Durkheim E., *De la division du travail social*, Librairie Félix Alcan, 4ième édition, Paris, 1922, σ. 35.

Finkelhor D., *Sexually victimized children*, The Free Press. A Division of Macmillan Publishing Co, Inc, U.S.A., 1981, σσ. 50 – 51.

Hirschi T., *Causes of Delinquency*, Transaction Publishers, U.S.A., 2009, σσ. 16 – 34.

Kashani J. & Allan W., *The impact of family violence on children and adolescents*, Sage Publications, U.S.A., 1998, σ. 2.

Luhmann N., *The Reality of the Mass Media*, Stanford University Press, California, 2000, σσ. 27-35.

Martin O'Brien & Majid Yar, *Criminology. The Key Concepts*, Taylor & Francis e-Library, London & New York, 2008, σσ. 110 -111.

May-Chahal C. & Herczog M., *Introduction et aperçu de l'abus sexuel d'enfant en Europe*, στο *L'abus sexuel des enfants en Europe*, επιμέλεια: May-Chahal C. & Herczog M., Éditions du Conseil de l'Europe, 2003, σσ. 28 – 32.

McLaughlin E. & Muncie J., *The Sage Dictionary of Criminology*, Sage Publications Ltd, London, 2001, σ. 118.

Mead G., *Mind, Self and Society*, The University of Chicago Press, U.S.A., 1934, σσ. 191 – 192.

Moscovici S., *La psychanalyse, son image et son public*, Paris, PUF, 1961, 1976.

Piaget J., *The moral judgment of the child*, The free press, Glencoe, Illinois, 1932, σσ. 26 - 27.

Skogan W. & Maxfield M., *Coping with Crime. Individual and Neighborhood Reactions*, Sage Publications, U.S.A., 1981, σ. 128.

Troemé NH, Wolfe D. *Child maltreatment in Canada: selected results from the Canadian Incidence Study of Reported Child Abuse and Neglect*, Minister of Public Works and Government Services Canada, 2001.

Άρθρα

Ελληνόγλωσσα

Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο του ελληνικού νόμου για την ενδοοικογενειακή βία.

Βλάχου Β., «Η κοινωνιολογική διερεύνηση της ενδοοικογενειακής βίας: Θεωρητικές προσεγγίσεις, μεθοδολογικοί προβληματισμοί και θεσμικές παρεμβάσεις», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ.5/2007, σ. 625.

Γιωτάκος Ο., «Οικονομική κρίση και ψυχική υγεία», *Ψυχιατρική*, 21 (3), 2010, σσ. 195 – 202.

Γιωτάκος Ο., Καράμπελας Δ. & Καυκάς Α., «Επίπτωση της οικονομικής κρίσης στην ψυχική υγεία στην Ελλάδα», *Ψυχιατρική*, 22 (2), 2011, σσ. 109 – 118.

Γουσέτη Ι., «Επιβλαβείς παραδοσιακές πρακτικές κατά των γυναικών και Δικαιώματα του Ανθρώπου», *Εγκληματολογία*, τεύχος 1, 2011, σσ. 160 -165.

Ελληνική Εθνική Επιτροπή UNICEF, «Η κατάσταση των παιδιών στην Ελλάδα 2012», 2012, σ. 12.

European Union Agency for Fundamental Rights, «Βία κατά των γυναικών: Πανευρωπαϊκή έρευνα», 2014, σσ. 1 – 4.

Ζαραφωνίτου Χ., «Ο φόβος του εγκλήματος: Ένα ελληνικό “παράδοξο”», *Ποινική Δικαιοσύνη & Εγκληματολογία*, 1/2009, σ. 9.

Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού και Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας & Αλληλεγγύης, «Η εξάλειψη της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά», Σεπτέμβριος 2007, σσ. 20 – 22 και 27 - 29.

Καραμπερόπουλος Δ., «Τα παιδιατρικά του Σωρανού», *Δελτίο Α΄ Παιδιατρικής Κλινικής του Πανεπιστημίου Αθηνών*, 56, 2009, σσ. 517 – 524.

Κώτση Σ., «Η κακοποίηση παιδιών στην οικογένεια», *Η Ιατρική Σήμερα*, Ιατρικά Θέματα, τ. 51, 2008, σσ. 52 - 53.

Λαζαράτος Ε. & Αναγνωστόπουλος Δ.Κ., «Η κλινική σημασία του άγχους αποχωρισμού και η θεωρία της “προσκόλλησης”», *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής*, Ψυχιατρική Κλινική Πανεπιστημίου Αθηνών, 20 (2), 2003, σσ. 138 - 139.

Μπούρας Γ. & Λαζαράτος Ε., «Η ανάδυση του τραύματος της πρώιμης παιδικής ηλικίας στην ψυχική συμπτωματολογία των ενηλίκων», *Ψυχιατρική*, Παράρτημα Ι, 23, 2012, σ. 45.

Σταυριανός Χ., Τσιάντου Δ. & Αρχάκης Α., «Το πρόβλημα της κακομεταχείρισης των ανηλίκων: ο ρόλος του οδοντιάτρου», *Στόμα*, 37, 2008, σσ. 86 - 87.

Τσίτουρα Σ., «Κακοποίηση και παραμέληση των παιδιών από τους γονείς και άλλους που τα φροντίζουν», στο «Βία, Παιδί, Θεσμοί. Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις», Εισηγήσεις από το 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Παιδοψυχιατρικής που έλαβε χώρα στην Αθήνα 8 – 10 Ιουνίου 2007, επιμέλεια: Γεωργιάδης Δ., σ. 46.

Unicef, «Τα παιδιά του δρόμου», 2000.

Ξενόγλωσσα

«Awareness and Views Regarding Child Abuse and Child Rights in selected communities in Kenya», African Network for the Prevention and Protection Against Child Abuse and Neglect (ANPPCAN), 2000, σ. 12.

Banks J.B., «Childhood Discipline: Challenges for Clinicians and Parents», *American Family Physician*, vol. 66, no 8, 2002, σσ. 1447 - 1451.

Bardi M. & Borgognini-Tarli S.A., «A survey of parent-child conflict resolution: Intrafamily violence in Italy», *Child Abuse and Neglect*, vol. 25, n^ο 6, 2001, σσ. 839 - 853.

- Baumrind D., Larzelere R. & Cowan P., «Ordinary Physical Punishment: Is it Harmful? Comment on Gershoff (2002)», *Psychological Bulletin*, vol. 128, n° 4, 2002, σσ. 580 – 589.
- Belsaw S., «An Examination of Sexual Abuse and Suicide Ideation in Delinquent Females in the Texas Juvenile Justice System» στο «Sexual Abuse and Suicide Ideation in Delinquent Females», *The Southwest Journal of Criminal Justice*, vol. 8, no 1, 2011, σ. 38.
- Bender H.L., Allen J.P., Boykin McElhaney K., Antonishak J., Moore C.M., O'Beirne Kelly H., & Davis S.M., «Use of harsh physical discipline and developmental outcomes in adolescence», *Development and Psychopathology*, vol. 19, 2007, σσ. 227 – 242.
- Box S., Hale C. & Andrews G., «Explaining fear of crime», *British Journal of Criminology*, vol. 28, no 3, 1988, σ. 341.
- Brigman W., «Circumcision as child abuse: The legal and constitutional issues», *Journal of Family Law*, vol. 23, n° 3, 1985.
- Bugental D.B., Martorell G. & Barraza V., «The hormonal costs of subtle forms of infant maltreatment», *Hormones and Behavior*, vol. 43, n° 1, 2003, σσ. 237 - 244.
- «Child maltreatment deaths in rich nations», UNICEF - Innocenti Report Card, τ. 5, 2003, σ. 2, 4 & 8.
- Durrant J.E. & Ensom R., «Physical punishment and children's health», *The Newsletter of Infant Mental Health Promotion*, 45, σσ. 1 – 4.
- Eamon, M.K., «Antecedents and Socioemotional Consequences of Physical Punishment on Children in Two-Parent Families», *Child Abuse & Neglect*, vol. 25, n° 6, 2001, σσ. 787 - 802.
- European Union Agency for Fundamental Rights, «Violence against women: an EU-wide survey. Results at a glance», 2014, σσ. 32 – 33.
- Fereti I., Stavrianaki M., «The use of physical punishment in the Greek family: selected socio-demographic aspects», *International journal of child and family welfare*, 2 (3), 1997, σσ. 206 – 216.
- Gershoff E., «Corporal Punishment by Parents and Associated Child Behaviors and Experiences: A Meta-Analytic and Theoretical Review», *Psychological Bulletin*, vol. 128, n° 4, 2002, σσ. 539 - 579.

Janson S., Jernbro C. & Langberg B., «Corporal punishment and other humiliating behaviour towards children in Sweden – a national study 2011», *Children's Welfare Foundation Sweden & University of Karlstad*, 2011, σσ. 2 - 8.

Kane J. και ομάδα διαχείρισης του Προγράμματος Daphne της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, «Οικογενειακή βία», Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2008, σσ. 11 – 12 και σ.14.

Kempe H., Silverman F., Steele B.F., Droegemueller W. & Silver H., «The battered - child syndrome», *Child Abuse & Neglect*, vol. 9, 1985, σσ. 143 – 154.

Lopez N.L., Bonenberger J.L. & Schneider H.G., «Parental Disciplinary History, Current Levels of Empathy, and Moral Reasoning in Young Adults», *North American Journal of Psychology*, vol. 3, n° 1, 2001, σσ. 193 - 204.

Nobes G. & Smith M., «Physical punishment of children in two-parent families», *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 2, 2, 1997, σσ. 271 - 281.

O'Hagan K., «Emotional and psychological abuse: Problems of definition», *Child Abuse & Neglect*, vol. 19, n° 4, 1995, σσ. 449 – 461.

Pallis D. J., Agathonos H. & Osterweis-Stangos L., «Do parents contribute to their children's health problem?», *The Greek Review of Social Research*, 1981, vol. 41, σσ. 51 - 55.

Petroulaki K., Nikolaidis G. & Georgoulas S., «Epidemiology of Child Abuse in a Sample of High School Students in the Greek Regions of Northern and Southern Aegean», 2009, Oral Presentation in British Association for the Study and Prevention of Child Abuse and Neglect (B.A.S.P.C.A.N.) Congress 2009, Swansea University, Swansea South Wales, 15 September 2009.

Schreier H., «On the importance of motivation in Munchausen by Proxy: the case of Kathy Bush», *Child Abuse & Neglect*, vol. 26, n° 5, 2002, σσ. 537 – 549.

Silbert M. & Pines A., «Sexual child abuse as an antecedent to prostitution», *Child Abuse & Neglect*, vol. 5, n° 4, 1981, σσ. 407 – 411.

Straus M.A. & Stewart J.H., «Corporal punishment by American parents: National data on prevalence, chronicity, severity, and duration, in relation to child and family characteristics», *Clinical Child and Family Psychology Review*, 2, 2, 1999, σσ. 55 – 70.

Tardieu A., «Étude médico-légale sur les sévices et mauvais traitements exercés sur des enfants», *Enfances & Psy*, vol. 2, n° 39, 2008, σσ. 174-178.

«The Dangerous Carers Project: A European Pilot of a new information gathering schedule», Daphne 1997 – Project no 97/2/122/C.

The National Clearinghouse on Family Violence, «Emotional Abuse», Απρίλιος 1996, σσ. 2 - 4.

Τσιριγώπη Α., Πετρουλάκη Κ. & Νικολαΐδης Γ., «Current situation concerning Child Abuse and Neglect (CAN) in Greece. Balkan Epidemiological Study On Child Abuse and Neglect (BECAN)», *Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού*, Αθήνα, Φεβρουάριος 2010, σ. 4.

Unicef, «Hidden in plain sight. A statistical analysis of violence against children», Σεπτέμβριος 2014, σ. 4, σ. 34, σ. 56, σσ. 110 – 111 και σ. 202.

Unicef, «Progress for children. A Report Card on Child Protection», 2009, σ. 15.

Weinstein J. & Weinstein R., Prevent Child Abuse America, 2001.

Wissow L.S., «Ethnicity, income, and parenting contexts of physical punishment in a national sample of families with young children», *Child Maltreatment*, 6, 2, 2001, σσ. 118 – 129.

World Health Organization, «Report of the consultation on child abuse prevention, WHO, Geneva, 29-31 March 1999», 1999, σσ. 15 – 16 και σ. 27.

World Health Organization, «World Report on Violence and Health», 2002, σσ. 59 – 61, σ. 65 και 80.

Διαδικτυακές πηγές

Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, <http://www.ich-mhsw.gr/el/content/ινστιτούτο-υγείας-του-παιδιού>

«Convention on the Rights of the Child», UNICEF, <http://www.amnestyusa.org/our-work/issues/children-s-rights/convention-on-the-rights-of-the-child-0>

Νικολαΐδης Γ., «Μορφές και χαρακτηριστικά της βίας κατά των παιδιών: θεωρητικοί μετασχηματισμοί και σύγχρονα δεδομένα», 2009, σ. 13, σ. 14, σ. 16, σ. 17, σ. 19, σ. 21, σσ. 23 – 26, σ. 28, σσ. 31 – 32 και σ. 44, http://www.ich-mhsw.gr/sites/all/themes/ich_mhsw/img/pdfs/en/9.pdf

Γενικό Σχόλιο Αριθ. 8 (2006) που έγινε από την Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού, στην τεσσαρακοστή δεύτερη Συνεδρία της στη Γενεύη 15 Μαΐου – 2 Ιουνίου 2006, http://somatikitimoria.gr/downloads/general_comment_el.pdf

Φερέτη Ε., «Η σωματική τιμωρία στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών», διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.synigoros.gr/resources/525_1_ereuna_tou_institoutou.pdf

«Research in countries which have prohibited all corporal punishment», <http://www.endcorporalpunishment.org/pages/research/prohibited.html#Greece>

Australian Institute of Family Studies, «What is child abuse and neglect?», Ιούνιος 2012, <https://www3.aifs.gov.au/cfca/publications/what-child-abuse-and-neglect>

Αθανασοπούλου Ε., *Σεξουαλική κακοποίηση. Χρήσιμες πληροφορίες για εκπαιδευτικούς*, Θεσσαλονίκη, 2013, σσ. 12 –14, http://www.diapolis.auth.gr/diapolis_files/dراسi6/a9.pdf

<http://www.safechild.org/new/2011/12/06/recognizing-physical-abuse-2/>

Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Υπουργείου Δικαιοσύνης, «Ανθρώπινα Δικαιώματα. Εθνικό Σχέδιο Δράσης», Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα, Δεκέμβριος 2013, <http://www.opengov.gr/ministryofjustice/wp-content/uploads/downloads/2013/12/Dikaiomata.pdf>

Council of Europe, «Teach your child the underwear rule», http://www.underwearrule.org/Default_en.asp

<http://www.ecpat.net/>

<http://www.nationalcac.org/history/history.html>

<http://eliza.org.gr/sos-eliza-home/>

Marsh I. & Melville G., “Moral Panics and the British Media – A look at some contemporary “Folk Devils”», *Internet Journal of Criminology*, 2011, σσ. 1 – 19, http://www.internetjournalofcriminology.com/marsh_melville_moral_panics_and_the_british_media_march_2011.pdf

http://www.eihea.gr/default_gr.htm